

TAMPEREEN
AMMATTIKORKEAKOULU

Istutaanko samalla portaalla vai kiivetäänkö yhdessä ylöspäin?

Nuorten osallisuuden lisääminen lastensuojeluyksikössä

Johanna Blom

Opinnäytetyö
Marraskuu 2015

Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto

TIIVISTELMÄ

Tampereen ammattikorkeakoulu
Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto

BLOM, JOHANNA

Istutaanko samalla portaalla vai kiivetäänkö yhdessä ylöspäin?
Nuorten osallisuuden lisääminen lastensuojeluyksikössä

Opinnäytetyö 82 sivua, joista liitteitä 4 sivua
Marraskuu 2015

Tutkimus toteutui vuodesta 2012 lähtien toimineessa yksityisen organisaation ylläpitämässä lastensuojelun erityisyksikössä. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa nuorten osallisuuden muuttumisen mahdollisuuksia yksikön kuntoutusosastolla. Lisäksi tarkoituksena oli kartoittaa kuntoutusosaston nuorten osallisuuden lisäämisen mahdollisuuksia rajoitustilanteisiin ja sääntöihin liittyen. Tutkimuksen keskeiset käsitteet ovat osallisuus, itsemääräämisoikeus ja lapsen etu. Osallisuus on käsitteiden keskiössä ja sitä on tarkasteltu laajemmin. Itsemääräämisoikeus ja lapsen etu määritellään sijaishuollon näkökulmasta. Käsitteet linkittyvät toisiinsa antaen teoreettisen lähtökohdan tutkimukselle.

Tutkimus toteutui osallistavana kvalitatiivisena toimintatutkimuksena. Tutkimukseen osallistui yksikön kuntoutusosaston seitsemän nuorta sekä työryhmästä tiimimuodossa neljä ohjaajaa, perhetyöntekijä ja vastaava ohjaaja. Tutkimukseen osallistuvat nuoret ja työryhmän jäsenet toimivat kanssatutkijoina toimintatutkimuksen luonteelle ominaiseen tapaan. Aineisto kerättiin nuorten ja työntekijöiden ryhmäkeskusteluista, havainnoimalla ja tutkimuspäiväkirjaa pitämällä. Aikuisten ryhmäkeskustelut nauhoitettiin. Aineiston analysointi tapahtui aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin.

Tutkimustulosten mukaan nuorten osallisuus muuttui ja lisääntyi yksikön kuntoutusosastolla. Keskeisimpiin osallisuuden muutoksiin kuului keskusteluiden huomattava lisääntyminen aikuisten ja nuorten välillä niin kuntoutusosaston päivittäisessä toiminnassa kuin sääntöihin ja rajoitustilanteisiin liittyen. Nuoret saivat aiempaa enemmän vaikuttamisen mahdollisuuksia omia asioitaan koskien. Rajoitustilanteessa oli käytetty osallistavaa tapaa ja nuori oli saanut itse vaikuttaa rajoitteen kestoan omaohjaajan kanssa käydyssä keskustelun kautta. Säännöissä tapahtui konkreettisia muutoksia puhelimen käyttöön liittyvien sääntöjen muututtua.

Tutkimus vastasi työelämälähtöiseen kehittämistarpeeseen nuorten osallisuuden toteutumiselle. Johtopäätöksissä kuntoutusosaston nuorten osallisuuden nykytilan arviointiin on käytetty porrastaulukkoa. Sen mukaan nuorten osallisuuden toteutumisen tilanne on hyvä. Nuorten osallisuuden toteutuminen lastensuojelun sijaishuollossa, erityisesti laitoksissa tarjoaa tulevaisuudessakin laajan kehitettävän kentän. Osallisuuden toteutuminen vaatii tahtoa ja työntekijöiden välistä keskustelua enemmän. Siihen tarvitaan toiminnan ja asenteiden konkreettista muuttumista.

Asiasanat: osallisuus, itsemääräämisoikeus, lapsen etu, sijaishuolto

ABSTRACT

Tampereen ammattikorkeakoulu
Tampere University of Applied Sciences
Master's Degree Programme in Social Services

BLOM, JOHANNA

Are We Going to Stay on the Same Step Or Go Up Together?
Adding Young Persons' Participation in a Child Protection Unit

Master's thesis 82 pages, appendices 4 pages
November 2015

The purpose of this study was to examine the opportunities to change young people's participation in a rehabilitation department in a private special child protection unit. The unit was opened in 2012. The purpose was also to examine if there were possibilities to add a young person's participation concerning restriction situations and regulations. Participation, self-determination and the best interest of the child are the central concepts of this study. Participation is the most important concept and it was studied more closely. Self-determination and the best interest of the child were observed from the view of foster care. All the concepts are linked together. They gave a theoretical starting point to this study.

The thesis is a qualitative partitive action research. There were seven young persons and six employees who participated in the study. The data were collected by from group conversations and by means of participatory observation. In addition, a research diary was maintained. Employees' conversations were tape-recorded. The data were content analyzed.

Young person's participation changed and increased in the unit's rehabilitation department. One of the most important changes of participation was discussions between employees and young persons. Discussion were increased in daily activities and concerning regulations and restriction situations. Young persons received more chances to have an influence on their issues. The way which is more participatory was used. A young person had a possibility to influence how many days the restrictive measure would last. It was possible through discussion between a young person and his own instructor. Regarding regulations there were concrete changes. Regulations with using mobile phone were changed.

The study responded to the development assignment which was derived from working life. It concerned about materialising a young person's participation. The stair table was used in conclusions to evaluate the state of a young person's participation. According to table the situation is good. A young person's participation in foster care and especially in residential care offers a wide field, which can be developed. Will and more discussions between employees are needed to materialise the participation. Thus concrete changes of action and attitudes are required.

Key words: participation, self-determination, the best interest of the child, foster care

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	6
2	LASTENSUOJELUN SIIJAISHUOLLOSSA OLEVIEN NUORTEN OSALLISUUDEN TUTKIMUS	9
2.1	Lastensuojelutyön tutkiminen ja sijaishuolto	9
2.2	Lastensuojelun erityisyksikkö tutkimuksen toimintaympäristönä.....	11
2.3	Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset	13
3	ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS, LAPSEN ETU JA OSALLISUUS	15
3.1	Nuorten itsemääräämisoikeus ja lapsen etu sijaishuollossa.....	16
3.2	Osallisuus lastensuojelussa	20
3.3	Keskeisten käsitteiden yhteen nivoutuminen.....	23
4	MENETELMÄLLISET LÄHTÖKOHDAT	24
4.1	Osallistava toimintatutkimus	24
4.2	Tutkimuksen toteutus.....	27
4.3	Aineiston analyysi sisällönanalyysin avulla	32
5	TUTKIMUSTULOKSET JA YHTEENVETO TULOKSISTA	35
5.1	Osallisuuden muutokset päivittäisessä toiminnassa	35
5.1.1	Nuorten vaikuttamisen lisääntyminen.....	35
5.1.2	Yhteishengen ja nuorten vastuun kantamisen lisääntyminen	39
5.1.3	Keskustelun merkitys	40
5.1.4	Kasvatushenkilökunnan sitoutuminen osallisuuden kehittämiseen	41
5.1.5	Nuorten ääni vapaa-aikaan vaikuttamisessa.....	44
5.1.6	Arvostuksen kokeminen nuorten näkökulmasta	46
5.2	Osallisuus rajoitustilanteissa.....	47
5.2.1	Rajoitustoimenpiteiden mahdollinen vähentyminen.....	48
5.2.2	Yksilöllisyyden arvostus rajoitustilanteissa	50
5.2.3	Muutokset rajoitustilanteiden osallisuudessa nuorten kokemuksiin pohjaten	51
5.3	Osallisuus säännöissä.....	52
5.3.1	Nuoret sääntöjen tekoon mukaan	52
5.3.2	Nuorten tarve osallisuuteen sääntöjen suhteen	54
5.4	Tutkimustulosten yhteenveto	55
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	58
6.1	Osallisuuden portaat kuntoutusosastolla.....	58
6.2	Osallisuus nyt.....	61
7	POHDINTA.....	68

7.1 Aiheen pohdintaa	68
7.2 Eettisyys ja luotettavuus	70
7.3 Tila jatkokehittämiselle.....	73
LÄHTEET	74
LIITTEET	79
Liite 1. Kirje vanhemmille	79
Liite 2. Kirjallisuuskatsauksen taulukko	80

1 JOHDANTO

Lasten ja nuorten osallisuus lastensuojelun prosesseissa on ollut vuosien ajan pinnalla oleva puheenaihe lastensuojelun kentällä. Samalla osallisuus on ollut useiden tutkimusten kohteena eri näkökulmien kautta. Lastensuojelun sijaishuollossa on otettu selkeitä askeleita nuorten osallisuuden toteutumiseksi. Puhetta ja tahtotilaa on riittänyt osallisuuden edistämiseksi. Osallisuuden toteutumisessa on kuitenkin edelleen sekä puutteita että mahdollisuuksia kulkea eteenpäin niin kansallisella kuin kansainväliselläkin tasolla. Esimerkiksi Englannissa on olemassa kansallinen lainsäädäntö ja ohjeistus koskien lapsia päätöksenteossa, etenkin lastensuojelussa. Kuitenkaan sielläkään lasten ääntä ei kuulla tarpeeksi ja osallisuus ei näin ollen toteudu riittävällä tavalla. (La Valle, I ym. 2012).

Osallisuutta koskien on olemassa lukuisa määrä eri lakeja, ohjeita ja suosituksia. Ilman niiden huomioimista osallisuus tuntuu jäävän hyvin vajavaiseksi. On kuitenkin hyvä muistaa, että arjen työssä lastensuojelussa lasten ja nuorten osallisuuden toteutuminen ja toteuttaminen koostuu monesta muustakin tekijästä. Tämän työn kautta lukijalle selviää useita lastensuojelun sijaishuoltoon liittyviä nuorten osallisuuden toteutumisen kannalta tärkeitä elementtejä.

Lastensuojelulaki (417/2007) toimii yhtenä raameista lastensuojelutyössä muiden lakien ohella lasten ja nuorten osallisuuden suhteen. Lisäksi linjoja lasten ja nuorten osallisuudesta antavat YK:n Lasten oikeuksien sopimus (LOS), Valviran vuonna 2013 antama ohjeistus itsemääräämisoikeuden toteutumisesta sekä sosiaali- ja terveysministeriön ja Suomen Kuntaliiton yhdessä vuonna 2014 antama Lastensuojelun laatusuositus. Niihin tehdään tarkempi katsaus tutkimuksen keskeisten käsitteiden määrittelyn yhteydessä.

Tutkimukseni kohdentuu sijaishuollossa olevien nuorten osallisuuden kehittämiseen. Oma lähtökohtani sijaishuollossa olevien nuorten osallisuuden tutkimiselle juontaa juurensa vuosien työskentelystä lastensuojelulaitoksessa. Työtavat rutinoituvat ja teoria muuttuu käytännöksi ammattilaisen mielessä. Tutkimuksen avulla tuotettavan tiedon tuomat mahdollisuudet jäävät helposti käyttämättä. Ylemmän ammattikorkeakoulututkinnon opintojen puitteissa sijaishuollossa olevien nuorten osallisuuden toteutumisen tutkimiselle ja kehittämislle syntyi hyvin työelämälähtöinen tilaus.

Tutkimuksen toimintaympäristönä oli 14-paikkainen vuonna 2012 toimintansa aloittanut yksityisen organisaation lastensuojelun erityisyksikkö. Työskentelen yksikön kuntoutusosaston ohjaajana. Tutkimuksen kohderyhmänä olivat kuntoutusosaston nuoret ja kuntoutusosaston toiseen tiimiin kuuluvat työntekijät. Osastolla oli tutkimuksen alkaessa seitsemän nuorta. Nuorten ryhmässä oli kuusi poikaa ja yksi tyttö. Iältään he ovat 14-17-vuotiaita. Jokaisella heistä on pitkäaikainen tausta lastensuojelun sijaishuollossa. Tutkimuksessa mukana olleeseen työntekijäryhmään kuului neljä ohjaajaa, perhetyöntekijä ja vastaava ohjaaja.

Nuorten osallisuus oli toteutunut yksikössä aiemmin osittain hyvin sekä nuorten että aikuisten näkökulmasta. Kuitenkin sekä yksikköön sijoitetuilta kuntoutusosaston nuorilta että työntekijöiltä nousi tarve osallisuuden lisäämiseen erityisesti sääntöjen ja rajoitustilanteiden kohdalla. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kartoittaa nuorten osallisuuden muuttumisen mahdollisuuksia yksikön kuntoutusosastolla sekä kuntoutusosaston nuorten osallisuuden lisäämisen mahdollisuuksia rajoitustilanteisiin ja sääntöihin liittyen.

Opinnäytetyön teoreettiset lähtökohdat saivat alkunsa keväällä 2015 laatimastani kirjallisuuskatsauksesta, jossa oli mukana suomalaisia tutkimuksia, raportteja ja tutkimuksiin pohjautuvia artikkeleita, joista yksi oli kansainvälinen artikkeli. Katsauksesta tehty taulukko on opinnäytetyön liitteenä. (LIITE 2.) Keskeisinä käsitteinä tutkimuksessa ovat itsemääräämisoikeus, lapsen etu ja osallisuus. Ne ovat käsitteinä laajoja ja rajaaminen työn aiheeseen pohjaten oli välttämätöntä. Itsemääräämisoikeutta ja lapsen etua on käsitelty lähinnä sijaishuollon näkökulmasta. Osallisuuden käsitettä on selvitetty tarkemmin sen ollessa tutkimuksen ytimessä.

Tutkimus toteutui osallistavana toimintatutkimuksena sen vastatessa hyvin lastensuojeluyksikön tarpeisiin. Tutkimusote on kvalitatiivinen. Aineistonkeruu toteutui vuoden 2015 toukokuusta elokuuhun. Tutkimusraportti etenee tutkimuksen taustoista ja teorialähtökohdista kohti tutkimuksen toteutusta, tuloksia, johtopäätöksiä ja pohdintaa.

Tutkimusraporttia kirjoittaessani muistelin tutkimusta edeltävää aikaa yksikössä. Tutkimus oli vasta suunnitteluvaiheessa ja siihen liittyvät vaiheet eivät olleet vielä täsmenty-

neet mielessäni. Tärkein kannustin tutkimuksen aloittamiseen oli tutkimukseen osallistuvien nuorten innokkuus lähteä mukaan tutkimukseen. Seuraavana on ote nuorten kanssa keväällä 2015 käymästani keskustelusta.

J: Haluaisitteko olla mukana sellaisessa tutkimuksessa, jota kautta te saisitte vaikuttaa esimerkiksi tän yksikön sääntöihin?

N: Tottakai me halutaan. Saadaanko oikeesti vaikuttaa?

J: Ollaan puhuttu siitä, että te haluisitte olla enemmän osallisia niissä sääntöissä ja muissakin asioissa, niin kyllä se olisi varmaan mahdollista.

N: Joo, joo. Tuu sanoon heti kun se tutkimus alkaa. Mä oon mukana!

Kevät 2015

2 LASTENSUOJELUN SIJAISHUOLLOSSA OLEVIENTEN NUORTEN OSALLISUUDEN TUTKIMUS

Tässä luvussa tarkastelen lastensuojelutyön tutkimisen merkitystä ja sijaishuoltoa. Luon lisäksi katsauksen lastensuojelulaitokseen ja siellä tapahtuvaan työhön. Avaan opinnäytetyön tutkimuksen taustan tässä luvussa. Kuvaan myös opinnäytetyön toimintaympäristön samoin kuin tutkimuksen tarkoituksen, tavoitteet ja tutkimuskysymykset.

2.1 Lastensuojelutyön tutkiminen ja sijaishuolto

Riitta Laakson vuonna 2010 pitämässä puheenvuorossa *Sijaishuollon mahdollisuus ja rajat – erityisyys ja tavallisuus sekä ammatillisuuden luonne sijaishuollossa* tuotiin esille lastenkotityön tutkimisen ja siihen liittyvän keskustelun merkitys ja käytiin keskustelua lastenkodin arjesta ja hoidollisista linjoista. (Laakso 2010). Lastensuojelutyötä vuosia tehneenä koen, että tutkimustyölle löytyy merkittävä tarve. Tutkimus herättää keskustelua. Lisäksi todellisuuteen pohjautuva tieto lastensuojelusta nyky-yhteiskunnassa on merkittävää yhä useammalle, koska lastensuojelu koskettaa tavalla tai toisella lukuisia suomalaisia.

Tutkimustieto ei kumpua iltapäivälehtien otsikoista, jotka antavat usein vääriä mielikuvia lastensuojelusta koskien. Voi ajatella, että esimerkiksi kodin ulkopuolelle sijoitettu nuoren vanhemmat voivat viitata mielellään tutkimustietoon, jos lähipiiristä nousee ennakkoluuloja tutun lapsen tai nuoren sijoituksen suhteen. Lisäksi nuorelle saattaa olla merkittävää, että juuri sitä elämäntilannetta halutaan tutkia, jossa hän elää tai on elänyt.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen tilastojen mukaan kiireellisen sijoituksen päätöksiä tehtiin 4202 lapselle ja huostassa olevia lapsia oli 10735. (Lastensuojelu 2013). Tilastojenkin perusteella voidaan sanoa, että lastensuojelusta yleisesti koskevalle tutkimustyölle on olemassa todellinen tarve. Lasten ja nuorten sijaishuollossa toteutuva osallisuuden tutkiminen on tärkeää viranomaistahojen sekä lakien ylläpitämisen kontrollin vuoksi. Lisäksi osallisuuden tutkiminen on merkityksellistä esimerkiksi siitä syystä, että lasten ja nuorten hyvinvoinnin edistäminen on tärkeällä sijalla yhteiskunnallisesti ajateltuna. Sijaishuollossa toteutuva osallisuus on yksi lasten ja nuorten hyvinvoinnin osatekijöistä.

Valvira antoi vuonna 2013 kunnille, kuntayhtymille, kuntien yhteistoiminta-alueille ja yksityisille palveluntuottajille ohjeet lasten itsemääräämisoikeuden toteuttamisesta lastensuojelun sijaishuollossa. Ohjeiden perusteena oli Valviran aiemmin tekemä selvitys itsemääräämisoikeuden toteutumisesta sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa palveluissa. (Valvira 2013, Liite 1.) Lastensuojelulaki (417/2007) ja sosiaalihuoltolaki (1301/2014) toimivat linjanvetäjinä lastensuojelutyölle, mutta myös lastensuojelua koskevalle tutkimukselle. Lapsen oikeusturvan toteutumista voidaan valvoa edellä mainittujen lakien kautta. Lapsen osallisuudesta säädetään lastensuojelulaissa. Myös lastensuojelussa käytettävistä rajoitustoimenpiteistä säädetään lastensuojelulaissa.

Lapsen sijaishuolto tarkoittaa Saastamoisen (2010) mukaan, että huostaanotetun, kiireellisesti sijoitetun tai hallinto-oikeuden väliaikaiseen määräyksellä sijoitetun lapsen hoito ja kasvatusta järjestetään kodin ulkopuolella. Lapsi voi olla sijoitettuna kodin ulkopuolelle muutenkin kuin ollessaan sijaishuollon piirissä. Lapsi voi olla sijaishuollossa esimerkiksi perhekodissa, laitoshuollossa tai ammatillisessa perhekodissa. Lapsen sijaishuollon paikka tulisi valita niin, että paikka on lapselle mahdollisimman hyvä ja lapsen etu toteutuu. (Saastamoinen 2010, 5,7.) Tässä tutkimuksessa mukana olevat nuoret ovat kaikki sijaishuollon piirissä, koska he ovat sijoitettuna lastensuojelulaitokseen.

Suomessa lastensuojelun laitoshuollon tarjonta on monipuolinen. Palveluntarjoajia on sekä julkisella että yksityisellä sektorilla. Saastamoisen (2010) mukaan kunnat eivät tarvitse erillistä lupaa, mutta yksityisen sektorin ylläpitämisen laitoksen perustaminen tai toiminnan muuttaminen ja laajentaminen tarvitsee luvan aluehallintovirastolta. (Saastamoinen 2012, 90). Yleensä kunnat ja kaupungit tekevät seutukunnallisia sopimuksia lasten ja nuorten sijaishuollon laitospaikoista. Se tarkoittaa sitä, että tietyn kunnan tai kaupungin alueella olevat lapset ja nuoret ohjataan ensisijaisesti ennalta sovittuihin kuntien ylläpitämiin laitoksiin. Jos kuntien tai kaupunkien omistamat laitokset ovat täynnä, ohjataan lapset ja nuoret yksityisen sektorin laitoksiin.

Kun nuori tulee siihen lastensuojeluyksikköön, jossa itse työskentelen, voi nuoren sosiaalityöntekijä sijoittaa lapsen esimerkiksi kiireellisen sijoituksen kriteereiden täytyttyä. Jos kyseessä on pidempi sijoitus, nuori ohjautuu yksikköön asiakasohjauksen kautta.

Tampereen kaupungin internetsivuilla kerrotaan, että esimerkiksi Tampereella asiakasohjausyksikkö Luotsi etsii nuorelle sopivan sijaishuoltopaikan. (Asiakasohjaus Luotsi 2015). Asiakasohjausyksikön tekemän työn kautta yksikössä jo aiemmin esimerkiksi kiireellisessä sijoituksessa ollut nuori voi jäädä yksikköön mahdollisen huostaanoton tullessa voimaan. Se edellyttää, että yksikkö katsotaan nuoren tarpeita vastaavaksi.

Heti nuorta koskevan yksikköön tehdyn sijoituspäätöksen jälkeen, nuoren asioissa aletaan työskennellä sijoituksen prosessin kulun mukaisesti sosiaalityöntekijän ohjaamana. Yksikön kuntoutusosastolla asuvat nuoret ovat enimmäkseen nuoria, joille on tehty huostaanottopäätös. Terveysten- ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivuilla kerrotaan huostaanotosta. Huostaanotto on aina viimeisin lapsen kasvun ja kehityksen turvaava keino. Siinä puututaan sekä lapsen perustuslain takaamiin oikeuksiin että Euroopan ihmisoikeussopimuksen mukaiseen perhe-elämän suojaan. Huostaanotto voidaan tehdä vain, jos kodin olosuhteet tai lapsen oma käytös uhkaavat vaarantaa lapsen terveyttä ja kehitystä. (Huostaanotto.)

2.2 Lastensuojelun erityisyksikkö tutkimuksen toimintaympäristönä

Oman työpaikkani nuoret ja työntekijät ovat tärkeällä sijalla tässä tutkimuksessa, koska työpaikkani toimii tutkimuksen toimintaympäristönä. Tutkimus toteutettiin lastensuojelun sijaishuollon palveluita tarjoavassa yksityisen organisaation lastensuojelun erityisyksikössä. Kyseessä oleva yksikkö on toiminut vuoden 2012 alusta saakka. Yksikössä on 14 asiakaspaikkaa; seitsemän paikkaa kuntoutusosastolla, neljä paikkaa kriisi- ja arviointiosastolla sekä kolme paikkaa itsenäistyville tai kotiin päin suuntaaville nuorille tarkoitettuna Kotia kohti-päädystä.

Nuoret asuvat kuntoutusosastolla pitkiä aikoja, jopa useita vuosia riippuen siitä onko heidän kohdallaan mahdollisuutta huostaanottopäätöksen lopettamiseen esimerkiksi väliaikaisen vanhemman luokse sijoittamisen kautta. Kriisi- ja arviointiosastolla on mahdollisuus sekä päivystysjaksoon kiireellisenä sijoituksena että korkeintaan kahteen intensiivijaksoon kerrallaan nuoren tarvitessa tavallista intensiivisempää jaksoa. Kotia kohti -päädyn nuoret ovat joko itsenäistyviä nuoria tai sellaisia nuoria, joiden suunta on selkeästi

kotiin päin ja he selviävät kevyemmällä tuella muihin yksikön nuoriin verrattuna. Työkentelen itse yksikön työntekijänä kuntoutusosastolla.

Osastot eroavat toisistaan paikkaluvun lisäksi toiminnan suhteen sen mukaan millaista hoitoa, kasvatusta ja kuntoutusta nuori tarvitsee. Tutkimuksessa mukana olevat nuoret valikoituivat tutkimukseen mukaan yksikön kuntoutusosastolta, koska nuorten sijoitusaika osastolla saattaa olla useita vuosia kestävä. Siten heillä on mahdollisuus hyötyä tutkimuksen tuloksista pidempään. Tutkimuksessa mukana olleet työntekijät olivat sen tiimin jäseniä, johon itse kuuluin tutkimuksen alkaessa.

Opinnäytetyön taustalla on ajatus nuorten osallisuudesta ja sen toteutumisesta sääntöjen ja rajoitustilanteiden suhteen. Katsaus nuorten osallisuuden tilaan yksikössä herätti ensin ajatuksen, että osallisuuden tila on hyvä eikä muutostarvetta ole. Kuitenkin nuorten mielestä rajoitustilanteet ja säännöt ovat olleet kaksi suurta kokonaisuutta, joissa heidän osallisuutensa ei ole toteutunut riittävällä tavalla. Nuoret ovat tuottaneet pitkään ehdotuksiaan yksikön sääntöjä ja niiden seurauksia koskien. Sääntöjä on saatettu muuttaa yksi kerrallaan, kun henkilöstö on ensin pohtinut niitä työryhmän kokouksessa. Nuorilta on noussut tarve olla osallisina enemmän.

Sijaishuollossa käytettävät rajoitustoimenpiteet perustuvat lastensuojelulakiin (417/2007). Rajoitustoimenpiteitä voi tehdä ainoastaan lapselle tai nuorelle, joka on kii-reellisesti sijoitettu, huostaan otettu tai hallinto-oikeuden väliaikaismääräyksellä sijoitettu. Mikäli lapsi on sijoitettu avohuollon tukitoimenpiteenä, häneen ei voi kohdistaa rajoitustoimenpiteitä. (Lastensuojelulaki 417/2007.) Tässä tutkimuksessa keskeinen lastensuojelulain mukainen rajoitustoimenpide on liikkumisvapauden rajoittaminen (Lsl, 69§) sen ollessa sekä aikuisten että nuorten vahvimmin esille tuoma rajoitustoimenpide osallisuuden toteutumiseen nähden. Muita käytössä olevia rajoitustoimenpiteitä on tarpeetonta avata, koska tutkimus ei perustu rajoitustoimenpiteisiin vaan yhtenä osatekijänä on nuorten osallisuuden lisääminen rajoitustilanteissa.

Lastensuojelulain (417/2007, 69§) mukaan lapselle saadaan, jos se on hänen huoltonsa kannalta välttämätöntä ja jos se on lapsen edun mukaista, asettaa määräajaksi kiellon poistua laitoksen alueelta, laitoksesta tai tietyn asuinyksikön tiloista, jos:

- 1) lapsen sijaishuoltoon johtanut päätös on tehty sillä perusteella, että hän on vaarantanut vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin verrattavalla käyttäytymisellään;
- 2) lapsi laitoksessa käyttäytyy 1 kohdassa mainitulla tavalla; tai
- 3) rajoitus on lapsen hoidon tai huollon kannalta muutoin tarpeen lapsen suojelemiseksi häntä itseään vakavasti vahingoittavalta käyttäytymiseltä.

Rajoitustoimenpiteitä on tehty yksikössä viikoittain muutamia. Niiden määrät vaihtelevat. Vaikka rajoitustoimenpidepäätökset tehdään lain mukaan, on rajoitustoimenpiteiden perusteluissa ja nuoren kuulemisen toteutumisessa haasteita. Perustelut jäävät usein suppeiksi. Nuorten rajoituksia perustellaan monissa tapauksissa hyvin samankaltaisesti keskenään, vaikka syyt rajoituksille ovat erilaisia. Nuoren kuuleminen on toteutunut usein rutinoituneeseen ja nopeaan tapaan eikä nuoren mielipidettä ole avattu päätöksissä riittäväällä tavalla.

Nuoren yksilöllisen tilanteen huomioiminen olisi rajoitustoimenpidepäätöstä tehtäessä tärkeää sekä perusteita kirjatessa että nuoren kuulemisessa rajoitustoimenpidettä koskien. Myös työntekijät olivat heränneet tarkastelemaan edellä mainittuja asioita. Nuorten kanssa käydyt keskustelut vaikuttivat omaan ajatusmaailmaani siinä määrin, että tutkimus vaikutti olevan yhä enemmän ajankohtainen. Lisäksi työyhteisössä käydyt keskustelut antoivat selkeitä viitteitä siihen, että nuorten osallisuuden tutkimiseen on hyvä perehtyä lähemmin. Osallisuuden toteutumisen haasteet olivat niin hyvin tunnistettavissa, että kehittämistyöhön näytti olevan mahdollisuuksia.

2.3 Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimuskysymykset

Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa nuorten osallisuuden muuttumisen mahdollisuuksia yksikön kuntoutusosastolla. Lisäksi tarkoituksena on kartoittaa kuntoutusosaston nuorten osallisuuden lisäämisen mahdollisuuksia rajoitustilanteisiin ja sääntöihin liittyen prosessin aikana.

Tutkimuksen tavoitteena on, että nuorten osallisuus kehittyy muutosten kautta yksikön kuntoutusosastolla siten, että nuoret voivat kokea kokonaisvaltaista osallisuutta osaston arjessa. Tavoitteena on myös, että nuoret kokevat tulevansa kuulluksi ja olevansa aiempaa enemmän osallisina rajoitustilanteissa. Kolmas tutkimuksen tavoite on, että nuoret voivat

saada aidon osallisuuden kokemuksen sääntöihin liittyen niiden laatimiseen osallistamalla ja sääntöjen seurauksia pohtimalla. Sääntöihin ja rajoitustilanteisiin liittyvän osallisuuden erottaminen omiksi kokonaisuuksiksi kytkeytyy erityisesti nuorten esille nostamiin kokemuksiin osallisuuden toteutumisesta.

Tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Miten nuorten osallisuus muuttuu kuntoutusosastolla prosessin aikana?
- 2) Miten nuorta voi kuulla ja ottaa osalliseksi aiempaa enemmän rajoitustilanteissa?
- 3) Miten nuoret voivat olla aiempaa enemmän osallisina sääntöjen laatimisessa ja niiden seurausten pohtimisessa?

3 ITSEMÄÄRÄÄMISOIKEUS, LAPSEN ETU JA OSALLISUUS

Opinnäytetyön teoriatausta kuvataan tässä luvussa. Tutkimuksen teoreettinen pohja perustuu pääosin keväällä 2015 laatimaani kirjallisuuskatsaukseen. Kirjallisuuskatsauksen taulukko on opinnäytetyön liitteenä. (LIITE 2.) Lähestyn omaa tutkimustani seuraavien käsitteiden avulla; *itsemääräämisoikeus, lapsen etu ja osallisuus*. Ensimmäisenä luon lyhyen katsauksen keskeisten käsitteiden historiaan Suomessa. Tutkimuksen rajaamisen vuoksi avaan käsitteet lähinnä sijaishuollon näkökulmasta, mutta osallisuuteen paneudun hieman syvemmin sen ollessa keskeisin käsite tässä tutkimuksessa. Aloitan itsemääräämisoikeuden ja lapsen edun tarkastelulla siirtyen tutkimuksen ytimessä olevaan käsitteeseen eli osallisuuteen. Olen liittänyt osan kirjallisuuskatsauksessa valitsemistani artikkeleista, selvityksistä ja tutkimuksista käsitteiden määrittelyn yhteyteen. Viimeisenä tarkastelen vielä keskeisten käsitteiden liittymistä toisiinsa.

Osallisuuden historia on lastensuojelussa vielä melko lyhyt. Suomessa osallisuuden käsite on vakiinnuttanut suosiotaan 2000-luvun aikana. Käsitettä ei ole vielä pystytty määrittelemään tarkkaan huolimatta monesta yrityksestä. (Oranen 2008, 12; Nivala & Ryyänen 2013, 9.) Mervi Leppäkorpi kirjoittaa sisäministeriön julkaisussa olevassa artikkelissa *Holhotuista moninaisiksi* itsemääräämisoikeuden historiasta Suomessa. Mahdollisuuksia omasta elämästä päättämiseen on säädelty erilaisin perustein aikakausien mukaan. Suomessa on kuljettu tie naisten holhouksesta täysivaltaisuuteen ja pakkoavioliitoista tyttärien oikeuteen päättää itse liitostaan. Jo 1800-luvun lopulla 15-vuotias oli oikeutettu palkkatulojensa hallintaan. (Leppäkorpi 2014, 12.) Lapsen etu on ollut keskeinen käsite jo 1983 voimassa olleessa ja nykyään uuden lain kumoamassa lastensuojelulaissa (683/1983). Lapsen etu sai vielä tärkeämmän merkityksen vuonna 1991, jolloin Suomi ratifioi lapsen oikeuksien yleissopimuksen. (Suomen YK-liitto).

3.1 Nuorten itsemääräämisoikeus ja lapsen etu sijaishuollossa

Kirsi Pollari ja Mirva Lohiniva-Kerkelä (2013) kirjoittavat kirjassa Lapsioikeus murroksessa lapsen itsemääräämisoikeudesta. Itsemääräämisoikeuden käsite on laaja ja siihen liittyy runsaasti muita oikeuksia, esimerkiksi oikeus vapauteen. Alaikäisellä lapsella on mahdollisuus vaikuttaa häntä koskeviin ratkaisuihin kolmeen ryhmään jaotellen. Lapsella on mahdollisuus käyttää itsemääräämisoikeuttaan, jolloin lapseen kohdistuva toimenpide on pätevä ilman huoltajan suostumusta. On mahdollista, että lapsen tahto ei riitä ja edellyttää huoltajan suostumuksen. Sitä kutsutaan myötämääräämisoikeudeksi. Lapsella on myös mahdollisuus valita onko hän halukas mielipiteensä ilmaisuun. Jos oman mielipiteen esittäminen on lapselle hankalaa, hän on oikeutettu esimerkiksi aikuisen ohjaukseen ja turvaan. (Pollari & Lohiniva-Kerkelä 2013, 278-279.)

Valviran vuonna 2013 ilmestyneen ohjeen *Sosiaalihuollon asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen* mukaan itsemääräämisoikeus tarkoittaa sitä, että henkilöllä on oikeus tehdä ja toteuttaa valintoja ja päätöksiä omaa elämäänsä koskien. Esimerkiksi lastensuojelussa myös lapsen tai nuoren toivomusten ja mielipiteiden kunnioittaminen tarkoittaa itsemääräämisoikeutta. (Valvira 2013, 1.) Perustuslain (731/1999) mukaan itsemääräämisoikeus linkittyy vahvasti niihin jokaiselle ihmiselle turvattuun perusoikeuksiin, joista on säädetty perustuslaissa. Oikeus elämään, yhdenvertaisuus, oikeus henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen kuuluvat perusoikeuksiin. Niillä varmistetaan myös ihmisen liikkumavapaus, yksityiselämän suoja, omaisuuden suoja sekä oikeusturva. Perusoikeudet ovat myös kaikkien alaikäisten lasten oikeuksiin kuuluvia. (Perustuslaki 731/1999.)

Itsemääräämisoikeutta ja lapsen etua painotetaan eriytyisesti Valviran vuonna 2013 ilmestyneessä selvityksessä. Valviran tekemän selvityksen tavoitteena oli tutkia itsemääräämisoikeuden ja lapsen edun toteutumista ja rajoitustoimenpiteiden lainmukaista käyttöä. Lapsen etu ja itsemääräämisoikeus ovat käsitteitä, jotka tulevat esille jokaisena päivänä lastensuojelutyön arjessa. Valviran selvitys pohjautuu vuonna 2012 valmistuneisiin Valviran ja aluehallintoviraston kolmeen valvontaohjelmaan, joista yksi oli lastensuojelun ympärivuorokautinen hoito ja kasvatus. Valviran selvityksessä kuvataan sitä kuinka itsemääräämisoikeuden toteutumista valvottiin niissä laitoksissa, jota valvonta koski,

mitkä tulokset olivat ja mitkä olivat tulosten mukaiset jatkotoimenpiteet, jotka Valvira ja aluehallintovirastot toteuttivat. (Valvira 2013, 6.)

Valviran selvitti, millaisia asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumista koskevia menettelytapoja sekä käytäntöjä eri lastensuojelun yksiköissä on käytössä. Aineistona toimi kirjallinen aineisto ja se muodostui yksikköihin lähetetystä kyselystä. Lastensuojelun osalta selvityksestä vastasi tarkastaja Kristiina Ruuskanen. Selvityksessä avataan itsemääräämisoikeutta ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä ja niiden valvontaa. Rajoitustoimenpiteitä ei voi eikä saa perustella laitoksen säännöillä lasten yksilöllisistä tilanteista ja lakiperusteisuudesta johtuen. Se, että asiat on nostettu tietoisuuteen Valviran selvityksen myötä, on herättänyt keskustelua ja muutoksia käytäntöihin useassa yksikössä. (Valvira 2013, 3, 12.)

Valviran tekemän selvityksen perusteella Valvira laati ohjeen sitä varten, että eri lastensuojelulaitosten henkilökunta tunnistaa eron kasvatukseen ja lakiin perustuvien rajoitustoimenpiteiden käytön välillä. Ohjeen tavoitteena on myös se, että lasten itsemääräämisoikeutta tuettaisiin eri toimijoiden keskuudessa. Selvityksessä kerrotaan, että Valvira ei toistaiseksi vaadi julkisen puolen lastensuojeluyksiköiltä rajoitustoimenpiteiden omavalvontaa, mutta suosittelee sitä. (Valvira 2013, Liite 3.) Lapsen edun vuoksi rajoitustoimenpiteiden omavalvonnan olisi hyvä koskea jokaista lastensuojeluyksikköä, oli kyse sitten julkisen puolen tai yksityisen palveluntarjoajan yksiköstä.

Sosiaalialan ammattilaisille laadittujen eettisten ohjeiden mukaan ammattilaisen tulee kunnioittaa asiakasta ja myötävaikuttaa asiakkaan tekemiin valintoihin ottaen huomioon, että se ei uhkaa muille kuuluvia oikeuksia tai etuja. Eettisten ohjeiden mukaan sosiaalialan ammattilaisen tulee myös pitää huolta asiakkaan itsemääräämisoikeuden toteutumisesta turvaamalla se. (Talentia 2013, 8, 14.) Edellä mainitut ohjeet ovat tärkeä osa eettisiä ohjeita kokonaisuudessaan. Ne tulee huomioida lastensuojeluyksiköiden joka päivä tapahtuvassa työssä. Raportissa *”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suosituksia lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi* annetaan puheenvuoro sijoitetuille lapsille ja nuorille sekä kuulla heitä asiantuntijoina lastensuojelun laadun arvioinnissa. Raportista selviää hyvin nuorten puheenvuorojen kautta, että itsemääräämisoikeuden ja lapsen edun toteutuminen on kyseenalaista sijaishuollon piirissä olevilla lapsilla ja nuorilla. (Vario ym. 2012.)

Lastensuojelun käsikirjan mukaan lapsen edulla tarkoitetaan sitä, että sellaisissa tilanteissa, joissa lasten ja aikuisten edut näyttäytyvät ristiriitaisina, on lapsi etusijalla erityiseen suojeluun. Ammatilainen voi auttaa lapsen vanhempia tai muita huoltajia ymmärtämään lapsen kokonaisvaltaiset tarpeet. Lapselle tulee turvata sellaiset jatkuvat ja läheiset ihmissuhteet, joiden kautta lapsi voi tuntea olevansa toivottu, hyväksytty ja rakastettu. (Lapsen edun huomioiminen.)

Sosiaali- ja terveysministeriön sekä Suomen Kuntaliiton antamaan (2014) Lastensuojelun laatusuositukseen on kirjoitettu monien useiden muiden tahojen tavoin YK:n lasten oikeuksien sopimuksesta. (LOS) Sopimus koskee alle 18-vuotiaita lapsia. Suomi on sitoutunut toimimaan sopimuksen mukaisesti sen velvoittaessa valtion lisäksi myös kuntia ja kaupungeja. Sopimus tuo lapsen edun hyvin esille mm. neljännessä yleisessä periaatteessa, jonka mukaisesti lapsen etu tulee lapsen asioista päätettäessä asettaa ensisijaiseksi. (Lastensuojelun laatusuositus 2014, 12.)

Lapsen etua ei ole välttämättä helppo määritellä. Määrittely riippuu esimerkiksi siitä mitä ihmiset ajattelevat lapsen edun olevan. Puhuttaessa lapsen edusta, se voi herättää ristiriitaisia tuntemuksia, jos lasta koskevat päätökset tehdään vastoin sitä kuinka lapsi tai vanhemmat haluavat. Mietittäessä lapsen etua, tulee katsoa tulevaisuuteen. (Mitä tarkoittaa lapsen etu? 2004-2007.) Lapsen edun toteutumista voidaan arvioida esimerkiksi sijoituksen aikana olevissa asiakassuunnitelmaneuvoitteluisissa, joissa tarkistetaan nuoren sen hetkinen asiakassuunnitelma vähintään kerran vuodessa. Laadittaessa asiakassuunnitelmaa, määritellään siinä esimerkiksi sijaishuollolle asetetut tavoitteet. (Saastamoinen 2010, 84.)

Toisinaan nuoren ollessa sijaishuollon piirissä, vanhemmat haluaisivat nuoren kotiutuvan, mutta jos sen ei katsota olevan lapsen edun mukaista, ei kotiutuminen onnistu. Luultavasti silloin vanhemmat ja nuori itse eivät ajattele, että lapsen etu toteutuisi. Lastensuojelutyön ammattilaisena oma velvollisuuteni on tukea nuorta ja vanhempia edellä mainitusta tilanteesta johtuvan pettymyksen kohdatessa. Joskus saattaa kulua pitkäkin aika, että vanhemmat ymmärtävät lapsensa edun kokonaisuutta tarkastelemalla.

Lastensuojelulain (417/2007) mukaan lapsen etu täytyy huomioida kaikissa tilanteissa. Lapsella tarkoitetaan laissa alle 18-vuotiasta lasta. (Veivo-Lempinen, 2009, 199.) Sosi-

aalihuoltolain (1301/2014) lisäksi lastensuojelulaki katsoo lapsen etua arvioitaessa olevan tärkeää, että lapsi saa taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen, mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omissa asioissaan sekä kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen. Sosiaalihuoltolain 1. luvun 5§ toteaa lapsen etua koskien seuraavasti:

Lasten kohdalla on 4 §:ssä mainittujen asioiden lisäksi kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut parhaiten turvaavat tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin, mahdollisuuden saada ymmärtämystä sekä iän ja kehitystason mukaisen huolenpidon, turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden ja itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen

Lastensuojelun laatusuosituksessa (2014) on tuotu esille, että lakien ohella ja lisäksi oikeudenmukaisuus, avoimuus, luotettavuus ja turvallisuus ovat sellaisia näkökulmia, joiden kautta lapsen edun toteutumista voidaan arvioida. *Oikeudenmukaisuuden näkökulmasta* asiakas saa arvostavaa kohtelua ja hänelle esitetään eri vaihtoehdot ja perusteet. Lastensuojelussa oikeudenmukaisuuden kriteerit täyttyvät, jos lasta koskevat ratkaisut ja päätökset on perusteltavissa lapsen edun kautta. Lapselle on hyvä selvittää lapsen edun tarkoitus, jotta lapsella on mahdollisuus ymmärtää häntä koskevia päätöksiä. (Lastensuojelun laatusuositus 2014, 14.) Lastensuojeluyksikön ohjaajana minun tulee usein selvittää nuorelle lapsen etua ja perusteltava nuoreen kohdistuneita päätöksiä lapsen edun kautta.

Lastensuojelun laatusuosituksen (2014) mukaan *avoimuuden ja luotettavuuden näkökulmasta* vanhempien täytyy saada lapsen ikätasoa vastaavasta kehityksestä sekä tarvittavista tuki- ja palvelumuodoista avointa ja luotettavaa tietoa. Kuten jo aiemmin tässä luvussa tuli ilmi, vanhemmat tai huoltajat eivät ole aina tyytyväisiä niihin ratkaisuihin, joita lastensuojelussa joudutaan tekemään. Sen vuoksi toiminnan ja lapsen kohdalla tehtyjen ratkaisuiden lastensuojelussa tulee olla ennakoitavissa ja perusteltavissa. Lisäksi toiminnassa tulee noudattaa aina lievintä puuttumisen periaatetta. *Turvallisuuden näkökulma* tarkoittaa sitä, että turvallisuus tulee huomioida olosuhteissa, ihmissuhteissa ja vuorovaikutuksessa. Erityisesti niiden lasten turvallisuus tulee varmistaa, jotka elävät lastensuojelulaitoksissa tai muualla kodin ulkopuolella lasten huolenpidosta ja suojelusta vastaavien henkilöiden toimesta. (Lastensuojelun laatusuositus 2014, 14-15.)

3.2 Osallisuus lastensuojelussa

Mikko Oranen kirjoittaa osallisuudesta Lastensuojelun käsikirjassa. Kun lapsi määrittää, toteuttaa ja arvioi yhdessä aikuisen kanssa sitä työtä, jota tehdään lapsen edun takaamiseksi, voidaan puhua osallisuudesta. Osallisuus on hyvä mahdollistaa lapselle tai nuorelle häntä koskevissa asioissa siten, että se linkittyy esimerkiksi lastensuojelulaitokseen. Osallisuus vahvistaa lapsen identiteettiä. (Lapsen osallisuus.) Elina Nivala ja Sanna Ryy-näsen kirjoittaman artikkelin *Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia* (2013) mukaan osallisuus on joskus vain rituaalisten toimenpiteiden mukaista tai mekaaniseksi muuttuneita toimintamalleja. Osallisuutta ei ole vain se, että lapsi tapaa sosiaalityöntekijän, kuten joissakin yhteyksissä on todettu olevan. (Nivala & Ryy-nänen 2013, 15.)

Nivalan (2010) mukaan osallisuus koostuu muustakin kuin vaikuttamisen mahdollisuuksista tarkoittaen myös sitä, että lapsi on osallinen esimerkiksi lastensuojelulaitoksessa. Lasta kuullaan siellä ja hän voi osallistua laitoksen elämään. Lapsi tulee myös huolehditaksi kaikella tavalla. Osallisuuden kokemus on silloin laaja; Lapsi voi sekä vaikuttaa että olla osallinen yhteisönsä jäsenenä. Osallisuus näyttäytyy lastensuojelussa usealla eri tasolla. Ensinnäkin lapsi on osallinen omassa asiassaan ja sitä tukee lastensuojelujärjestelmä. Lisäksi lapsi on osallinen esimerkiksi lastensuojelulaitoksen yhteydessä tai koulu-yhteisössä ja edelleen koko yhteiskunnassa. Kun lapsen omaan asiaan liittyvä osallisuutta vahvistetaan, hän voi olla myöhemmin osallisempi jäsen yhteiskunnassa saatuaan lastensuojelussa kokemuksia vaikuttamisesta. (Nivala 2010, 22, 25.)

Hotari, Oranen ja Pösö kirjoittavat osallisuudesta kirjassa Lastensuojelun ytimessä artikkelissa *Lapset lastensuojelun osallisina*. Artikkelin mukaan osallisuutta voidaan kuvata porras- tai tikapuumallien kautta esimerkiksi Flöjtin (2000) mukaan. Portaita ylöspäin kiipeämällä osallisuuden taso nousee verrattuna alimpiin portaisiin, jossa yksilön vaikuttamisen mahdollisuudet ovat olemattomat tai heikot. Tikapuu- ja porrasmalleja voidaan kritisoida esimerkiksi siitä syystä, että lapsen oma kokemus mahdollisesta osallisuuden lisääntymisestä jää huomioimatta. Tikapuumallien kautta osallisuuden lisääntymistä pidetään itsestään selvyytenä, kun valta ja mahdollisuudet vaikuttavat kasvavan. (Hotari ym. 2013, 151-152.)

Harry Shier (2001) toi porrasmalliin oman lisänsä, jossa aikuisten valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet lasten osallisuutta koskien ovat huomionarvoisia tarkastelua varten. Shierin malli koostuu viidestä portaasta, joista ensimmäisellä portaalla lasta kuunnellaan, toisella portaalla tuetaan mielipiteiden ilmaisuun, jonka jälkeen lapsen näkemykset huomioidaan. Neljännellä portaalla ollaan jo siinä vaiheessa, että lapset otetaan mukaan päätöksen tekoon. Viidennellä portaalla aikuiset jakavat lasten kanssa valtaa ja vastuuta. Jokaisella portaalla vastataan kysymyksiin, jotka ovat tehty esimerkiksi aikuisten valmiuksia koskien. Velvoitteiden kohdalla on olemassa jo osittain valmiina esimerkiksi lain kohdat, jotka osallisuuden toteutumista edellyttävät. (Hotari ym. 2013, 151-152.)

Porras- ja tikapuumallien lisäksi osallisuus voidaan jakaa myös eri ulottuvuuksiin Nigel Thomasin (2002) mukaan. Ulottuvuuksiin jakamisen myötä lapsen kokema osallisuus voi vaihdella eri ulottuvuuksien kohdalla. Lapsi voi kokea esimerkiksi suurempaa osallisuuden tunnetta mahdollisuudessa saada tietoa lastensuojelun prosessin yhteydessä, kun taas mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin ei tuota hänelle yhtä hyvää kokemusta osallisuudesta. Osallisuuden ulottuvuudet on jaettu Thomasin (2002) mukaan valinnan, tiedon saannin, prosessiin vaikuttamisen, itsensä ilmaisun, avun saamisen ja itseilmaisuun tarvittavan tuen saamisen sekä itsenäisten päätösten mahdollisuuksiin. Thomasin malli nähdään käytännön läheisenä. Sen avulla osallisuuden käsitteen ymmärtäminen helpottuu. Thomas on huomionnut mallissaan lasten ja tilanteiden yksilöllisyyden. (Hotari ym. 2013, 151,153.)

Lastensuojelun sijaishuollossa edellä mainittuja osallisuuden malleja on mahdollista soveltaa esimerkiksi sen mukaan minkä ikäisistä lapsista tai nuorista on kysymys. Aivan pienten lasten kohdalla osallisuus ei voi toteutua täysin samalla tavalla kuin jo teini-ikässä olevien nuorten kohdalla, koska osallisuuden ja suojelun välille liittyy myös ristiriitaisuuksia. Hotarin ym. (2013) mukaan asia tulee käytännössä esille lastensuojelulaissa, jossa säädetään sekä lapsen oikeudesta osallistumiseen ja tiedonsaantiin sekä oikeudesta suojeluun ja turvallisuuteen. Lasta pitää kuulla 12-vuotiaana. Toivomukset ja mielipide tulee selvittää niiden huomioinnin lisäksi. Kuitenkaan edellä mainitut asiat eivät saa olla lapselle haitaksi tai vaaraksi. (Hotari ym. 2013, 158.)

Mikko Oranen (2008) kirjoittaa sosiaali- ja terveysministeriön lastensuojelun kehittämisohjelman osaraportissa *Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä* seitsemästä näkökulmasta lasten osallisuuteen. Nämä seitsemän näkökulmaa

ovat tunnistaneet Mark Francis ja Ray Lorenzo vuonna 2002. Eri aikakaudet ja ajattelutavat vaikuttavat lasten osallisuuteen suhtautumiseen. Franciksen ja Lorenzon mukaan ajattelu- ja lähestymistapoihin kuuluvat romanttinen ajattelutapa, asianajo-lähestymistapa, tarveperustainen ajattelutapa, oppimisen merkitystä korostava lähestymistapa, lasten oikeuksia korostava lähestymistapa, institutionaalinen lähestymistapa ja viimeisenä vastavuoroisuutta korostava lähestymistapa. (Oranen 2008, 12- 13.)

Lasten oikeuksia korostava lähestymistapa huomioi lapset yhtä oikeutettuina osallisuuden kuin aikuisetkin. Asianajo-lähestymistavassa työntekijät toimivat ikään kuin lasten asianajajina ja ajatusten puolustajina julkista valtaa vastustaen. Lapset jäivät kuitenkin tässä toimintamallissa syrjään. Institutionaalinen ajattelutapa on tapa lähestyä lapsen oikeutta osallisuuteen. Lasten osallisuus voidaan sen mukaan toteuttaa muodollisena esimerkiksi siten, että lapsi osallistuu edustuksellisuuden kautta johonkin hankkeeseen. Ajattelutapa ei turvaa sitä, että lapsilähtöisyys toteutuisi tai lasten ajatusten aitoa kuulemista prosessissa. Vastavuoroisuutta korostavassa lähestymistavassa osallisuus perustuu lasten ja aikuisten toimivaan vuorovaikutukseen. Aikuiset ja lapset tuottavat yhdessä uusia innovatiivisia suunnitelmia. (Oranen 2008, 12- 13.)

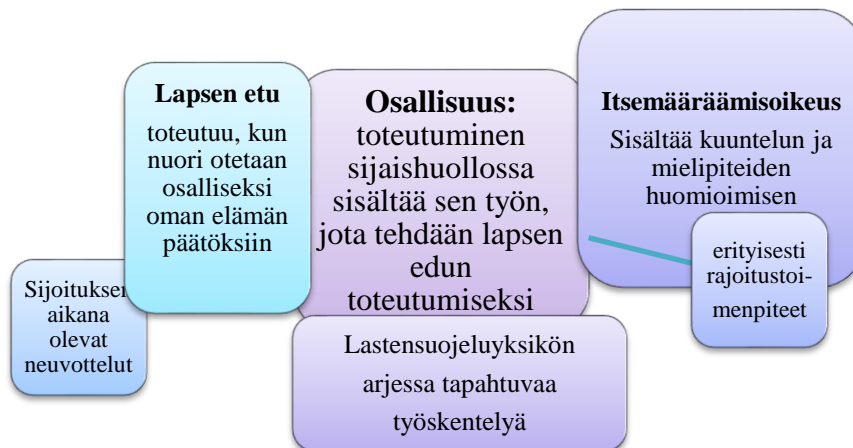
Vastavuoroinen lähestymistapa nuorten osallisuuden toteutumiseen vaikuttaa olevan ihanteellinen ja tavoiteltava tapa lastensuojeluyksikössä. Siihen voidaan yhdistää lasten oikeuksia korostava lähestymistapa, koska lasten oikeudet yhdistyvät hyvin kiinteällä tavalla osallisuuteen. Ei ole myöskään mahdotonta, että lähestymistapa nuorten osallisuuden lastensuojelussa olisi myös asianajo-lähestymistapa. Se ei ole tavoiteltava suhtautuminen nuorten osallisuuden toteutumiseen. Kuitenkin edelleen esimerkiksi joissakin lapsia koskevissa palaverissa joku mukana olevista ammattilaisista saattaa syrjäyttää nuoren osallisuuden huolimatta hyvästä tarkoituksesta.

Osallisuutta käsitteleviä tutkimuksia ja artikkeleita ovat tehneet mm. Pursiainen, Pölkki, Riikonen & Vornanen artikkelissa *Children participation in Child protection as Experienced by Foster Children and Social Workers*. Artikkelissa analysoidaan lasten osallisuutta sijaishuollossa lasten ja sosiaalityöntekijöiden kokemana lastensuojelun eri vaiheissa ja konteksteissa sekä niitä mekanismeja, jotka edistävät tai estävät lasten osallisuutta. (Pursiainen ym. 2012). Minna Makkosen vuonna 2013 tekemässä Pro gradu-tut-

kielmassa *Asiakasosallisuuden lisääminen lastensuojelun asiakaskirjausten avulla* tutkittiin asiakkaan kokema osallisuutta lastensuojelun työskentelyssä ja dokumenttien saamisen merkitystä sekä dokumenttien saamisen ja asiakasosallisuuden mahdollisia yhteyksiä. (Makkonen 2013).

3.3 Keskeisten käsitteiden yhteen nivoutuminen

Osallisuus, itsemääräämisoikeus ja lapsen etu kytkeytyvät toisiinsa hyvin kiinteällä tavalla. On vaikea ajatella, että nuori voisi olla osallinen sijaishuollossa, jos nuoren itsemääräämisoikeus jää kyseenalaiseksi tai lapsen etu ei täyty. Jos sijaishuollossa puhutaan, että nuoren itsemääräämisoikeus on vahvassa asemassa, tulee tarkastella osallisuuden toteutumista. Ilman sitä nuorella ei ole itsemääräämisoikeutta riittävästi. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen näkyy erityisesti rajoitustilanteissa. Myöskään lapsen edun toteutumisen kriteerit eivät täyty ilman osallisuuden toteutumista. Seuraavassa kuviossa on esitetty keskeisten käsitteiden yhteys toisiinsa. Osallisuus on kuviossa keskiössä tutkimuksen kohdentuessa nimenomaan siihen. Kaikki työskentely tapahtuu lastensuojeluyksikön arjessa.

KUVIO 1. Keskeisten käsitteiden yhteys toisiinsa

4 MENETELMÄLLISET LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa esittelen opinnäytetyön tutkimusstrategian, jonka valitsin tutkimukseen. Sen jälkeen käyn läpi tutkimuksen toteutuksen prosessin, jonka yhteydessä aineistonkeruun tavat tulevat näkyviksi. Lopuksi kerron aineiston analyysitavasta, jota käytin tämän tutkimuksen yhteydessä. Kuvaan analyysin kulun taulukon avulla.

4.1 Osallistava toimintatutkimus

Opinnäytetyön tutkimusstrategiana on toimintatutkimus. Toimintatutkimukseksi kutsutaan lähestymistapoja, joissa ydinasiiana on vaikuttaa tutkittavaan kohteeseen. Puhutaan interventiosta eli väliintulosta, joka tehdään tutkimuksellisia keinoja käyttäen käytäntöön. (Eskola ja Suoranta 2001, 126.) Arja Kuula kirjoittaa toimintatutkimuksesta KvaliMOTV:n internetsivulla. Toimintatutkimuksessa pyritään siis muuttamaan olemassa olevia käytäntöjä niiden tutkimisen lisäksi. Toimintatutkimuksen perustajana on Kurt Lewin. Hänen määrittelemänään toimintatutkimuksen spiraali, joka lähtee toiminnan suunnittelusta, etenee muutoksen toteutukseen ja muutoksen vaikutusten seurantaan ja arviointiin, jonka jälkeen lähdetään taas toiminnan suunnittelusta. Toimintatutkimuksen avainasioita ovat käytäntöön suuntautuminen, tutkittavien asioiden ongelmakeskeisyys, sekä tutkittavien että tutkijan roolit muutosprosessin aktiivisina toimijoina ja lisäksi yhteistyö perustuen tutkittavien ja tutkijan suhteeseen. Toimintatutkimuksessa on olennaista, että sen avulla pyritään asioiden muutokseen niitä edistämällä ja parantamalla. Vaikka muutokset eivät toteutuisi, toimintatutkimuksen avulla syntyy aineistoa ja uutta tietoa. (Kuula 2006.)

Kuulan (1999) mukaan toimintatutkimuksen kohde ja aihe voi olla lähes mikä tahansa asia, joka liittyy jotenkin ihmisen elämään. Kaikille toimintatutkimuksen suuntauksille on ominaista sosiaalisten käytäntöjen muuttaminen ja ymmärrys, joka perustuu tutkittavien mukana oloon prosessissa tutkijan kanssa. (Kuula 1999, 11, 23.) Toimintatutkimus sopii hyvin lastensuojeluyksikössä toteutettavaan tutkimukseen, jossa tutkittavat eli tässä tapauksessa nuoret sekä työntekijät ovat vahvasti tutkimuksessa mukana koko sen ajan, jolloin aineistoa kerätään ja toimitaan. Tutkittavilla on alusta asti tiedossa, mitä on tarkoitus tehdä ja miten toimia. Tässä tutkimuksessa toiminnan kulku esitellään tutkimuksen

toteutuksen käsittelyn kohdalla. Voidaan puhua osallistavasta toimintatutkimuksesta. Ylihoitaja Ulla Aspvik luennoi osallistavasta toimintatutkimuksesta 23.3.2006. Perinteisen lewiniläisen toimintatutkimuksen mukaan osallistavassa toimintatutkimuksessa osallistujien rooli on kanssatutkijoina toimiminen. (Aspvik 2006).

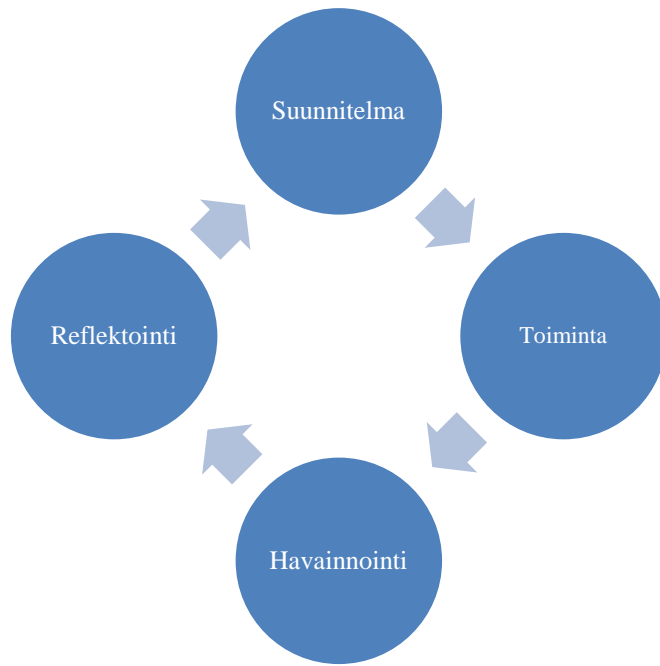
Tämä tutkimus suuntautuu vahvasti käytäntöön. Tarkoitus on ollut kehittää ja muuttaa olemassa olevaa nuorten osallisuuden tilaa. Nuoret ja työryhmä havaitsivat osallisuuden toteutumiseen liittyvän ongelmallisuuden niissä konteksteissa, jotka oli valittu nuorilta ja työryhmästä nousseen kehittämistarpeen mukaan tutkimuksen keskiöön. Kun nuorilta ja työntekijöiltä nousseet osallisuuden muutostoiveet sekä rajoitustilanteisiin ja sääntöihin liittyvän osallisuuden haasteet kuntoutusosastolla oli huomioitu, saattoi tutkimukseen liittyvä toiminnan suunnittelu alkaa.

Jyrkämän (1983, 60-68) mukaan ongelmana toimintatutkimuksessa on toiminnan ja tutkimuksen välinen erottaminen. Perusteena ongelmalle nähdään se, että tutkimuksen tekijä eli tutkija on lisäksi henkilö, joka aikaansaa muutosta. Eskola ja Suoranta (2001) pohtivat, että erottaminen ei ole helppoa. Tutkijan voi olla hankala estää sitä, että hän ei liiaksi yhtä tutkimuskohteen kanssa. (Eskola & Suoranta 2001, 129.) Omaan tutkimukseeni liittyen olen huomionnut asian, huolimatta siitä, että olen tutkijan roolin lisäksi yksikön työntekijän roolissa kuntoutusosaston ohjaajana.

Toimintatutkimuksen yhteydessä tavanomaiselta tutkimukselta vaadittava objektiivisuus ei kuulu tutkimuksen edellytyksiin. Siitä syystä voin olla hyvin lähellä nuorten osallisuuden tutkimista. (Eskola & Suoranta 2001, 127.) Voin tutkijana vaikuttaa tutkittavaan ilmiöön eli tässä tutkimuksessa nuorten osallisuuteen liittyviin teemoihin. Kuljen toimintatutkimuksen mukana niin, että olen mukana sekä toiminnassa että tutkimuksessa. Sekä kirjallisuuden että oman käsitykseni mukaan on hyvä, että olen itse osallisuuden ilmiön kanssa tekemisissä. Toimintatutkimuksen sykliä noudatettiin koko tutkimuksen ajan. Siitä syystä tutkimuksen aikana tapahtui myös jatkuvaa muutosta ja kehittämistä. (Kananen 2014, 12-13, 16.)

Arja Kuulan (1999) mukaan Sorrense (1992) jakoi toimintatutkijan roolit neljään eri sukupolveen. Kolmannessa polvessa tutkijan tehtävänä on saada organisoitua työntekijät pohtimaan ongelmiin ratkaisuja. Tutkijan on mahdollista saada työntekijät nimeämään ja

ratkaisemaan ongelmat. (Kuula 1999, 116-117.) Tässä tutkimuksessa edustin selvästi kolmannen polven tutkijaa. Nuorten osallisuuden muutokset ja kehittäminen selviävät tulosluvussa. Seuraavassa kuviossa näkyy toimintatutkimukselle ominainen jatkuva toiminnan eteneminen.

KUVIO 2. Toimintatutkimuksen jatkuva eteneminen

Käytän tässä tutkimuksessa kvalitatiivista tutkimusotetta. Hirsjärvi, Remes ja Sajavaara kirjoittavat kirjassaan *Tutki ja kirjoita* laadullisesta tutkimuksesta. Tutkimuksessa tavoitellaan tutkimuskohdetta koskevaa ymmärrystä. Kvalitatiivinen tutkimus alkaa sen kentän kartoittamisella, jossa tutkija toimii. Selvitin yksikön osallisuuden tilan jo ennen tutkimuksen alkua. (Hirsjärvi ym. 2007, 176-177.) Toimintatutkimuksen luonne ei estäisi tutkimuksen olevan myös kvantitatiivinen, mutta aineisto ohjasi tämän tutkimuksen luonnollisesti kvalitatiivisen tutkimuksen suuntaan. (Kananen 2014, 13.) Tässä tutkimuksessa tutkimukseen on valittu erityisyksikön kuntoutusosaston nuoret, joita on seitsemän. Kuntoutusosaston nuorten valikoitumista tutkimukseen voidaan heidän pitkäaikaisen yksikössä asumisen lisäksi perustella myös sillä, että osallisuuden on mahdollista myös toteutua yksikössä heidän kohdallaan tutkimuksen valmistuttua.

Nuorten lisäksi tutkimukseen osallistuu tiimi, jossa on mukana neljä ohjaajaa, lähihoitaja tai sairaanhoitaja, perhetyöntekijä ja yhdestä kahteen esimiestä. Tutkijana olen itse koko ajan aktiivisesti mukana. Kvalitatiivinen tutkimus sisältää KvaliMOTV:n internetsivujen

mukaan monia eri perinteitä, erilaisia lähestymistapoja sekä aineistonkeruu- ja analyysimenetelmiä, joilla ihmistä ja ihmisen elämää on mahdollista tutkia. Tärkeää laadullisessa tutkimuksessa ovat merkitykset. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.)

4.2 Tutkimuksen toteutus

Vielä tutkimuksen ollessa suunnitteluasteella, nuorten osallisuuden sen hetkinen tila yksikössä täytyi selvittää, jotta tutkimus palvelisi nuorten osallisuuden kehittämistä. Ennen tutkimuksen aloittamista nuorten osallisuus tutkimuksen toimintaympäristönä olevassa lastensuojelun erityisyksikössä oli toteutunut kohtuullisen hyvin sekä nuorten että aikuisten näkökulmasta. Mittarina osallisuuden toteutumisesta oli toiminut nuorten ja aikuisten kanssa käydyt keskustelut. Nuorten subjektiivinen kokemus asiasta oli siis huomioitu. Nuoret olivat olleet aidosti osallisina esimerkiksi erilaisten ryhmien kohdalla ryhmien toteutuksessa muutenkin kuin osallistujan roolissa. Nuorten osallisuus oli toteutunut hyvin yksikön tarjoamissa jälkihuollon palveluissa. Jälkihuollon piiriin tuleva nuori saattaa asua ensin kolmipaikkaisella osastolla, jolla hän jo harjoittelee itsenäistymiseen liittyviä asioita esimerkiksi jälkihuollon ohjaajan vetämässä ryhmässä. Sen jälkeen kun jälkihuollosta sovitaan, nuori suunnittelee omaa jälkihuoltoprosessiaan jälkihuollon ohjaajan kanssa.

Yksikön nuoret vastasivat ensimmäisinä organisaation kuntapalveluiden yksiköille kehitettyyn ja tabletilla toteutettuun asiakastyytyväisyyskyselyyn. Kyselyn tulokset käytiin myös nuorten kanssa läpi. Nuoret kokivat kyselyn heitä enemmän huomioon ottavana verrattaessa aiemmin toteutettuihin kirjallisiin kyselyihin. Yksikön työntekijöiden vuonna 2012 saaman Muksuoppi-koulutuksen myötä yksikössä oli toteutunut osittain osallistava seuraamusten käsittely. Vuoden 2015 alussa toteutettu työryhmäjako talon eri osastoille toteutettiin osin myös nuorten toiveita huomioiden. Työryhmäjaon myötä nuorten osallisuus arjessa on näyttäytynyt aiempaa parempana. Osallisuuteen on pystytty paneutumaan, koska nuorten kanssa toimii koko ajan sama työryhmä sen sijaan, että aiemmin työntekijä saattoi vaihdella nuoren kohdalla päivittäin. Kävin läpi osallisuuden tilaa sekä yksikönjohtajan, nuorten että työryhmän kanssa. Osallistava seuraamusten käsittely oli jäänyt hieman vähemmälle nuorten sekä työntekijöiden mukaan, koska sääntöjen ja rajoitustilanteiden osallisuus nousi esille vahvasti jo ennen tutkimusta.

Keräsin tutkimuksen aineiston sekä kuntoutusosaston seitsemältä nuorelta että yksikön jo aiemmin suunnitellun tiimin työntekijöiltä. Nuoret ja työntekijät saivat tietoa tutkimuksesta jo ennen tutkimuksen alkua. Yksikössä pidetään maanantaisin yhteisökokous, jossa nuoret ovat omilla osastoillaan läsnä. Tiimipalaverissa oli toteutuksessa mukana neljä ohjaajaa, perhetyöntekijä ja vastaava ohjaaja. Tutkimuksessa mukana oleva tiimi oli luonnollinen valinta, koska työvuorot oli laadittu tiimien aikataulujen mukaan ja kuuluin itse kyseiseen tiimiin. Kuntoutusosastolla on kaksi tiimiä, joista toinen on tutkimukseen osallistunut tiimi. Aineiston keruu toteutui kuudessa yhteisökokouksessa ja kolmessa henkilöstön tiimipalaverissa, keskusteluissa, ja kokouksessa toukokuun 2015 alusta elokuun 2015 loppuun välisenä aikana.

Keräsin aineistoa tekemällä ryhmäkeskusteluista muistiinpanoja, nauhoittamalla tiimeissä tapahtuvat aikuisten ryhmäkeskustelut, havainnoimalla ja tutkimuspäiväkirjaa pitämällä. Analysoitavat nuorten ja aikuisten aineistot muodostuivat pääosin ryhmäkeskusteluista ja lisäksi liitin niihin tutkimuspäiväkirjan osat sekä havainnoinnin perusteella tehdyt huomiot. Ryhmäkeskustelut olivat vapaamuotoisia, joskin niiden teema oli määritelty etukäteen. Teeman etukäteen tehty määrittely auttoi sekä heidän yhteisökokouksessaan että aikuisia tiimipalaverissaan pysymään aiheen sisällä. Teeman määrittely ei ollut kuitenkaan niin tiukkarajainen, että se olisi estänyt esimerkiksi sääntöihin liittyvää keskustelua, osallisuudesta yleisesti puhuttaessa.

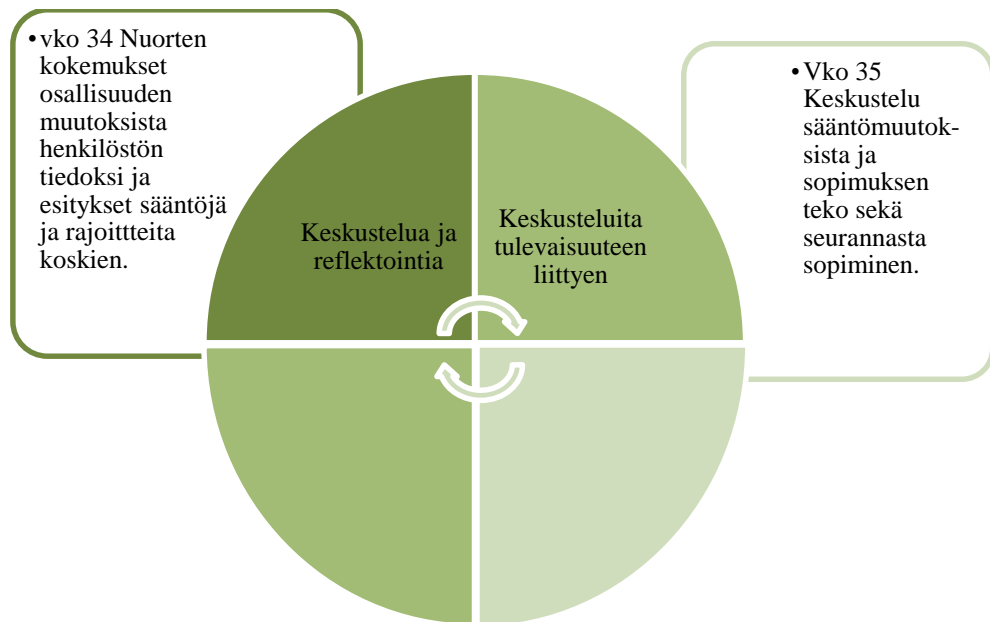
Havainnointi tapahtui osallistuvan havainnoinnin kautta, koska olin itse tutkimustilanteissa mukana ja osallistuin myös itse toimintaan. Havainnoin esimerkiksi rajoitustilanteissa tapahtuvaa nuoren osallistamisen tapaa nuoren kuulemisen kohdalla. Saatoin olla itse päättävänä työntekijänä rajoitustilanteessa, jolloin kuulin myös itse nuorta. Silloin tein havainnot siitä miten kohtaan nuoren kuulemistilanteessa ja miten nuori vastaa siihen. Lisäksi oli tilanteita, jolloin toinen työntekijä päätti rajoitustoimenpiteestä ja teki silloin pääasiallisena työntekijänä nuoren kuulemisen. Kirjoitin tutkimukselle olennaiset havainnot muistiin. Tutkimuspäiväkirjaan kirjasin ensin tutkimuksen aikataulun. Lisäsin siihen tutkimuksen kuluessa merkintöjä niistä tapahtumista, jotka liittyivät tutkimuksen aiheeseen eli nuorten osallisuuteen kuntoutusosastolla. (Kananen 2014, 80, 82.) Saatoin tehdä merkintöjä esimerkiksi osaston arjessa tapahtuvista keskusteluista sääntöjä koskien ja kirjasin ne ylös tutkimuspäiväkirjaan. Hirsjärven ym. (2009) mukaan osallistuvaan havainnointiin kuuluu useita alalajeja. Alalaji on riippuvainen siitä, kuinka paljon tutkija on

tutkittavien toiminnassa mukana. Kuten jo aiemmin mainitsin, olin tiiviisti tutkimukseen liittyvässä toiminnassa mukana. (Hirsjärvi ym. 2009, 216.)

Seuraavissa kahdessa kuviossa on esitetty tämän toimintatutkimuksen eteneminen. Avaan vielä kuvioiden jälkeen toteutusta tarkemmin. Toinen tutkimuksen etenemistä kuvaava kuvio on seuraavalla sivulla.

KUVIO 3. Toimintatutkimuksen eteneminen osa 1.

KUVIO 4. Toimintatutkimuksen eteneminen osa 2.

Edellä esitellyistä kuvioista voi havaita tutkimuksen ajallisen etenemisen kunakin viikona ja lisäksi jokaisen kerran teemat. Samat teemat olivat käsittelyssä aina sekä työntekijöiden tiimipalavereissa ja nuorten yhteisökokouksissa. Syksyllä 2015 tiimipalavereita ei enää ollut yksikössä tapahtuneen rakennemuutoksen johdosta. Kuitenkin tutkimukseen liittyviä asioita käsiteltiin koko ajan tutkimuksessa olevien työntekijöiden kanssa ja entisen tiimin lisäksi henkilökunnan kokouksissa oli läsnä kuntoutusosaston muut työntekijät. Nuorten kokoonpano säilyi yhteisökokouksissa samana koko ajan. Lisäksi aikuisten aineiston keruu oli nauhoitusten osalta ohi jo kesän 2015 alussa.

Ensimmäisiä kertoja aineistoa kerätessäni toukokuussa 2015, ohjasin sekä aikuiset ja myös nuoret toimimaan niiden asioiden eteen, joita he nostivat esille tiimipalaverissa ja yhteisökokouksessa. Esimerkiksi eräs nuori pohti kuntoutusosaston osasto-oppaasta lukemiaan asioita ja häntä oli jäänyt vaivaamaan osa sisällöstä. Pyysin nuorta etsimään kyseisen kohdan tai kohdat ja ottamaan ne esille seuraavan aineistonkeruun yhteydessä tai tulla kertomaan niistä kohdista jo aikaisemmin, jotka olivat kiinnittäneet hänen huomionsa. Pyysin sekä aikuisia että nuoria havainnoimaan osallisuuteen liittyviä asioita osastolla ja joko kertomaan heti havainnoistaan tai nostamaan ne esille seuraavalla kerralla aineistoa kerätessä. Tarkoitin tässä kohtaa havainnoinnilla sitä, että nuoret voisivat havainnoida päivittäisissä tilanteissa esille tulevaa osallisuutta. Aikuiset taas voisivat havainnoida joko omaa tai työkaverin toimintaa nuorten osallistamisen näkökulmasta.

Työntekijöiden tiimipalaverin ensimmäisellä kerralla tutkimukseen liittyi kysymyksiä, jotka koskivat tutkimuksen tarkoitusta ja ajallista toteutusta. Tunnelma aineistonkeruun aikana oli hyvä ja ryhmäkeskustelun nauhoitustilanne oli rauhallinen. Nuorten yhteisökokouksessa tutkimuksen toteutus lähti hieman levottomasti liikkeelle nuorten ollessa vielä hieman epätietoisia, mistä tutkimuksessa on kysymys. Nuoret rauhoittuivat kuullessaan enemmän tutkimuksesta.

Tunnelman saattoi arvioida myös nuorten yhteisökokouksen kohdalla hyväksi. Nuoret halusivat olla innokkaasti mukana tutkimuksessa. Ensimmäisen aineiston keruun kerran merkitys sekä aikuisten että nuorten kohdalla oli suuri. Vaikka nuoret ja aikuiset olivat kuulleet jo tutkimuksesta aikaisemmin, ensimmäisellä kerralla oma roolini oli sitouttaa nuoret ja työntekijät tutkimukseen. Sitouttaminen tapahtui esimerkiksi vielä selkeyttämällä tutkimusta ja sen merkitystä.

Toisella kerralla kävimme edelliseen kertaan ja kertojen välillä olleeseen aikaan liittyen reflektiota sekä aikuisten että nuorten kanssa niistä asioista, joita he olivat havainneet osallisuuteen liittyen. Käsittelimme myös toiminnan muutoksia. Toisella kerralla työntekijöiden tiimipalaverissa ryhmäkeskustelun osalta toteutus sujui hyvin, mutta tapaamista leimasi kiireen tunne, koska kahdella jäsenellä oli heti tiimin jälkeen välttämättä toteutettava tapaaminen. Nuorten yhteisökokouksessa nuoret vaikuttivat päässeensä mukaan tutkimuksen ytimeen ja he rauhoittuivat melko pian yhteisökokouksien aluille tyypillisen vilkkauden jälkeen. Seuraava kerta eteni samaan tapaan aineistonkeruun osalta. Nuoret neuvoivat yhteisökokouksessa levottomimpia nuoria olemaan hiljaa ja keskittymään aiheeseen. Työntekijöiden tiimipalaverissa oli rauhallinen tunnelma.

Syksyllä 2015 kävimme läpi nuorten ja aikuisten kanssa kesän aikana tapahtuneita muutoksia ja havaintoja osallisuuteen liittyen. Syksyllä olleessa työntekijöiden kokouksessa oli odottava tunnelma työpaikan tiimirakenteiden muututtua ja ilmapiiri oli hieman rauhatonkin, mutta kokonaisuudesta tuli hyvä työntekijöiden kuullessa nuorten esitykset. Syksyllä nuorten toiminta muuttui aktiivisemmaksi esimerkiksi sääntömuutosten hyväksi tehdyn toiminnan myötä. Toiminnan edetessä nuorten toiminta muuttui rohkeammaksi heidän ymmärtäessään, että he voivat todella vaikuttaa asioihin, olla osallisia ja osallisuuden tilan voivan muuttua. Nuoret olivat molemmissa yhteisökokouksissa innokkaita

ja keskittyivät täysin aineistonkeruuseen. Nuorten kokemukseen vaikutti tutkimuksen aikana tapahtuneet muutokset esimerkiksi rajoitustilanteissa. Muutoksia on avattu tulososiossa, yhteenvedossa sekä johtopäätöksissä.

Jokainen tapaaminen nuorten sekä aikuisten kanssa oli tärkeässä roolissa jo omien etukäteen määriteltyjen teemojen vuoksi. Samojen nuorten tai työntekijöiden yhteen kokoontuminen ei tapahdu yksikön arjessa helposti erilaisten aikataulujen tai muiden muuttuvien tekijöiden vuoksi. Ne tapaamiset, joissa aineistonkeruu toteutui, olisivat olleet huonosti yhdistettävissä, koska tapaamisia varten varattu aika oli sopiva eri teemojen läpikäymiseen.

4.3 Aineiston analyysi sisällönanalyysin avulla

Aloittaessani analysoimaan aineistoa, se koostui kahdesta aikuisten ja nuorten aineistosta. Analysoin aineistot sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysia käytettäessä aineistosta etsitään yhtäläisyyksiä ja eroja sekä tiivistetään niitä. Sisällönanalyysin avulla voidaan analysoida juuri esimerkiksi toimintatutkimuksen kautta kerättyä aineistoa. Analyysin avulla pyritään siihen, että tutkittavasta ilmiöstä saadaan tiivistetty kuvaus. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Systemaattisuus ja objektiivisuus sopivat kuvaamaan tapaa, jolla aineistoon kerättyjä dokumentteja analysoidaan sisällönanalyysissa. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissa aineisto pelkistetään, ryhmitellään ja abstrahoidaan, jolla tarkoitetaan sellaisen tiedon erottamista, joka on tutkimuksen näkökulmasta olennaista. (Hiltunen. Graduaineiston analysointi.)

Käytin tässä tutkimuksessa aineistolähtöistä sisällönanalyysia. Tuomen ja Sarajärven (2013) mukaan sen tarkoitus on tutkimusaineiston saaminen teoreettiseksi kokonaisuudeksi. Analyysista poimittavat analyysiyksiköt on aineistolähtöisen analyysin kohdalla valittu tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimustehtävän mukaan. Aiempi teoria, ilmiötä koskeva tieto tai havainnot eivät vaikuta aineistolähtöisen analyysin tekemiseen. (Tuomi & Sarajärvi 2013, 95.) Valitsin aineistosta esimerkiksi sellaiset alkuperäisilmaukset, jotka luokittelujen kautta vastasivat yhteen tutkimuskysymyksistä: Miten nuorta voi kuulla ja ottaa osalliseksi aiempaa enemmän rajoitustilanteissa?

Aloitin aineiston sisällönanalyysin tutkimalla molempia aineistoja tutkimuksen tarkoituksen ja tutkimuskysymysten mukaan. Poimin aineistosta ne ilmaukset, jotka olivat merkityksellisiä tutkimuksen kannalta ja pelkistin kyseiset ilmaukset. Käytin pelkistämässä samoja sanoja alkuperäisilmauksiin verrattuna, ettei mitään olennaista informaatiota kadonnut. Seuraavaksi etsin niitä ilmauksia, joiden sisältö oli samankaltainen keskenään ja yhdistin ne samaan alaluokkaan. Ryhmittelyn myötä alaluokille syntyi vielä yläluokat ja viimeisenä yläluokille pääluokat. Aineiston pelkistämisen, ryhmittelyn ja abstrahoinnin tuloksena tutkimuskysymyksiin oli muodostunut vastaukset. (Kylmä & Juvakka 2007, 117-118.)

Analysoin sekä nuorten että aikuisten aineiston samalla tavalla. Seuraavalla sivulla olevassa taulukossa kuvataan aineistosta poimittujen alkuperäisilmausten muuttaminen pelkistetyksi ilmauksiksi. Sen jälkeen taulukossa edetään alaluokaksi yhdistämisen jälkeen yläluokkaan ja lopuksi pääluokkaan. Taulukossa on käytetty esimerkkinä vuosikalenteriin liittyviä ilmausten luokittelua. Aineiston analyysi kulki kokonaisuudessaan samaan tapaan.

TAULUKKO 1. Alkuperäisilmauksista pelkistetyiksi ilmauksiksi ja luokittelun avulla kohti pääluokkaa

ALKUPERÄIS-ILMAUS	PELKISTETTY ILMAUS	ALALUOKKA	YLÄLUOKKA	PÄÄLUOKKA
”Osastoilta puuttuu vuosikalenterit ”	Vuosikalenterien puute			
”Vuosikalenteri lisää nuoren osallisuutta.”	Vuosikalenterin osallisuuden lisääjä			
”Suunnitelmia on paljon ja ne ovat viikko-ohjelmia pidemmälle.”	Pidemmän aikavälin suunnitelmat olemassa	Vuosikalenterin käyttöön otto	Vaikuttamisen lisääntyminen	Osallisuuden muutokset päivitetyssä toiminnassa
”Vuosikalenterit nuorille itselleen”	Nuorille omat kalenterit			
”Vuosikalenterit olisi merkityksellinen nuorelle itselle.”	Vuosikalenterin merkityksellisyys			
”Ymmärryksen lisääntyminen heidän elämä koostuu.”	Ymmärryksen lisääntyminen elämän osatekijöistä			

5 TUTKIMUSTULOKSET JA YHTEENVETO TULOKSISTA

Tässä luvussa käyn tutkimuksen tulokset läpi sekä nuorten että aikuisten analysoitujen aineistojen pohjalta. Esittelen jokaisen pääluokan siten, että nuorten ja aikuisten aineistojen tulokset ovat peräkkäin jaettujen yläluokkien mukaan. Lisäksi vertailen nuorten ja aikuisten aineistoja keskenään mahdollisten eroavaisuuksien ja samankaltaisuuksien löytämiseksi. Viimeisenä tässä luvussa on koottuna yhteenveto tutkimustuloksista.

5.1 Osallisuuden muutokset päivittäisessä toiminnassa

Työntekijöiden aineisto käsitti sisällönanalyysin jälkeen neljä eri yläluokkaa, jotka saattoi yhdistää pääluokaksi ”Osallisuuden muutokset päivittäisessä toiminnassa”. Nuorten aineistosta yläluokkia saman pääluokan alle muodostui kaksi yläluokkaa. Kyseistä pääluokkaa koskevat tulokset olivat kaikkein laajimpia sekä aikuisten että nuorten aineistosta käsin tarkasteltuna. Aikuisten aineiston yläluokat olivat nuorten vaikuttamisen lisääntyminen, yhteishengen ja nuorten vastuun kantamisen lisääntyminen, keskustelun merkitys, kasvatushenkilökunnan sitoutuminen osallisuuden kehittämiseen, vapaa-aikaan vaikuttaminen ja arvostuksen kokeminen. Nuorten aineiston yläluokat olivat vaikuttaminen vapaa-aikaan ja arvostuksen kokeminen.

5.1.1 Nuorten vaikuttamisen lisääntyminen

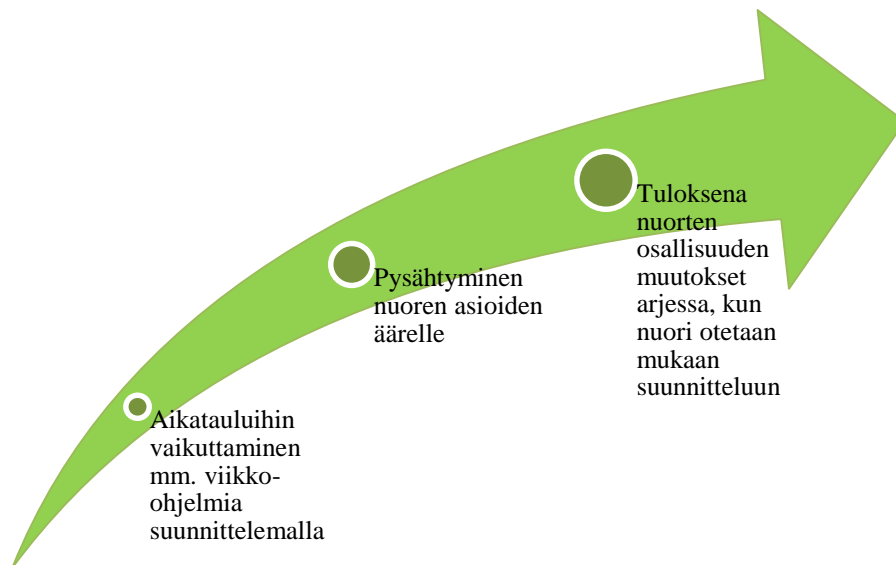
Työntekijöiden keskuudessa koettiin, että nuorella tulee olla mahdollisuus vaikuttaa aikatauluihin esimerkiksi lisäämällä nuoren osallisuutta esimerkiksi viikko-ohjelman suunnittelussa. Keskusteluista nousi ajatus siitä, että viikko-ohjelmavaihtoehtoja voisi antaa nuorille jo etukäteen, jotta he voisivat konkreettisesti vaikuttaa omaan arkeensa. Aiemmin henkilöstöllä on ollut erilaisia tapoja viikko-ohjelman tekemiseen ja nuori on joskus otettu tekemään omaa ohjelmaansa. Aineistosta nousi selkeästi esille työntekijöiden halu ja muutostalvaimudet siihen, että nuoren täytyy voida olla enemmän mukana aikataulujensa suunnittelussa.

Työntekijät olivat myös jo muuttaneet enenevässä määrin toimintaansa nuorten viikko-ohjelmien suhteen ja nuoret olivat olleet osallisia viikko-ohjelmien teossa. Käytännössä se tarkoitti sitä, että nuorta oli pyydetty esimerkiksi omaohjaaja-ajan yhteydessä tekemään viikko-ohjelmaa yhteistyössä tai pyydetty suunnittelemaan omaa aikatauluaan tulevalle viikolle. Työntekijät katsoivat, että nuorten asioiden äärelle täytyy voida pysähtyä ja antaa heille enemmän aikaa. Sitä kautta nuorten mahdollisuudet vaikuttaa omiin aikatauluihin voivat muuttua.

Vuosikalenterin käyttöönotto nähtiin myös tärkeänä osallisuuden lisäämisen välineenä. Vuosikalenteri voi olla kuvattuna esimerkiksi piirakkamallin mukaisesti, johon on jaettu jokainen kuukausi omaan osaansa. Kuukausien kohdalle voi laittaa merkinnät vaikkapa yksikön kesäleiristä heti, kun aikataulu on selvinnyt. Vuosikalenteri on puuttunut aiemmin sekä osaston että nuorten käytöstä. Yksiköstä käsin tehdään säännöllisesti leirejä nuorten kanssa hiihtolomalla ja kesällä. Lisäksi yksikön vuotta rytmittävät jokavuotinen jouluateria kesällä 2015 ensimmäisen kerran järjestetyt pihatalkoot.

Edellä mainitut tapahtumat tukevat hyvin vuosikalenterin käyttöä. Lisäksi nuoret tiedustelevat jo etukäteen mihin esimerkiksi kesäleiri tulee suuntautumaan ja keitä sinne on lähdössä. Vuosikalenterin tekoa ei vielä ehditty organisoimaan tutkimuksen aikana, mutta asiaa suunniteltiin työntekijöiden keskuudessa. Seuraavalla sivulla olevassa kuviossa näkyy osallisuuden muutokset arjessa aikatauluihin vaikuttamisen kautta.

...ajallinen tarkastelu miten se lisäisi heidän osallisuutta heidän elämäänsä tai ymmärtämään et mistä heidän elämänsä koostuu jos arjessa olisi sitä puolta, et katsottaisiin asioita heidän kanssaan joko huoneissa olevista vuosikalentereista tai yleisissä tiloissa olevien vuosikalentereista. TT

KUVIO 5. Osallisuuden muutokset arjessa aikatauluihin vaikuttamisen kautta

Henkilöstön näkemyksen mukaan nuorten osallisuus tulee huomioida myös nuorten lähi-suhteiden kautta. Lähi-suhteiden kautta nuoren vaikuttamisen mahdollisuudet eri asioissa vahvistuvat. Tässä kohtaa lähi-suhteilla tarkoitetaan nuoren perhettä, isovanhempia tai omaohjaajan ja nuoren välistä suhdetta. Perheen mukaan ottaminen nuoren työskentelyyn on ollut aina yksikön voimavara. Työntekijät ovat olleet yksikön perustamisesta lähtien motivoituneita tekemään perhetyötä yksikön perhetyöntekijän kanssa. Joskus perheen mukana olon mahdollisuus nuoren työskentelyssä on heikkoa syystä tai toisesta. On kuitenkin tärkeää, että portit pysyvät siitä huolimatta avoimena. Jos nuoren perhettä ei hyväksyttäisi työskentelemään nuoren asioissa, olisi se sekä nuorta että perhettä loukkaavaa. Perheitä ja lähiomaisia otetaan jatkuvasti enemmän mukaan työskentelyyn. Asiaa tukee perheohjaaja, joka vahvistaa sitä, että nuori itse on enemmän mukana perheen kanssa työskentelyssä. Molemmilla yksikön perheohjaajilla on vahva kontakti nuoriin heidän työskennellessään perhetyön lisäksi osastotyössä.

Tässä otetaan hyvin vahvasti myös perheet huomioon ja osallistetaan myös perhettä sen mitä kukakin osallistuu. TT

Omaohjaajatyö on tärkeässä roolissa yksikössä. Nuorella on tavanomaisesti kaksi omaohjaajaa, jotka työskentelevät työparina nuoren asioissa sekä ovat nuorelle lähimmät aikuiset sijaishuollon aikana. Nuori käy omaohjaajan kanssa tekemässä tärkeät hankinnat itselleen ja viettää omaohjaaja-aikojaa esimerkiksi leipomalla, yksikössä pelailemalla, jut-

telemalla, elokuvissa käynnin tai urheilun merkeissä. Omaohjaajat pitävät nuorille iltahetkiä ja niiden yhteydessä nuorelle voidaan esimerkiksi lukea tai hieroa hänen käsiään nuoren niin toivoessa. Usein juuri iltahetkien yhteydessä nuori haluaa jutella asioista ja esittää omia toiveitaan omaohjaaja-aikojen sisällöstä omaohjaajalleen.

Törrösen ja Barkmanin (1999, 103; 2003, 97-98) mukaan lastenkotilapsiin kohdistuvan tutkimuksen yhteydessä on huomattu, että luotettava aikuinen tukee lapsen kasvua. Siitä johtuen lastenkodeissa lapsella ei useinkaan ole kahta merkittävää hoitajaa enempää. Lapselle voi muodostua heihin hyvin kiinteä suhde. Joskus merkittävät suhteet aikuisiin jää muodostumatta esimerkiksi sellaisen lapsen kohdalla, jonka sijoituspaikat muuttuvat usein. (Tolonen 2009, 149.) Kyse on myös aidosta kohtaamisesta suhteessa nuoreen. Siihen kuuluu useita eri kasvatuksen osa-alueita, jotka liittyvät siihen, että aikuisen ja nuoren välillä oleva suhde toimii ja pitää sisällään luottamuksen. Nuori kokeilee ensin useaan otteeseen sitä, voiko hän luottaa aikuiseen. (Veivo-Lempinen, 2009, 207.)

Esimerkiks mun omaohjattava niinku hyväksyy mut siihen kasvattajan rooliin ja antaa mun osallistua siihen ja sitä kautta se osallistaminen on sit mahdollista niinku molemmin puolin. TT

Aineistosta tuli esiin selkeästi, että nuoren tulee ylipäänsä voida vaikuttaa omaan elämään. Vaikuttaminen onnistuu henkilöstön näkemyksen mukaan osallisuuden kautta. Henkilökunnalla on monia erilaisia kokemuksia nuorten vaikuttamismahdollisuuksista. Nuorilla on ollut mahdollisuus vaikuttaa yhä enenevässä määrin omaan arjen kulkuun. Jos nuori voi vaikuttaa vain vähäisessä määrin tai hän ei voi vaikuttaa ollenkaan asioihinsa, tulee hänestä elämänsä passiivinen sivustaseuraaja. Nuori voi tuntea myös arvottomuutta, jos hän ei pysty vaikuttamaan omaan elämäänsä ja siihen liittyviin päätöksiin. Pösön (2004, 109) mukaan voi olla mahdollista, että lapset, joilla ei ole vaikutusmahdollisuuksia, kokevat kaiken olevan yhdentekevää. Silloin he voivat ajautua aggressiivisiin tekoihin, jotta heidän äänensä kuultaisiin. (Tolonen 2009, 151.) Nuoren taas vaikuttaessa aktiivisesti asioihinsa, kiinnostuu hän vaikuttamisen mahdollisuuksista laajemminkin ja on aktiivisesti mukana asioissa myös yksikön ulkopuolella tapahtuvissa asioissa.

5.1.2 Yhteishengen ja nuorten vastuun kantamisen lisääntyminen

Työntekijät kokivat nuorten kantavan aiempaa enemmän vastuuta toiminnastaan osallisuuden lisääntyessä. Työntekijät olivat huomanneet asian esimerkiksi sitä kautta, että nuoret huolehtivat enemmän aikataulujen noudattamisesta. Kesäaika, jolloin nuoret ottavat yleensä omia irtiottoja ja poistuvat yksiköstä luvattomasti ilman lupaa pitkiksikin ajoiksi, olikin nyt sujunut rauhallisemmin. Nuoret olivat pysyneet enemmän yksikössä. Työntekijät ovat havainneet lisääntyvän osallisuuden näkyvän positiivisena nuoren ja omaohjaajan välisissä suhteissa ja nuorten yhteishengen parantumisena. Asia oli näkynyt esimerkiksi siinä, että nuori oli hakenut aiempaa enemmän kontaktia omaohjaajaan. Lisäksi nuoret vaikuttivat kantavan toisistaan vastuuta mm. huolehtimalla jonkun toisen nuoren olevan myöhässä. Kaiken kaikkiaan yhteisö muuttuu osallisuuden kautta tiiviimmäksi.

Työntekijät kokivat, että luottamus aikuisten ja nuorten välillä kasvaa osallisuuden myötä. Se, että nuoret ovat mukana päätöksenteossa edistää osallisuutta. Päätöksenteossa mukana olo ei tarkoita sitä, että nuoret voisivat päättää kaikesta. Työntekijät pitivät tärkeänä, että nuorille kerrotaan, mistä he voivat oikeasti päättää, jotta nuoret eivät koe sellaista tunnetta, että aikuiset ovat heitä kohtaan epärehellisiä. Yksikön aikuiset kokevat myös tehtäväkseen kasvattaa nuoret vastuullisuuteen ja demokratiaan.

Se osallisuus näkyy kyllä tossa yhteisöllisyydessä ja siinä nuorten yhteishengessä TT

...ei pitäis olla mitään sellaisia asioita, mis nuoret ei voi olla läsnä siin päätöksenteossa. TT

Aalbergin ja Siimeksen (2007) mukaan nuorelle ei kuulu vielä vastuu, johon hän ei ole valmis. Hän tarvitsee haitallisilta ratkaisuilta suojaavat rajat. Vastuun kantamisen nuoren asioista kuuluu niille, jotka ovat vanhemmuuden edustajia. (Aalberg & Siimes 2007, 127.) Juuri tästä syystä työntekijöiden keskuudesta noussut ajatus, että nuorille myös kerrotaan realistiset mahdollisuudet niihin asioihin, josta he voivat todellisuudessa päättää, on tärkeää. Lastensuojelulaitoksen ohjaajat toimivat vanhemmuuden edustajina ja ovat siksi merkittävässä roolissa rajojen asettajana.

Yhteishengen muodostuminen lastensuojelulaitoksessa ei ole yksiselitteistä. Nuoret tulevat hyvin erilaisista olosuhteista yksikköön. Toiset tuntevat itsensä pitkään turvattomiksi ja välttelevät kontaktia toisiin nuoriin sekä ohjaajiin. Toisaalta taas nuorten samankaltainen elämäntilanne eli lastensuojeluyksikössä sijoitettuna oleminen voi auttaa yhteishengen tiivistymisessä, koska nuoret toimivat vertaistukena toisilleen. Jo aikaisemmin mainitut yksiköstä käsin tehdyt leirit ovat esimerkiksi omiaan edistämään yhteishengen kehittymistä.

Aalbergin ja Siimeksen (2007) mukaan nuoren minuuden rakentamisessa saman ikäiset nuoret korvaavat vanhempien merkitystä. Ryhmä toimii aikuisuuden kasvun tukijana ja ryhmään kuulumisen on nuorelle välttämättömyys kehitysvaiheiden kannalta. Ryhmille on ominaista yhteenkuuluvuuden tunne ja ne mahdollistavat esimerkiksi rajojen kokeilun. Nuoren tullessa nuoruusikään, ryhmien koko muuttuu pienemmäksi. Yhteisenä nimittäjänä toimii esimerkiksi jokin harrastus. Nuorten itsevarmuus kehittyy ryhmän myötä. Jos nuori ei kuulu mihinkään ryhmään ja on yksinäinen, voi nuoren psyykinen kehitys häiriintyä. (Aalberg & Siimes 2007, 72-73.) Lastensuojeluyksikössä nuorten yhteinen nimittäjä ryhmälle on yksikössä asuminen. Ryhmä toimii vahvana ja sen jäseniä tukevana. Työntekijöiden havaitsema nuorten yhteishengen tiivistyminen vahvistaa kuntoutusosaston nuorten ryhmää.

5.1.3 Keskustelun merkitys

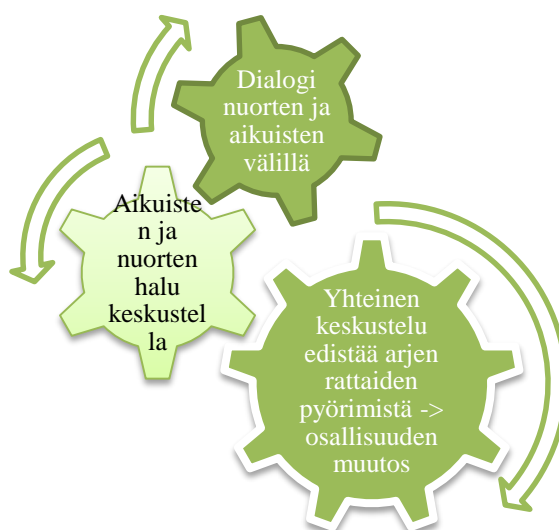
Työntekijöiden keskuudesta nousi ajatus siitä, että osallisuus perustuu myös dialogin käyttöön. Dialogi nuoren kanssa vaatii aikaa, mutta myös ennakointia. Henkilöstön näemyksen mukaan keskustelu nuorten kanssa pitää avata oikea-aikaisesti, jotta nuori saa mahdollisuuden osallistua siihen.

Se tarkoittaa mulle sitä, että asioita ei ole päätetty valmiiksi, vaan päätös tapahtuu dialogin jälkeen. TT

Työntekijät olivat huomanneet, että keskustelut nuorten kanssa arjen lomassa ovat lisääntyneet tutkimuksen aikana. Myös nuoret ovat olleet aiempaa halukkaampia tulemaan keskustelemaan työntekijöiden kanssa. Muutos on koettu positiivisena sekä nuorten että ai-

kuisten kannalta. Työntekijät saavat nuoriin syvemmän kontaktin tämän kaltaisen kehityksen vuoksi. Yhteisesti voitiin todeta suunnan, jota kohti yksikössä kuljetaan olevan oikea.

Jotta osallisuus voi vahvistua, on työntekijän tehtävänä pedagogisen suhteen luominen ja dialogisen prosessin rakentaminen. (Timonen-Kallio 2010, 15). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen internetsivuilla kerrotaan, että keskustelun osapuolien tulee saada kokemus siitä, että kukin on tullut kuulluksi. Muussa tapauksessa keskustelu ei ole kuuntelevaa. Dialogi mahdollistaa sen, että sen osapuolilla voi olla erilaisia näkemyksiä asiasta ja kaikki näkemykset ovat yhtä arvokkaita. (Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä 2015.) Usein esimerkiksi työntekijän näkemykset nuoren huumeiden käytöstä eroaa nuoren näkemyksestä, mutta se ei silti estä dialogisuutta keskusteluissa. Elina Pekkarisen (2006) mukaan kokemukset osallisuudesta ja kohtaamisesta ovat vahvasti yhteydessä toisiinsa. Kohtaamisen ulottuvuuksista sisäinen ja vuorovaikutuksellinen dialogi ovat ne, joiden kautta tajunnallinen ja tilanteeseen liittyvät osallisuuden kokemukset tulevat todeksi. (Pekkarinen 2006, 126).

KUVIO 6. Osallisuuden muutos keskusteluiden kautta helpottaa arjen sujumista.

5.1.4 Kasvatushenkilökunnan sitoutuminen osallisuuden kehittämiseen

Kasvatushenkilökunnan sitoutuminen muutokseen kuuluu peruslähtökohtiin nuorten osallisuuden tukemisessa. Työntekijät olivat yhtä mieltä siitä, että yksittäinen työntekijä

tai yksin nuoret eivät pysty saamaan muutosta aikaiseksi. Osallisuuden muuttumiseen liittyvistä asioista täytyy käydä jatkuvaa keskustelua henkilökunnan kanssa. Keskustelu tukee sitä, että henkilökunta sitoutuu muutoksiin, jota yksikössä tapahtuu osallisuuden edistämiseksi. Työntekijät pitivät tärkeänä, että asioista tehdään yhteinen päätös ja sovi-
taan muuttuvista toimintakäytännöistä.

Aikuisten ajatusmaailman muutos on yksi avaintekijöistä, joka mahdollistaa osallisuuden toteutumisen työntekijöiden näkemyksen mukaan. Se millainen toimintakulttuuri yksik-
köön luodaan, vaikuttaa koko henkilökunnan toimintaan. Työntekijöiden ryhmäkeskus-
teluista nousi ajatus siitä, että perehdytysohjelmaan voitaisiin lisätä yksikön oma malli
nuorten osallisuuden toteuttamisesta. Ajatuksen takana oli visio siitä, että mallin ollessa
perehdytysohjelmassa, tukisi se nuorten osallisuuden toteutumista enemmän itsestään sel-
vyytenä uuden työntekijän tullessa taloon.

*...pääasia niinku et tehtäis se päätös niinku yhdessä mihin lähdetään ja
mihin sitoudutaan. TT*

Työntekijöillä oli kokemus siitä, että nuoret olivat olleet tutkimuksen aikana aiempaa
enemmän osallisia arjessa ja aina tilaisuuden tullen esimerkiksi keskusteluiden ja viikko-
ohjelmien suhteen. Silti mahdollisuuksia nuorten osallisuuden lisäämiseen päivittäin ta-
pahtuvassa työskentelyssä on vielä enemmän. Se, että toimintaa viedään kaiken kaikkiaan
osallistavampaan suuntaan, oli työntekijöiden ryhmäkeskusteluista noussut ajatus. Työn-
tekijät kokivat, että he ovat innostuneita osallisuuden lisäämisen ajatuksesta.

Työntekijät tunnistivat asioita, jotka haastavat nuorten osallisuutta kokonaisuudessaan,
sekä päivittäisissä toiminnassa että sääntöjen ja rajoitustilanteiden suhteen. Työntekijät
pitivät tärkeänä sitä että he huomioivat omat ajatusmallinsa, jotka estävät osallisuutta to-
teutumasta, mutta eivät kuitenkaan ole mahdottomia muuttaa. Nuorten osallisuus voi to-
teutua ja lisääntyä, jos työntekijä käsittelee omat, jopa osallisuuden esteenä olevat ajatuk-
set esimerkiksi toisten työntekijöiden kanssa tai työnohjauksessa.

Työntekijöiden keskuudessa koettiin, että heille aika ajoin syntyvä kiireen tunne estää
osallisuutta siten, että nuoren kanssa ei ole aikaa hoitaa hänen asiaansa. Erityisyksikön ja
sen kuntoutusosaston arki on luonnehdittavissa toisinaan hektiseksi, mutta kiireen tunteen

estämiseksi löytyy kuitenkin keinoja. On tärkeää, että jos työtehtäviä on runsaasti, työntekijä hoitaa yhden tehtävän kerrallaan ja voi myös todeta sen, jos joitakin tehtäviä jää seuraavaan päivään.

Työntekijöiden kiire tarttuu usein myös nuoriin ja levottomuus kasvaa. Siitä johtuen työntekijä voi päivän mittaan pysähtyä ja todeta sisäisesti tai sanoa työkaverille: ”Tänään hoitan nämä asiat, jotka pystyn hoitamaan, en muuta.” On myös realismia, että joskus kiire on muutakin kuin työntekijässä nouseva tunne. Silloin nuorille on hyvä sanoa esimerkiksi: ”Tilanne on nyt kiireinen enkä ehdi pysähtymään sinun asian äärelle, mutta järjestän sinulle aikaa tänään vielä työpäiväni päätteeksi.” Nuori saa silloin kokemuksen siitä, että hänen asiaansa ei ole unohdettu. Jos nuorelle ei selitetä asiaa mitenkään, voi nuori alkaa pohtia omaa merkitystään aikuiselle.

Työntekijät pohtivat, että nuorten mukana olo sääntöjen laatimisessa voi herättää huolta aikuisissa. Sääntöjen noudattamisessa on kuitenkin todettu olevan haasteita sen seurauksena, että nuorten osallisuus ei ole toteutunut niissä riittäväällä tavalla. Rajoitustilanteissa nuoren osallisuutta haastaa työntekijöiden mukaan myös kiire. Työntekijät kokivat, että rajoituspäätökset ovat saattaneet olla hyvin mekaanisia sekä aikuisille että nuorille. Työntekijä on tehnyt rajoituspäätöksen, tehnyt välttämättömän kuulemisen ja vienyt nuorelle päätöksen. Nuori on suhtautunut päätökseen jopa hyvin kyynisesti ja rajoitustilanteiden osallisuus on jäänyt toteutumatta. Osallisuutta haastavien tekijöiden suhteen voidaan siis todeta, että työntekijöiden on hyvä käsitellä osallisuutta estävien ajatusmallien lisäksi heidän aika ajoin valtaava kiireen tunne, jotta osallisuuden muutokset ovat mahdollisia. Kiireen tunteen äärellä käytiin jo tutkimuksen aikana pohdintoja sen välttämiseksi.

Se voi olla pelko siitä, että nuoret pääsis siihen valtaan, että jos ne saisi vaikuttaa sääntöihin, niin sitten niille ei voi sanoa mitään. TT

Jos ei ole mitenkään osallisena sääntöjen laatimiseen, voi syyttää kaikkia muita, eritoten sääntöjä. TT

Sharon Pinkney kirjoitti vuonna 2011 ilmestyneessä artikkelissaan osallisuudesta ja tunteista ja niihin liittyen ongelmallisista kohtaamisista lasten ja sosiaalityöntekijöiden välillä Englannissa. Lasten ja nuorten osallisuuden toteutumiseen voi liittyä jännitteitä Pinkneyn mukaan. Hyvinvointi-instituutiot ovat monitulkintaisia heidän lähestymistavoissaan osallisuuteen liittyen. Monet Pinkneyn tutkimuksen aineistosta kerätyt esimerkit

kuvaavat kompleksisuutta liittyen esimerkiksi osallisuuden kanssa selviämiseen. Pinkney tuo esille artikkelissaan, että joskus lasten ja nuorten kuulluksi tuleminen vaatii heiltä melkoisia ponnisteluja, koska työntekijät tietävät, että heidän on ryhdyttävä jonkinlaisiin toimenpiteisiin, kuullessaan lapsilta tai nuorilta lastensuojelun toimenpiteitä vaativia tietoja. Siitä syystä lasten ja nuorten kuulemisessa voi olla haasteita. (Pinkney 2011, 37-38.) Pinkneyn artikkeli auttaa osaltaan ymmärtämään nuorten osallisuuden toteutumisen haasteita myös suomalaisen lastensuojeluyksikön toimintaa tarkastellessa.

5.1.5 Nuorten ääni vapaa-aikaan vaikuttamisessa

Nuorten yhteisökokouksissa nuorilta nousi ajatuksia siitä, että he voisivat vaikuttaa enemmän viikko-ohjelmiinsa. Nuorten viikko-ohjelmat ovat olleet käytössä yksikön toiminnan alusta saakka. Pääosin nuorten omaohjaajat ovat ne tehneet nuorille. Osa nuorista koki, että he olivat saaneet vaikuttaa riittävästi viikko-ohjelmiinsa. Lisäksi muutama nuori totesi, että he ovat saaneet tehdä omaa viikko-ohjelmaansa. Nuorilta nousi toive siitä, että he saisivat viikko-ohjelmajohdon etukäteen itselleen ja sitä kautta he voisivat vaikuttaa omiin aikatauluihinsa ja myös vapaa-aikaan. Koska nuoret toivoivat, että he saisivat viikko-ohjelmajohdot aikaisemmin, tukena työntekijöiden muistin helpottamiseksi on ollut syksyn 2015 ajan sähköiseen kalenteriin merkityt päivät viikko-ohjelmajohdon antamisesta nuorille. Allakoinnin tarkoituksena on, että nuoret saavat viikko-ohjelmajohdot viimeistään torstaisin seuraavan viikon suunnittelua varten.

Viikko-ohjelmia olisi kiva määrittää ja sanoa itse, koska omisajat sopivat.
N

Nuorten toiveet liittyivät myös ylipäättään vapaa-ajan lisääntymiseen. He toivoivat erityisesti viikonloppujen osalta, että vapaa-aikaa voisi viettää vielä joustavammin. Vapaa-ajan päivärytmin ei tarvitsisi olla nuorten näkökulman mukaan niin aikataulutettua ja järjestelmällistä, kuin kouluviikkojen aikaan. Osalla nuorista on harrastuksia, jotka määrittävät koulun jälkeistä aikaa. Lisäksi yksikön ohjelmaan kuuluu illat maanantaisin ja torstaisin, jolloin on yhteistä toimintaa yhteisökokousten, siivousten, erilaisten aktiviteettien ja esimerkiksi leivonnan muodossa. Nuorilta nousi toive jo ennen tutkimusta siitä, että torstaisin voisi toiminnasta huolimatta olla pidempiä ulkoiluita. Nuorten toiveet otettiin

huomioon ja ulkoilumahdollisuuksia pidennettiin. Lisäksi maanantain siivouspäivien ulkoilumahdollisuuksia lisättiin nuorten toiveisiin pohjautuen tutkimuksen aikana.

Mä haluaisin olla pidempään ulkona, esim. viikonloppuna pääsis heti ulos kun herää ja tulis ruuille takas. N

Yksikön nuoret haluavat viettää vapaa-aikaa pääosin kavereita tapaamalla, joka ei poikkea tavanomaisen suomalaisen nuoren vapaa-ajan vietosta. *Nuoria liikkeellä! Nuorten vapaa-aikatutkimus 2013* kertoo, että 7-29-vuotiaista nuorista yli puolet tapaa ystäviään melkein joka päivä ja lähes kaikki siten, että tapaamisia on ainakin viikoittain. Samassa tutkimuksessa kerrotaan, että alle 15-vuotiaiden ikäryhmästä lähes kolme neljästä tapaa ystäviään joka päivä. (Myllyniemi & Berg 2013, 19.)

Nuoret toivoivat, että kotijaksot voisivat lisääntyä. Lisäksi he toivoivat, että kotijaksojen sisältöön voisi vaikuttaa. Tarkoitus on, että nuoret voivat olla kotijaksoilla keskimäärin joka toinen viikonloppu. Jokaisella nuorelle ei ole mahdollisuutta mennä kotijaksoille vanhempien elämäntilanteen vuoksi. Nuoren kanssa pyritään kuitenkin aina siihen, että hänellä olisi paikka, johon mennä viikonloppuja viettämään edes muutaman kerran vuodessa. Vanhempien joskus hyvin vaikeastakin elämäntilanteesta huolimatta, yksiköstä käsin pyritään löytämään sellaisia ratkaisuja, että nuori voi kotona viettää viikonloppuja. Toisinaan sosiaalityöntekijöiden on välttämätöntä vetää linjauksia nuorten kotijaksojen suhteen ja määrittää esimerkiksi paikan, jossa nuori viettää kotijaksoja.

Haluaisin olla kotilomilla joka viikonloppu. N

Kotijaksojen sisältöön vaikuttamisella nuoret kertoivat tarkoittavansa sitä, että heidän ei esimerkiksi tarvitsisi olla paikalla, kun yksiköstä soitetaan kuulumissoitto tai he voisivat käydä enemmän kaupungissa kavereiden luona eikä heidän olisi välttämätöntä olla kotona vanhemman tai vanhempien kanssa. Joskus kotijaksojen sisältöön on välttämätöntä puuttua. Nuorten kotijaksoihin liittyvistä toiveista käytiin keskustelua henkilöstön keskuudessa ja todettiin, että työntekijöinä voimme vaikuttaa kotijaksoihin osaltamme yrittäen tukea niitä mahdollisimman paljon, mutta osa tekijöistä on kuitenkin sosiaalityöntekijän päätäntävällässä. Työryhmässä pohdittiin, että nuorten kanssa voitaisiin ehkä jutella enemmän kotijaksoista, niin että heidän ei tarvitsisi yksin miettiä syitä siihen, että he eivät voi olla niin paljon kuin haluaisivat kotijaksoilla.

5.1.6 Arvostuksen kokeminen nuorten näkökulmasta

Nuorilta nousi toive siitä, että he saisivat enemmän yksityisyyttä. Ajatukset yksityisyydestä koskivat aikuisten menemistä nuorten huoneisiin ja ylipäänsä sitä, että nuorten yksityisyyttä kunnioitettaisiin. Nuorilla oli kokemus siitä, että aikuiset menevät joskus koputtamatta huoneeseen. Heidän mielestään ovea pitäisi koputtaa kunnolla, jotta nuori ehtisi siihen reagoida. Asiasta keskusteltiin henkilöstön kanssa ja nuorille luvattiin koputtaa voimakkaammin oveen. Nuorten lisääntyvä tarve yksityisyyteen liittyy ehdottomasti nuorten meneillään olevaan ikävaiheeseen ja oli hyvä, että nuoret ottivat asian esille.

Yövuorossa olevat ohjaajat kiertävät nuorten huoneet yhdestä kahteen kertaan yön aikana. Lisäksi nuori käydään yleensä pyytämässä esimerkiksi ruokailutilanteeseen, jos hän ei itsenäisesti tule huoneestaan. Myös nuoren vetäytyessä tavanomaista enemmän huoneeseensa, voi ohjaaja käydä tarkistamassa, että kaikki on hyvin. Laitoksessa mahdollisuudet yksityisyyteen eroavat selvästi kodin mahdollisuuksiin verrattuna, joten nuoren toive yksityisyydestä on tärkeä.

Nuorten mielestä heillä on oikeus kiusaamattomuuteen. Ajatus haluttiin tuoda esille siitä näkökulmasta, että jokainen nuori olisi tasavertainen yhteisön jäsen eikä siten kenenkään pitäisi joutua kiusatuksi. Oikeuteen olla joutumatta kiusatuksi sisältyi nuoren toive myös aikuisten herkemmästä tilanteisiin puuttumisesta. Yksikössä on pyritty siihen, että kukaan ei joutuisi kiusaamisen kohteeksi ja siksi asioita selvitetäänkin aktiivisesti aina niiden nuorten kanssa, joiden välillä mahdollista kiusaamista ja kiusatuksi tulemisen tunnetta esiintyy.

Nuoret kertoivat toivovansa lisäksi tasa-arvoisuutta sääntöjen rikkomiseen liittyvien seuraamusten suhteen. He kertoivat esimerkkinä, että jollakin nuorella oli lyhyemmät menot seuraavana päivänä kuin toisella nuorella, vaikka he olivat rikkoneet samaa sääntöä. Nuorten kanssa juteltiin siitä, että aikuiset tekevät parhaansa sen eteen, että seuraamukset olisivat yhdenmukaiset nuorten kohdalla. Eräältä nuorelta nousi tärkeä ajatus siitä, että nuorten kohtelu olisi hyvää eikä liian tiukkaa. Tämä nuori ei osannut täysin selittää millaista kohtelua hän tarkoitti, mutta kokemus huomioitiin. Edellä mainitut nuorten ajatukset linkittyvät yhteisesti kokemukseen arvostuksesta.

...ettei ketään kiusattaisi. N

Toivon, että aikuiset kohtelisivat hyvin. Mä tarkotan, ettei tarvitsisi olla niin tiukka. N

5.2 Osallisuus rajoitustilanteissa

Rajoitustilanteiden osallisuus herätti runsaasti keskustelua sekä aikuisten että nuorten keskuudessa tutkimuksen aikana. Tutkijan roolista käsin koin hyvin myönteisenä asiana sen, että työntekijöiden keskuudessa oltiin valmiita alusta lähtien pohtimaan voisiko nuori olla osallinen rajoitustilanteissa enemmän. Nuoren vähäinen osallisuus rajoitustilanteissa nähtiin myös hyvin yhteisenä haasteena työntekijöiden keskuudessa.

Saastamoisen (2010) mukaan lastensuojelulaissa (417/2007) säädetään rajoitustoimenpiteiden yleisistä edellytyksistä. Mikäli rajoitustoimenpiteitä kohdistetaan lapseen, tulee noudattaa kolmea periaatetta; välttämättömyysperiaatetta, hyväksyttävyyperiaatetta ja suhteellisuusperiaatetta. *Välttämättömyysperiaate* korostaa lastensuojelulain 64 §:n mukaisesti, että lapseen kohdistettavan rajoitustoimenpiteet edellyttävät sijaishuoltoon joutaneen päätöksen toteuttamista, turvallisuutta, joka koskee toista henkilöä tai lasta itseään tai muuta rajoitustoimenpidesäännöksessä säädetyn lapsen edun välttämättä vaativaa turvaamista. *Hyväksyttävyyperiaate* nousee niin ikään 64 §:stä. On ehdottomasti kiellettyä, että rajoitustoimenpidettä käytettäisiin rangaistuksen omaisena. *Suhteellisuusperiaate* sisältää sen vaateen, että rajoitustoimenpiteistä tulee valita lapsen itsemääräämisoikeutta tai muuta perusoikeutta vähiten rajoittava toimenpide. Periaatteen mukaisesti myös lievempien toimenpiteiden ollessa mahdollisia, ei rajoitustoimenpidettä saa käyttää.

(Saastamoinen 2010, 176-178.)

Nuorten yhteisökokouksissa käydyistä keskusteluista nousi rakentavia ajatuksia ja kokemuksia rajoitustilanteisiin liittyen. Nuorilla liittyi rajoitustilanteisiin sekä positiivisia että negatiivisia kokemuksia ja heidän äänensä on todella tärkeä tässä kohtaa tutkimusta aidon subjektiivisen kokemuksen kannalta. Käyn läpi rajoitustoimenpiteisiin liittyvää nuorten osallisuutta jälleen yläluokkien kautta, ensin aikuisten aineistoon ja sen jälkeen nuorten aineiston. Aikuisten yläluokat olivat rajoitustoimenpiteiden mahdollinen vähentyminen

ja yksilöllisyyden arvostus rajoitustilanteissa. Nuorten yläluokka oli muutokset osallisuudessa rajoitustilanteissa.

5.2.1 Rajoitustoimenpiteiden mahdollinen vähentyminen

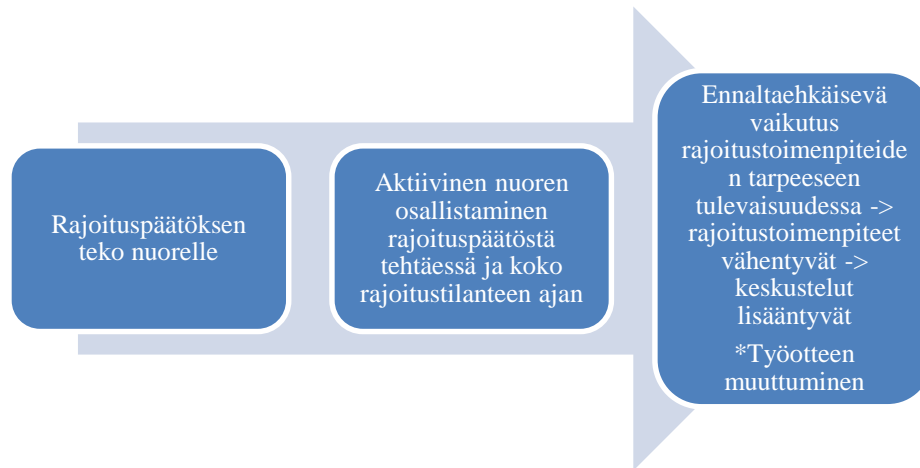
Työntekijöiden ajatusten mukaan rajoitustoimenpiteillä on mahdollisuus vähentyä. Ne eivät tule loppumaan, koska toisinaan nuori tarvitsee rajoitustoimenpidettä esimerkiksi jatkuvan haitallisen päihteiden käytön kierteen katkaisemiseksi. Rajoitustilanteiden mahdollista määrän vähentymistä on hankala arvioida lyhyellä aikavälillä, koska muuttuvia tekijöitä, jotka vaikuttavat rajoitustoimenpiteiden lukumäärään on muutamia; sijoituksessa olevien nuorten määrää vaihtelee ja rajoitustoimenpiteiden tarve muuttuu nuorten tilanteiden mukaan.

Työntekijöiden näkemysten mukaan keskustelut, joita käydään nuorten kanssa voivat vähentää rajoitustoimenpiteitä. Keskustelut rajoitteesta ovat välttämättömiä työntekijöiden kokemuksen mukaan ja nuoren kuulemisen rajoitteesta täytyy tapahtua syvemmin ja aidolla tavalla. Kyse on siitä, että kerrottaessa rajoitteesta nuorelle, asialle annetaan aikaa ja ollaan valmiita vastaanottamaan nuoren tunteet rajoitteeseen liittyen. Jos nuorelle joudutaan tekemään esimerkiksi liikkumisvapauden rajoittamisen päätös, on ennen rajoitetta ja rajoitteen aikana nuoren kanssa käytävä jatkuvia keskusteluita.

Rajoite tarjoaa mahdollisuuden sen asian laajempaan käsittelyyn, jonka vuoksi rajoite on asetettu nuorelle. Rajoite mahdollistaa myös sen, että nuoren on väistämätöntä pysähtyä oman tilanteensa edessä. Ammattitaitoisen työskentelyn avulla nuorta voidaan rajoitteen aikana sitouttaa pysymään yksikössä ja löytämään keinoja pysyä esimerkiksi päihteiden käytöstä erossa. Työntekijät kokivat, että aktiivinen työskentely ja keskustelut nuoren kanssa ennaltaehkäisevät rajoitustoimenpiteitä, joita mahdollisesti tulisi lisää työskentelyn jäädessä vaillinaiseksi. Työntekijät muuttivat jo toimintaansa tutkimuksen aikana rajoitustilanteissa ja nuorta oli kuultu syvemmillä tavalla aiempaan tilanteeseen verrattuna ja rajoitustilanteiden luonne oli muuttunut automaattisesta toiminnasta kohti harkitsemampaa työtettä nuoren kanssa.

Niinku pikkasen mennään niinku sen lvr:n sisälle; mitä se oikeesti tarkoittaa, miltä se tuntuu? Miksi ollaan tässä? TT

Et me voidaan tarjota ja mahdollistaa jotain joka sitoisi häntä tässä olemaan ja nauttimaan näistä muistakin asioista, kun vaan siitä että pitäis hankkia se mukavuus jostakin sellasesta mikä ei ole sallittua nyt alaikäiselle. TT

KUVIO 7. Osallistaminen rajoitustilanteissa

Mari Koskela tutki vuonna 2013 ilmestyneessä pro gradu -tutkielmassa asiakirjoissa käytettäviä perusteluja nuoriin kohdistuvien rajoitustoimenpiteiden kohdalla ja nuorten mielipiteiden kuvaamista rajoitustoimenpideasiakirjoissa. (Koskela 2013). Kyseistä tutkimusta voidaan pitää merkittävänä, koska tutkimuksessa paneudutaan aiheeseen, joka osoittaa selkeän muutostarpeen lastensuojelun sijaishuollon työskentelyssä. Rajoitustoimenpiteiden perusteluja tulisi avata enemmän ja nuorta kuulla siten, että mielipide kuvautuu aitona lapsen edun toteuttaen.

Perustuslain mukaisia perusoikeuksia rajoitettaessa tulevat perusteet siihen löytyä laista. Rajoitukset eivät saa olla epämääräisiä ja niin ollen määrittelyn on oltava täsmällistä. Jos lapsen perusoikeutta rajoitetaan rajoitustoimenpiteellä, on siihen oltava hyvät perusteet. Jokaisella kerralla lasta rajoitettaessa, täytyy käydä huolellista pohdintaa, onko rajoitustoimenpide välttämätön. (Saastamoinen 2010, 151-152.)

5.2.2 Yksilöllisyyden arvostus rajoitustilanteissa

Työntekijät kokivat, että nuorten rajoitustoimenpidepäätökset ovat hyvin samankaltaisia keskenään. Tämän arveltiin johtuvan siitä, että pääasiassa rajoituspäätöksiin laitetaan opittu lain vaatima teksti. Rajoituspäätökset ovat niin samankaltaisia kirjaamistavoiltaan, että nuorta ei välttämättä erota tekstistä. Työntekijät olivat huomanneet, että nuorten kanssa on hyvä tehdä yhteistyötä rajoitustilanteissa. Työntekijät kokivat myös, että heillä on herännyt uusi näkemys rajoituspäätösten tekoon, kun asiaa on miettinyt osallisuuden kannalta. Muistamisen arvoisena asiana pidettiin, että rajoitustilanteissa nuoren asian käsittely on ensisijainen eikä se, että ehditäänkö päätökset tekemään nopealla aikataululla.

niin toistuvasti huomaa sen, ett jos niistä poistetaan nimi, niin sä et tiedä kenen rajote se on ja siihen ehkä niinku sitä muutosta että se nuori ittekin pääsee siihen kiinni. TT

Se on vaan, et sen on tehny siinä kohassa kun siihen on ollut aikaa, että nyt kun sitä rupes kattoon ihan toiselta kantilta, niin sen asian näkee ihan eri lailla, koska siis sen nuoren asiaahan siinä käsitellään eikä se että me ollaan laitettu nimi paperiin, joka on virallinen ja laillinen. TT

Työntekijät pohtivat, että nuoren kokemus ja rajoituksen sisäistäminen muuttuvat varmasti rajoitustilanteissa osallisuuden myötä. Yksilöllinen huomiointi nuoren tilanteessa on tärkeää. Eräs työntekijä oli kokeillut aiemmasta toimintatavasta osallistavampaa tapaa rajoitustilanteessa nuoren kanssa. Nuorelle ja työntekijälle oli syntynyt yhteinen näkemys siitä, kuinka kauan rajoitteen pitäisi kestää. Kyseisessä tapauksessa nuoren kuuleminen toteutui hienosti rajoitustilanteessa. Kokemus oli työntekijän mukaan erittäin positiivinen.

Mut siis mähän testasin tätä osallistavaa tapaa sen yhden nuoren lvr:n kanssa, et mä konsultoin siit yksikönjohtajaa ja hän anto sen ajatuksen et mitäs jos teet ihan vaan niin, et tota keskustelu sen kans ja mihin tulokseen tuuttekaan ja sit me keskusteltiin siit sen luvattomasta yöpoissaolosta ja törpöttelystä ja niinku tultiin siihen tulokseen, kun puitiin sitä asiaa, et nyt on varmaan syytä kaheks päiväys rajottaa hänen liikkumistaan ja näin tehtiin ja nuori oli ihan pöyristynyt et keskustellaanks me täst niinku oikeesti...TT

5.2.3 Muutokset rajoitustilanteiden osallisuudessa nuorten kokemuksiin pohjaten

Nuorten ajatusten mukaan heillä on halu osallisuuden lisäämiseen rajoitustilanteissa, mutta erityisesti liikkumisvapauden rajoittamiseen liittyen. Osa nuorista oli sitä mieltä, että rajoitustoimenpiteen sijasta keskustelu voisi joskus olla toimivampi vaihtoehto. Nuorten mielestä keskustelu saa aikaan sen, että asioita on mietittävä. He ajattelivat myös, että keskustelun lisäksi he voisivat mennä yksikön rentoutumistilaan rauhoittumaan hetkeksi aikaa. Yksikön rentoutumistila on yksikön hallintokäytävällä oleva huone ja se on maalattu yksikön nuorten toimesta. Rentoutumistilaa käytetään juuri rentoutumistilanteissa, keskusteluihin sekä nuoren rauhoittamisen yhteydessä.

Nuorilla oli kokemuksia hyvästä kohtaamisesta rajoitustilanteissa. Heidän mukaansa rajoitustilanteissa on käyty aiempaa enemmän keskusteluita ja se tarkoitti hyvää kohtaamista nuorten näkökulmasta. Eräs nuori toi selkeästi esille tyytyväisyytensä osallisena oloon rajoitustilanteessa. Hän oli saanut itse vaikuttaa rajoitteen kestoon omaohjaajan kanssa käymänsä keskustelun kautta. Myös toiset nuoret muistelivat mielissään kyseessä olevan nuoren rajoitustilannetta.

Liikkumisvapauden rajoitteelle ei ole tarvetta laittaa, jos vaikka tulis pienessä humalassa, vaan yrittää puhua asia selväks. N

Mä oon sitä mieltä, että kyllä meitä on hyvin kohdattu...ohjaaja on niinku tullu jutteleen rajoitteista enemmän ku ennen. N

Mä vähän ihmettelin, kun sain vaikuttaa rajoitteen kestoon sillain, et me keskusteltiin. N

Nuoret kaipasivat selkeämpiä perusteita rajoitustoimenpiteille rajoitustilanteissa. Eräs nuori otti esille myös hänelle yli vuosi sitten tehdyn rajoitteen ja ihmetteli sitä, kuinka hänelle oli perusteltu asiaa. Kaiken kaikkiaan nuoret halusivat keskustella enemmän rajoitusten perusteluista työntekijän kanssa. Työntekijä voi ajatella asian olevan selvä nuorelle, mutta usein nuori kaipaa asioiden avaamista enemmän siten, että hän ymmärtää mistä on kyse. Muutamit nuoret olivat kokeneet rajoitustoimenpiteet epämieluisana ja negatiivisena, koska keskustelut rajoitustoimenpiteitä koskien olivat jääneet vähäisiksi. Tutkimuksen aikana rajoitustilanteiden osallisuudessa tapahtui muutos. Se tarkoitti nuorten näkökulmasta, että nuorten kanssa keskusteltiin aiempaan tilanteeseen verrattuna

enemmän, heitä kuultiin paremmin rajoitustilanteita ennen ja rajoitusten ollessa voimassa.

5.3 Osallisuus säännöissä

Osallisuus säännöissä aktivoi myös keskusteluun sekä nuoria että aikuisia. Koko sääntökokonaisuutta ei lähdetty muuttamaan, koska siihen ei olisi riittänyt aikaa tutkimuksen yhteydessä. Nuoret ehdottivat aktiivisesti uusia sääntöjä ja aikuiset toteuttivat niitä osin nuorten ehdotusten mukaan. Tässä yhteydessä käyn läpi sääntöihin liittyvän osallisuuden tulokset aiemmin esitettyjen tulosten kaltaisesti. Aikuisten aineiston yläluokaksi muodostuivat nuoret sääntöjen tekoon mukaan ja nuorten yläluokaksi nuorten tarve osallisuuteen sääntöjen suhteen.

5.3.1 Nuoret sääntöjen tekoon mukaan

Työntekijät kokivat, että nuoret on hyvä ottaa mukaan sääntöjen laatimiseen ja sääntöjen laatiminen nuorten kanssa oli myös muutaman työntekijän näkemyksen mukaan välttämättömyys. Työntekijöiden keskuudessa pidettiin selvänä sitä, että nuorten kanssa käydään pohdintaa uusien sääntöjä koskevien asioiden edessä. Yhteisesti todettiin, että aikuisille ja nuorille tulee varmasti erilaisia mielipiteitä sääntöihin liittyen, mutta niihin tilanteisiin voidaan etsiä kompromissiratkaisu. Eräs työntekijä ehdotti, että kun osastolle tulee uusi nuori, voisi talossa pidempään ollut nuori läpikäydä säännöt uuden nuoren kanssa.

Siihen kylkeen tavallaan vois lanseerata tälläsen isovelji-isosisko kulttuurin, et joku pidempään yksikössä ollu nuori ikään kuin kävis niitä läpi tän nuoren kanssa. TT

Työntekijät pitivät keskustelua lähtökohtana osallisuudelle sääntöjen suhteen. Nuoren rikkossa jotakin sääntöä, nuoren kanssa täytyy keskustella ja miettiä keskustelun jälkeen yhdessä seurauksia. Työntekijät olivat huomanneet, että nuoret vaativat usein itseltään aikuisia enemmän sääntöjen suhteen. Säännöistä päättämiseen liittyen, työntekijät kokivat, että päätökset tulisi tehdä nuorten ja aikuisten yhteisissä kokouksissa. Nuorten osal-

lisena olo sääntöjen laatimisessa, suunnittelussa ja niiden rikkomisesta johtuvien seurausten pohdinnassa, sitouttavat nuoria työntekijöiden mielestä sääntöjen noudattamiseen. Työntekijöiden joukossa keskustelua herätti se, että sääntö pitää myös määritellä oikein. Perustoimintakäytännöt eivät ole sääntöjä. Esimerkiksi pedin petaaminen kuuluu perustoimintakäytäntöihin. Työntekijöiden ajatusten mukaan sääntöä sanana pidettiin paljon kontrolloivampana kuin esimerkiksi toimintatapaa tai -käytäntöä. Nuori voi kokea jo muutenkin olevansa jatkuvan kontrolloinnin kohteena.

Mielestäni nuoren kanssa yhdessä keskusteltu asia mikä meni pieleen tai miten tuli rikottua sääntöjä ja sen myötä ymmärryksen saaminen nuorelle, että miksi joku asia on kielletty. TT

Sääntöihin liittyen mua on aina harmittanut se, että moni ihan perustoimintakäytännekin nimetään säännöksi ja se monimutkaistuttaa nuorta. TT

Työntekijät näkivät, että sääntöjen suunnittelulla täytyy olla oikea ajankohta. Maanantaisin oleva yhteisökokous ei välttämättä ole oikea foorumi, koska yhteisökokouksen fokus on toinen. Joka tapauksessa työntekijät ajattelivat, että sääntöjen suunnitteluiltojen tulisi olla säännöllisiä.

Toisinaan lastensuojeluyksiköissä sääntöjä on niin runsaasti, että voidaan puhua jo jonkinlaisesta sääntöviidakosta. Säännöt eroavat osittain niistä säännöistä, joihin nuoret ovat saattaneet tottua kotona, mutta pääperiaatteet sääntöjen noudattamisessa ja niiden seuraamuksissa voivat olla samat kotona ja laitoksessa. Saara Kinnusen (2014) mukaan perheessä pitää kantaa vastuu sääntöjen rikkomisesta. Kun seuraukset sovitaan etukäteen, helpottaa se nuoren omaa vastuun kantamista. Kinnunen kirjoittaa luonnollisista seurauksista, joka voi tarkoittaa, että nuori maksaa esimerkiksi peruuttamattoman hammaslääkärikäynnin itse ja jos nuori hajottaa tavaroita, nuori korvaa tai korjaa tavarat. Sääntöjen rikkomisesta voi siis olla seurauksena myös toiminnalla korjaaminen. (Kinnunen 2014, 77-78.) Kuten aikuisten aineistosta nousi esille, nuoret voivat kokea olevansa jatkuvan kontrollin kohteena ilman sääntöjäkin yksikössä asuessaan. Se on yksi osasy siihen, että lastensuojeluyksikön sääntöjen ja niiden seurausten tulee olla selkeät.

5.3.2 Nuorten tarve osallisuuteen sääntöjen suhteen

Nuoret innostuivat yhteisökokouksessa käydyissä keskusteluissa siitä, että he voisivat olla enemmän osallisia sääntöihin liittyen. Yksi nuori kertoi, että hän ei halua olla osallisina sääntöihin liittyen. Kyseisen nuoren tilanteeseen liittyi elämänmuutos itsenäistymisen myötä. Nuoret kertoivat haluavansa olla sääntöjen teossa ja suunnittelussa mukana. Nuoret kertoivat kokemuksistaan sen suhteen, että he eivät ole saaneet mahdollisuutta olla sääntöjen teossa aikaisemmin kovin paljon mukana. Nuoret kyselivät muutamaaan kertaan onko heidän sääntöjen laatimisessa mukana olo oikeasti mahdollista.

Saadaanko me niinku oikeesti olla mukana sääntöjen laatimisessa? N

Sääntöjen tekoon haluisin osallistua. N

Nuoret ehdottivat ensimmäisenä, että puhelimen käyttöön liittyviä sääntöjä muutettaisiin. Puhelimet on kerätty aiemmin joka yö pois, mutta nyt nuoret toivoivat, että he saisivat pitää puhelimet. Osa nuorista toivoi, että puhelinten käyttömahdollisuuksia lisättäisiin viikonloppuisin ja he saisivat pitää puhelimet itsellään viikonloppuöiden ajan. Nuoret päätyivät yhteisökokouksessa siihen, että he haluavat ehdottaa työntekijöille ainakin aluksi ainoastaan puhelinten käytön sallimista viikonloppuisin. Nuoret tekivät ehdotuksen puhelimen käyttöön liittyvien sääntöjen muuttamisen seurannasta sen jälkeen, kun sääntömuutos oli esitelty työntekijöiden kokouksessa ja työntekijät olivat hyväksyneet nuorten ehdotuksen.

Kokeilun jälkeen nuoret toivoivat, että heillä olisi mahdollisuus pitää puhelimet myös arkiöisin. Tutkimuksen aineiston keruun päättyessä puhelimet olivat nuorilla siis aiemasta poiketen käytössään perjantain ja lauantain sekä lauantain ja sunnuntain välisinä öinä. Nuoret laativat sopimuksen, jossa he sitoutuivat puhelimen käyttöön liittyviin uusiin sääntöihin. Niin ollen he olivat mukana pohtimassa myös seurauksia, joita sääntöjen mahdollisesta rikkomisesta seuraa. Nuoret pitivät puhelimen käyttöön liittyvien sääntöjen muuttamista niin isona asiana, että se herätti keskustelua useita viikkoja nuorten keskuudessa. Seuraavalla sivulla on ote nuorten osastolla käymästä sääntöihin liittyvästä keskustelusta, jossa olin paikalla keskusteluun osallistuen.

*N1: Koska se päivä on, jolloin sä sanot sen puhelinjutun toisille ohjaajille?
Ja muistaksä sanoo sen, mitä jos et muista?*

*J: No se on ensi viikolla. Tottakai mä muistan, kun siitä sovittiin yhteisöko-
kouksessa, et mä kerron niistä teidän toiveista ja esityksistä.*

N2: Mitä jos ei toiset halua, et meillä on puhelimet käytössä enemmän?

J: Kyllä ne varmasti haluaa, kun teillä on niin hyvä ehdotus.

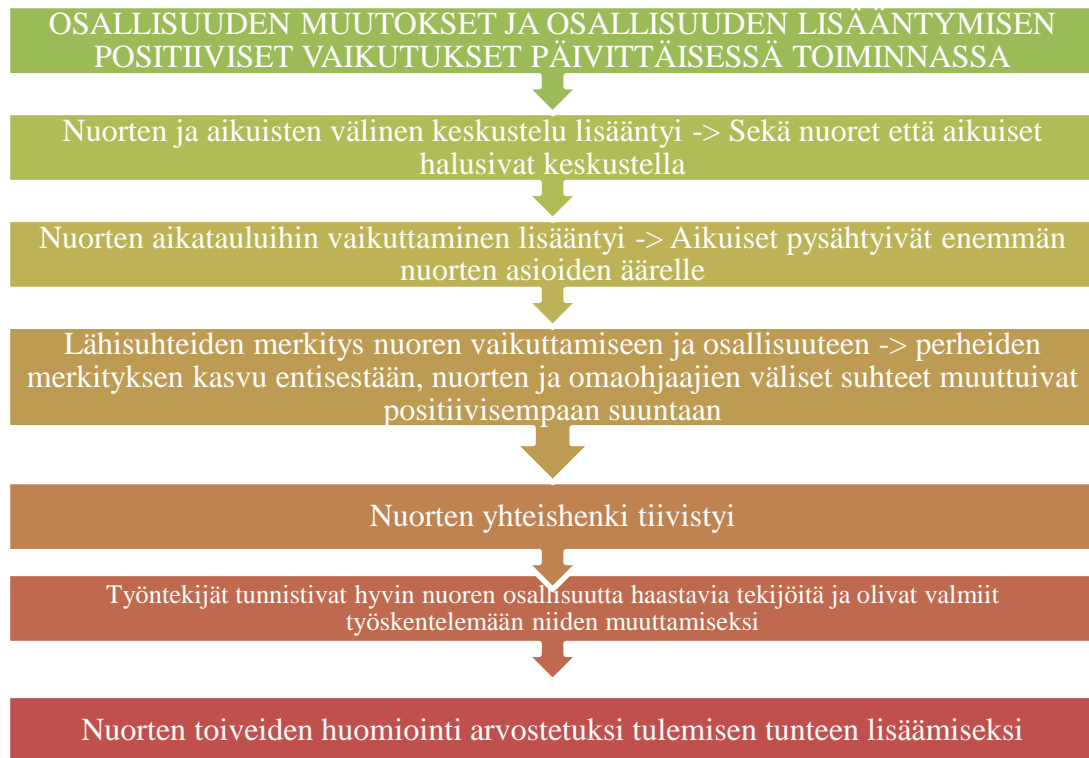
N1: Niin kyllä ne voi halutakki.

5.4 Tutkimustulosten yhteenveto

Sekä nuorten että aikuisten aineistoista nousee selkeä tarve nuoren osallisuuden lisäämiselle aikataulujen suunnittelussa. Keskustelu on molemmille tärkeä merkki siitä, että nuori on osallinen säännöissä, rajoitustilanteissa tai päivittäisissä tilanteissa, joita yksikössä on. Nuorten mukana olemiseen sääntöjen laatimisessa ollaan valmiita sekä nuorten että aikuisten taholta. Nuorten osallisuuden lisäämistä rajoitustilanteissa tavoittelevat sekä nuoret että aikuiset. Rajoitustoimenpiteiden vähentyminen osallisuuden eli tässä kohtaa keskustelun ja nuoren syvemmän kuulemisen kautta nousee molemmista aineistoista esille. Osallisuuden näkyminen ja lisääminen ylipäänsä nähdään positiivisena asiana sekä nuorten että aikuisten suunnalta.

Nuorten aineistosta nousee toivetta arvostuksesta, jota aikuiset eivät ehkä ole kyenneet havainnoimaan. Kasvatushenkilökunta vaikuttaa keskittyvän enemmän nuorten osastolla olemiseen osallisuuden suhteen, kun taas nuoret näkivät osallistamisen mahdollisuuden myös kotijaksoissa. Nuorten aineistosta muutostoiveet osallisuuden toteutumiseen nousivat enemmän konkretian kautta.

Tutkimustulosten mukaisesta yhteenvetokuvioista voi havaita, että tutkimustulokset toivat vastauksen tutkimuskysymyksiin. Nuorten osallisuus kuntoutusosastolla lisääntyi selkeästi päivittäisten toimintojen kohdalla. Nuorten osallisuus lisääntyi yksikön kuntoutusosastolla tutkimuksen aikana nopeaan tahtiin päivittäin näkyvässä toiminnassa, mutta myös sääntöjen ja rajoitustilanteiden suhteen, vaikka tutkimusta aloittaessani olin varautunut siihen, ettei muutostyö ole nopeasti tapahtuvaa. Ei ole tarvetta yrittää määritellä sitä, mikä on tärkein muutos nuorten osallisuuden lisääntymisen kannalta, koska nuorten kokemus asiasta saattaa vaihdella jokaisen elämäntilanteen mukaisesti. Seuraavan sivun kuvioista voidaan havaita hyvin muutosten monipuolisuus ja toteutuneiden muutosten määrä verrattuna alkuperäiseen nuorten osallisuuden tilaan.

KUVIO 8. Osallisuuden muutokset ja osallisuuden lisääntymisen positiiviset vaikutukset päivittäisessä toiminnassa.

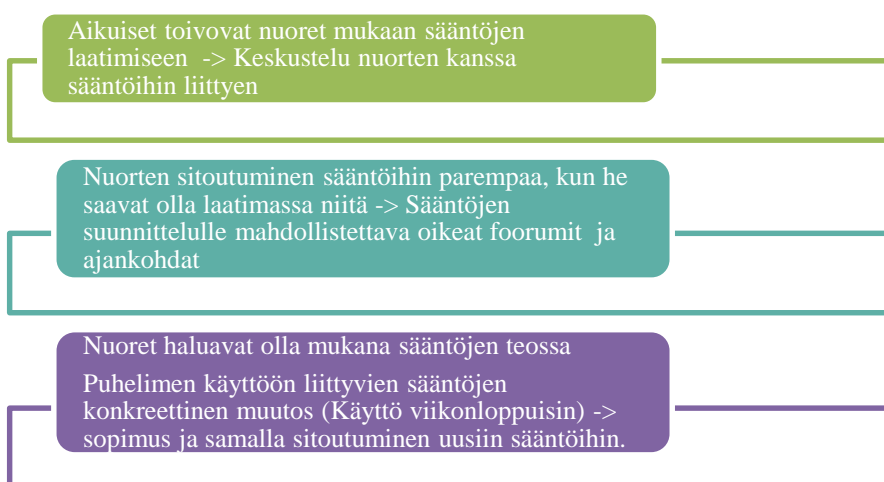
Vuoden 2014 Nuorisobarometri kertoo tyttöjen ja poikien tyytyväisyydestä suhteessa vapaa-aikaan. Pojat ovat tyytyväisempiä vapaa-aikaansa kuin tytöt. (Nuorisobarometri 2014, 95.) Tässä tutkimuksessa poikien ja tyttöjen välinen ero ei näkynyt, koska tutkimuksessa oli mukana yksi tyttö. Nuorten toive ei muutenkaan koskenut niinkään vapaa-ajan sisältöä. Nuoret toivoivat enemmänkin sitä, että vapaa-ajan ei tarvitsisi olla niin organisoitua ja he saisivat itse vaikuttaa siihen ollen osallisia omaan vapaa-aikaansa vaikuttamisessa.

Nuorten osallisuudessa rajoitustilanteissa tapahtui myös muutoksia, jotka ovat koko yhteisön kannalta merkitykseltään vaikuttavia. Lastensuojelulaitoksissa rutinoituneet tavat muuttuvat monta kertaa hyvin hitaasti. Tutkimuksen aikana nuorten rajoitustilanteissa toteutuvan osallisuuden kannalta tapahtui kuitenkin selvä muutos eteenpäin. Seuraavassa kuviossa nuorten osallisuus rajoitustilanteissa on kuvattu sekä aikuisten että nuorten osalta.

KUVIO 9. Nuorten osallisuuden muutokset rajoitustilanteissa.

Nuorten osallisuus sääntöihin liittyen muuttui myös. Nuorten sääntöihin liittyvä osallisuus on yksi esimerkki osallisuuden konkreettisista ilmentymistä puhelimen käyttöön liittyvien sääntöjen muututtua. Seuraavasta yhteenvedokuvioista voidaan huomata keskustelun olevan jälleen muutoksen taustalla sääntöihin liittyvässäkin osallisuudessa, kuten aiemmissakin kuvioissa.

KUVIO 10. Nuorten osallisuuden muutokset sääntöihin liittyen.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa esitän johtopäätökset tutkimustuloksista tutkimuksen keskeisiin käsitteisiin liittyen palaten tutkimuksen teoriaosuuteen teoriaa jäsentäen. Johtopäätöksien myötä työntekijöiden ja nuorten rooli avautuu vielä tutkimustuloksien aikaansaajina. Ensimmäisen alaluvun yhteydessä esittelen tuloksista johtopäätöksenä tehdyn taulukon nuorten osallisuuden tilasta kuntoutusosastolla. Sen jälkeen tarkastelen vielä nuorten osallisuuden tämänhetkistä tilaa kuntoutusosastolla.

6.1 Osallisuuden portaat kuntoutusosastolla

Seuraavalla sivulla oleva taulukko (Shier 2001; Hotari ym. 2013, 152) kuvaa nuorten osallisuuden toteutumista kuntoutusosastolla. Sitä voidaan pitää yhtenä arviointimittarina nuorten tämän hetkisen osallisuuden tilasta kuntoutusosastolla. Taulukko on osa tutkimuksesta tehtyjä johtopäätöksiä. Taulukkoon täytettyjen kohtien mukaan osallisuuden toteutuminen on yksikön kuntoutusosastolla ylimmällä eli viidennellä portaalla. Huolimatta porras- ja tikapuumalleihin kohdistuneesta kritiikistä jo tuloksissakin esille tulleisiin nuorten subjektiivisiin kokemuksiin viitaten, osallisuuden toteutuminen kuntoutusosastolla on hyvällä tasolla sekä nuorten että aikuisten näkökulmasta.

Taulukosta voi myös havaita tutkimuksen keskeisten käsitteiden yhteen nivoutumisen, joka on esiteltyä tämän työn alkuosassa. (KUVIO 1, 23). Itsemääräämisoikeus ja lapsen etu kulkevat koko ajan mukana osallisuuden lomassa osallisuuden portaita ylöspäin. Taulukon jälkeen tarkastelen keskeisiä käsitteitä taulukkoon pohjaten.

TAULUKKO 2. Nuorten osallisuus yksikön kuntoutusosastolla: valmiudet, mahdollisuudet ja velvoitteet. (Muokaten Shier 2001 & Hotari ym. 2013, 152).

	VALMIUDET Onko työntekijöillä tarvittavat valmiudet?	MAHDOLLISUUDET Onko mahdollista lastensuojelun erityisyksikössä?	VELVOITTEET Mitkä lait velvoittavat esimerkiksi?
5. Jako vallasta ja vastuusta nuorten kanssa	Nuoret saivat valtaa ja vastuuta. Nuorten tekemä sopimus puhelimenkäytöstä toi heille vastuuta sääntöjen noudattamisesta.	Organisaatioon tai yksikköön liittyviä esteitä ei ole vallan ja vastuun antamiselle eli mahdollisuudet ovat hyvät. * Nuorten itsemääräämisoikeuden toteutuminen	Työntekijöiden vastuut muistettava
4. Nuoret mukaan päätöksentekoon	Nuoret olivat mukana päätöksenteossa sääntöjen suhteen ja viikko-ohjelmaan liittyvien muutosten suhteen	Yksikkö mahdollistaa myös nuorten mukana olon päätöksenteossa. * Lapsen edun ja itsemääräämisoikeuden toteutumisen huomiointi	12. artikla Lasten oikeuksien sopimuksessa ja Lastensuojelulaki 417/2007
3. Nuorten näkemysten huomiointi	Valmiudet huomioida nuorten näkemykset päivittäisessä toiminnassa (toteutuksia nuorten näkemysten mukaan) sekä sääntöihin että rajoitustilanteisiin liittyen. Työntekijöiden valmiudet keskusteluun	Ei esteitä nuorten näkemysten huomiointiin. Yksikkö tukee vahvasti tätä. *Lapsen edun ja itsemääräämisoikeuden näkyminen	Lasten oikeuksien sopimus (Los)
2. Nuorille tuki mielipiteiden ilmaisussa	Vaikuttaminen lähi-suhteisiin tukee myös mielipiteiden ilmaisuun.	Yksiköstä käsin edistetään nuorten mielipiteiden ilmaisua. * Tuki itsemääräämisoikeuteen	Lastensuojelulaki 417/2007
1. Nuoria kuunnellaan	Työntekijöillä on hyvät valmiudet nuorten kuunteluun. Nuoria sekä kuunneltiin että kuultiin.	Edellytetään yksiköstä käsin. Lapsen etu ja itsemääräämisoikeus tulevat esille nuorta kuunnellessa ja kuullessa.	Lastensuojelulaki 417/2007

Palatakseni vielä sosiaalialan ammattilaisten eettisiin ohjeisiin, samalla kun itsemääräämisoikeuden toteutuminen turvataan, tulee ammattilaisen korostaa myös asiakkaan vastuuta niistä ratkaisuista mitä hän tekee ja myös omasta toiminnastaan (Talentia 2013, 14). Tämän tutkimuksen kohdalla se tarkoittaa esimerkiksi sitä, että kun nuoria tuetaan kuntoutusosastolla päätöksenteossa mukana oloon, tulee heidän ottaa myös vastuu omasta toiminnastaan. Tämä tuli ilmi jo aikaisemmin tulosluvun yhteydessä aikuisten aineistosta nousseiden asioiden kohdalla. Nuoren kasvattaminen vastuullisuuteen on osa nuorten päätöksentekoon tukemista ja siten itsemääräämisoikeuskin toteutuu paremmin. Taulukon neljäs ja viiden porrastus kuvaavat hyvin lapsen edun ja itsemääräämisoikeuden toteutumista yksikön kuntoutusosastolla.

Lastensuojelun laatusuosituksen (2014) korostama lapsen etu ja oikeudenmukaisuuden näkökulma siihen nähden nostaa oikeuden syrjimättömyyteen keskeiseksi lapsen oikeudeksi. Oikeus syrjimättömyyteen takaa lasten yhdenvertaisuuden kaikille lapsille huolimatta elämän lähtökohdista. Lisäksi lapsella on oltava oikeus osallistua häntä koskevaan päätöksentekoon. (Lastensuojelun laatusuositus 2014, 14.) Jo edellä kävi ilmi, että nuoret osallistuivat tutkimuksen aikana heitä koskevaan päätöksentekoon. Lisäksi heidän näkemysten huomiointi esimerkiksi rajoitustilanteissa ja säännöissä tuki sekä itsemääräämisoikeutta että lapsen etua.

Orasen (2008) mukaan edellä esitetyssä taulukossa 2 (Shier 2001; Hotari ym. 2013, 152) kolme ensimmäistä porrasta ovat lasten oikeuksien sopimuksen edellyttämä minimitaso osallisuudelle. (Oranen 2008, 10). Siitä voidaan käsittää kolmen ensimmäisen portaan olevan jonkinlainen osallisuuden itsestäänselvyys. Taulukkoa voidaan kuitenkin tarkastella myös sen mukaan, että jokainen porrastus on tärkeä osallisuuden kehittymisen kannalta eikä itsestäänselvyksiä osallisuudelle ole. Nuorten osallisuus ei lastensuojeluyksikön arjessa toteudu ainoastaan laki- tai sopimusohjautuvasti. Taulukkoa 2 tarkastellessa voidaan huomata, että nuorten osallisuus näyttää toteutuvan hyvin kokonaisvaltaisesti. Taulukkoon on kerätty vain joitakin esimerkkejä, mutta se antaa siitä huolimatta kattavan kuvan nuorten osallisuuden toteutumisesta.

6.2 Osallisuus nyt

Tutkimustulokset ylittivät odotukseni siitä, millainen muutos yksikön kuntoutusosastolla tapahtui nuorten osallisuuden lisääntymisessä yleensä, mutta myös osallisuudessa sääntöjä ja rajoitustilanteita koskien. Tutkimuksessa mukana olleet nuoret olivat asuneet pitkään kuntoutusosastolla ja se saattoi vaikuttaa nuorten innostukseen lähteä mukaan tutkimukseen. Mukana ollut henkilöstö taas koostui monipuolisesti kouluttautuneesta ryhmästä. Oli tärkeää, että työntekijöillä oli taito tunnistaa osallisuuden toteutumista haastavia omiin työtapoihin vaikuttavia ajatusmalleja. Ilman sitä muutokset eivät olisi olleet välttämättä mahdollisia.

Nuorten osallisuuden lisääntyminen suhteessa omiin aikatauluihinsa esimerkiksi viikko-ohjelmien teon myötä kuulostaa yksinkertaiselta. Se ei ole ollut kuitenkaan niin helposti toteutettavissa. Oletettavasti asia on johtunut aikuisten tunnistamista haasteista, jotka ovat osaltaan estäneet osallisuuden toteutumista. Muutos on vaatinut puhetta aikuisten ja nuorten kesken enemmän. Nuorten toive viikko-ohjelmajohjien saamisesta etukäteen yhdistyi hyvin työntekijöiden esille tuomiin asioihin nuorten aikatauluihin vaikuttamisen yhteydessä. Toimintatutkimuksen vaiheisiin kuuluvia muutoksia tapahtui myös tutkimuksen aikana kun nuorten toiveiden mukaisesti ulkoilumahdollisuudet lisääntyivät. Muutokseen kytkeytyi itsemääräämisoikeuden toteutuminen. Nuorten toiveet ja mielipiteet ulkoiluista kuultiin.

Nuorten vaikuttamismahdollisuudet lähisuhteiden kautta näkyi lisääntyneenä osallisuutena kuntoutusosaston nuorilla. Nuoren tiiviit lähisuhteet tuovat nuorelle rohkeutta vaikuttaa, kun nuoren ympärillä on olemassa turvaverkko, joka tukee nuorta useasta eri suunnasta. Perheohjaaja on tärkeä linkki nuoren ja perheen välillä koordinoitua sekä perhe- että osastotyötä. Omaohjaajien ja nuorten suhteiden muuttuminen positiivisempaan suuntaan on tärkeä muutos, joka näkyy yksikön arjessa päivittäin. Nuoret odottavat omaohjaajiaan töihin ja haluavat pitää omaohjaajan lähellä omaa elämäntilannettaan. Omaohjaaja- ja perhetyö on ollut aina suuri arvo yksikön toiminnassa. Kuitenkin tutkimuksen aikana tiivistymistä tapahtui entisestään.

Yhteishengen tiivistyminen kuntoutusosastolla näkyy nuorissa toisista välittämisenä. Vaikka nuorten välillä saattaa olla erimielisyyksiä ja välien selvittelyjä päivittäinkin, suh-
taudutaan toisiin nuoriin samalla tavalla kuin sisarusten välisissä suhteissakin. Nuorten
saama viesti yksikön aikuisilta siitä, että nuoret ovat tärkeitä ja heidän mielipiteillään on
väliä, on saattanut vaikuttaa siihen, että nuoret välittävät samaa viestiä myös toisilleen.

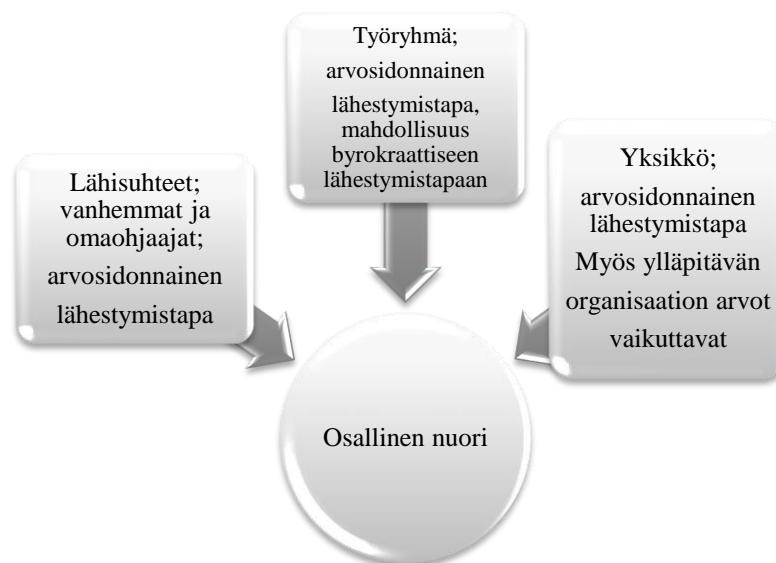
Keskustelun lisääntyminen ohjaajien ja nuorten välillä on hieno muutos, johon on tarvittu
sekä nuorten että aikuisten tapojen muuttumista. Voidaan ajatella keskustelun kuuluvan
automaattisesti arkeen, mutta tuoko keskustelu sinänsä muutoksia toimintaan, on toinen
asia. Kuntoutusosastolla keskustelujen lisääntyminen vaikutti omalta osaltaan nuorten
osallisuuden kokemuksen vahvistumiseen, omaohjaajien ja nuorten välisten suhteiden tii-
vistymiseen, yhteishengen lisääntymiseen, sääntömuutoksiin ja rajoitustilanteiden osalli-
suuteen. Hotarin ym. (2009) mukaan lasten osallistamisessa tärkeimpiin osiin kuuluu
vuorovaikutus, joka tapahtuu aikuisten kanssa. Työntekijän ja lapsen pohdittavissa on,
mitä he ovat valmiita antamaan ja ottamaan vastaan vuorovaikutustilanteissa. (Hotari ym.
2009, 123.)

Kasvatushenkilökunnan sitoutuminen osallisuuteen edellyttää tuloksiin viitaten ulkoisia
tekijöitä. Ulkoinen malli voi olla esimerkiksi perehdytysohjelmaan sisällytetty malli
nuorten osallisuuden toteutumisesta. Lisäksi tarvitaan itseohjautuvuutta työntekijöiden
omien asenteiden muuttamiseksi osallisuutta haastavien tekijöiden väistymiseksi. Myös
työntekijöiden ryhmän vertaistuella nuorten osallisuuden toteutuminen varmistuu. Osal-
lisuuden toteutuminen voidaan nähdä eräänlaisena lumipalloilmiönä. Työntekijöiden ryh-
mäkeskustelussa noussut innostus toiminnan viemisestä kuntoutusosaston arjessa osallis-
tavampaan suuntaan laajenee nopeasti innostuksen näkyessä ulospäin. Työntekijöiden
aito toive osallisuuden haasteiden selättämiseen näkyi esimerkiksi siinä, että kiireen tun-
teen hallinnasta haluttiin keskustella myös työn arjen lomassa.

Hotarin ym. (2009) mukaan Thomas (2002) nimesi neljä aikuisten tapaa lähestyä osalli-
suutta ja osallistumista. Lähestymistavat ovat hyvä tiedostaa myös tämän tutkimuksen
yhteydessä niiden ollessa joko osallisuutta haastavia tai edistäviä tekijöitä. *Kliinisen lä-
hestymistavan* yhteydessä lasten osallistuminen on riippuvainen aikuisten tekemästä ar-
vioista lasten tunteisiin ja haavoittuvuuteen nähden. Lapsen osallistumiseen sisältyy ris-

kejä ja lapsen hyvinvointi voi vaarantua. Lapset eivät kuulu päätöksentekoon eivätkä keskusteluihin. Joissakin tapauksessa lapset huomioidaan erityisen yksilöllisesti. *Byrokraattinen lähestymistapa* taas pyrkii siihen, että muodolliset vaatimukset toteutuvat osallistumisessa organisaation vaatiman tason mukaan. Tämän lähestymistavan avulla lapsi voidaan jättää joko pois tai ottaa mukaan ja perustellen molempia tapoja organisaation vaatimuksilla. (Hotari ym. 2009, 122.) Tämän tutkimuksen perusteella työntekijöiden kliininen lähestymistapa osallisuuteen ja osallistumiseen on hyvin vieras ajatus. Byrokraattinen lähestymistapa taas kuvaa nuorten aiemmin toteutunutta osallisuutta esimerkiksi rajoitustilanteiden suhteen.

Tämän hetken tilannetta yksikössä kuvaa *arvosidonnainen lähestymistapa* osallisuuteen. Siinä aikuiset kokevat lasten osallisuuden merkittävänä ja lasten oikeuksiin perustuvana. Osallisuutta pidetään päätöksenteon laadun parantajana sekä parempien käytäntöjen ja lopputulosten edistäjänä. *Kyynisen lähestymistavan* mukaan lasten osallistuminen on vaarallista lasten manipuloidessa ja halutessa valtaa ilman vastuuta. (Hotari ym. 2009, 122.) Arvosidonnainen lähestymistapa osallisuuteen nousi hyvin selkeästi aikuisten aineistosta. Sillä perusteella työntekijöiden lähestymistapa nuorten osallisuuteen on hyvin osallisuutta tukeva. Byrokraattiseen lähestymistapaan siirtyminen on mahdollista, mikäli työntekijät eivät pidä arvoista kiinni. Nuorten osallisuus kuntoutusosastolla lisääntyi kolmen tahon kautta. Tahot näkyvät seuraavassa kuviossa. Kuviossa näkyy myös eri tahojen lähestymistavat nuorten osallisuuteen tällä hetkellä.

KUVIO 11. Nuorten osallisuutta lisänneet tahot ja eri tahojen lähestymistavat

Nuorten kokemus siitä, että kotijaksoja on liian vähän tai, että sisältöön tulisi voida vaikuttaa, on heidän subjektiivinen kokemus. He myös linkittivät kotijaksot hyvin luonnollisesti osallisuuteen liittyväksi. Moni nuori otti kotijaksot puheeksi. Nuorten kotijaksoja voidaan tarkastella aikuisten eli työntekijöiden ja vanhempien taholta pohtien sitä, voisiko nuoren kotijaksoissa olla mahdollisuutta vielä tiivistää niitä. Taustalle kotijaksoihin liittyvään keskusteluun voi ottaa lapsen edun toteutumisen kotijaksojen suhteen. Joka tapauksessa nuori tulee ottaa mukaan kotijaksoja koskevaan keskusteluun, että he voivat ymmärtää vähintäänkin syyt miksi kotijaksot eivät mahdollisesti onnistu niin usein kuin he toivovat.

Jos sosiaalialalla työskentelevältä henkilöltä kysytään arvostaako hän nuorta asiakkaanaan, on vastaus luultavasti se, että nuoren arvostus on itsestään selvää. Tilanne on sama myös tutkimuksen kohteena olevassa yksikössä. On kuitenkin hyvä huomioida se, että nuoret nostivat joitakin asioita esille, joita ei ehkä heti ajatella arvostuksen tunteen kokemuksen takaajana; oikeus kiusaamattomuuteen, yksityisyyden kunnioittaminen ja seurausten yhdenmukaisuus. Nuorten herkkyysvaiheet tulee tunnistaa työntekijöiden taholta. Oli tärkeää, että nuorten kokemukset kuultiin aidosti yksikön työntekijöiden taholta työryhmän kokouksessa, että jokaiselle nuorella on mahdollisuus arvostuksen tunteen kokemiseen.

Nuoren tarve arvostuksen tunteen kokemiseen voidaan liittää yhdenvertaisuuteen. Yhdenvertaisuutta käsittelevällä oikeusministeriön ylläpitämällä internetsivustolla kerrotaan yhdenvertaisuudella tarkoitettavan sitä, että kaikki ihmiset ovat samanarvoisia riippumatta mistään henkilöön liittyvästä syystä. Yhdenvertaisuuden turvaamiseksi on olemassa Suomessa useita lakeja, esimerkiksi perustuslaki (731/1999), yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) ja laki sosiaalihuollon asemasta ja oikeuksista (812/2000). Edellä mainitut lait toimivat siis osaltaan yhdenvertaisuutta takaavina raameina. (Yhdenvertaisuus 2015.)

Nuoren lisääntynyt osallisuus rajoitustilanteissa kertoo siitä, että rajoitustilanteiden mukaan ottaminen tutkimukseen oli oikea ratkaisu. Aikuisten ryhmäkeskusteluista ja toimintatavoista rajoitustilanteissa voi vetää johtopäätöksen siitä, että muutostyö ei perustu ainoastaan normipohjaiseen tiedostamiseen vaan työntekijöiden aitoon haluun muuttaa nuoren osallisuutta rajoitustilanteissa. Siitä kertovat nuorten rajoitustilanteiden yhtey-

dessä tapahtuvien kuulemisten muuttuneet tavat ja rajoitustilanteisiin liittyvien keskustelujen lisääntyminen. Rajoitustilanteen niin sanotun onnistumisen edellytyksenä on myös se, että nuoren kuulemistilanteesta luodaan rauhallinen. Kuuleminen tapahtuu silloin mieluiten esimerkiksi nuoren huoneessa tai muussa sellaisessa tilassa, jossa häiriötekijöitä ei ole.

Tuntui hienolta huomata, että nuorten ja aikuisten kokemus osallisuudesta rajoitustilanteissa synkronoitui hyvin yhteen erityisesti yhden rajoitustilanteen kohdalla. Kokemus siitä, että nuorella itsellään oli vaikuttamismahdollisuus liikkumisvapauden rajoittamisen keston, herätti hyvin paljon puhetta nuorten keskuudessa arkisissakin tilanteissa. Nuoret olivat mielissään ja kannustavia rajoitetta koskevan nuoren puolesta. Nuorten ihailu kohdistui myös ohjaajiin tilannetta koskien. Rajoitustilanteessa tiiviisti mukana ollut ohjaaja koki nuoren osallisuuden toteutumisen rajoitustilanteessa täysin erilaisena verrattuna aikaisempiin rajoitustilanteisiin nuorten kanssa. Kyseinen rajoitustilanne toimii ponnahduslautana myös tuleville rajoitustoimenpiteille näyttäen toimintamallia muillekin ohjaajille. Itsemääräämisoikeus nivoutuu hyvin tilanteessa osallisuuden toteutumiseen.

Nuorten kokemus hyvästä kohtaamisesta rajoitustilanteissa on keskeinen asia ennen kaikkea heille itselleen. Lisäksi se antaa tärkeän viestin ja vahvistuksen työntekijöille siitä, että muutoksen suunta rajoitustilanteissa on oikea. Nuorten esille ottama pyyntö selkeämmistä perusteluista rajoitustilanteissa oli arvokasta palautetta työntekijöille, koska ilman aitoa palautetta toimintatapojen muutos on haastavaa.

Hirsjärven, Laurisen & al. (2000) mukaan lasten ja vanhempien tai muiden lasta kasvattavien aikuisten suhteet ovat muuttuneet, koska rajoitustoimenpiteitä täytyy nimetä ja säätää lailla. Tuorin (1990) mukaan rajoitustoimia raamittaa erilaiset tilannesidonnaiset tekijät, joihin kuuluu vuorovaikutus ammattilaisten ja lapsen välillä, ammattilaisten valta-asema sekä eettisyyteen perustuva harkintakyky. (Tarkkinen & Forsberg 2013, 662.)

Tutkimuksen tuloksiin viitaten voidaan todeta, että rajoitustoimenpiteiden mahdollisesti vähentyessä, yksikössä ollaan etenemässä kohti hyvää suuntaa. Nuoren perusoikeuksiin puuttuminen ja sitä kautta itsemääräämisoikeuden rajoittaminen ovat myös vähenemässä. Puhe ammattilaisten valta-asemasta rajoitustoimien suhteen ei ole enää nykypäivää. Sen

sijaan nuoren lisääntynyt osallisuus keskustelun keinoin ja aikuisten muuttuneen näemyksen kautta rajoitustilanteista tulee tasavertaisempia suhteissa nuoreen, mikäli rajoitustoimenpiteille on tarvetta.

Rajoitustoimenpiteiden tarve voi nousta esimerkiksi nuoren toimijuudesta omalla ikäkaudellaan. Leena Kurki kirjoittaa artikkelissa *Nuorisokasvatus sosiokulttuurisen innostamisen kehyksessä* nuoren olevan toimija, jonka toiminta kokoaa yhteen nuoren tavoitteet, ajattelun ja tahdon. Nuori ilmaisee omaa tilannettaan toiminnan kautta. Toiminta on keino vapauteen, koska nuori voi sitä kautta tehdä valintoja rakentaen samalla itseään. (Kurki 2010, 203.) Aikuisten ja nuorten samankaltaiset ajatukset osallisuudessa sääntöjä koskien on hyvä esimerkki siitä, että ajatukset ja toiveet eivät ole nuorilla ja aikuisilla kovin kaukana toisistaan. Kuitenkaan ilman vuorovaikutusta ajatukset ja toiminta eivät kohtaa. Työntekijöiden ajatus myös säännön oikean määrittelyn tarpeesta oli tärkeä havainto. Nuoret taas lähtivät hyvin toiminnallisoin keinoin liikkeelle ja alkoivat tekemään välitöntä muutostyötä sääntöjen suhteen siinä määrin, kuin heillä oli ennen tapahtuneita muutoksia mahdollisuus vaikuttaa asioihin.

Nuorille oli merkityksellistä, että he saivat konkreettisesti vaikuttaa niihin sääntöihin, jotka olivat olleet jo yksikön alkutaipaleelta asti voimassa. Nuorille oli suuri askel, että he saivat mahdollisuuden pitää puhelimit viikonloppuöiden ajan. Nuorten käytävillä tapahtuvaa keskustelua asian tiimoilta oli hyvä seurata ja havainnoida. Toisinaan aikuisten pienillä joustoilla saadaan aikaan enemmän, kuin varsinainen asia oikeastaan onkaan. Puhelinta koskevien sääntöjen muuttuminen sai nuorille aikaan sen tunteen, että he saavat aidosti vaikuttaa asioihin, mutta myös tunteen siitä, että heidän mielipiteitään arvostetaan työntekijöiden keskuudessa. Nuorten valmius tehdä sopimus puhelimen käytöstä viikonloppuöiden aikana vahvisti jo aiemmin työntekijöiltä noussutta ajatusta sääntöihin sitoutumisen muuttumisesta, jos nuoret saavat olla itse niitä laatimassa. Laatimalla sopimuksen nuoret olivat koko ajan tietoisia siitä, että sääntöuudistus ei ehkä toimi ja silloin sääntöt palaavat ennalleen.

Pollarin ja Lohiniva-Kerkelän (2014) mukaan lapsen suojeleminen, lapsen edun määrittely ja lapsen osallistuminen häntä itseään koskevaa päätöksentekoon yhdistyvät tiiviisti toisiinsa ollen samalla yhteydessä niihin arvoihin ja arvostuksiin, joita yhteiskunnassa on.

Lapsen itsemääräämisoikeuteen vaikuttavat kansainvälisessä mittakaavassa erilaiset sosioekonomiset ja kulttuuriset tekijät. (Pollari & Lohiniva-Kerkelä 2014, 280-281.) Tässä tutkimuksessa nuorten itsemääräämisoikeuden toteutumiseen vaikutti suurelta osin yksikköön luotu kulttuuri.

Tulokset kertovat nuorten osallisuuden toteutumisen muutoksista kuntoutusosastolla. Muutoksiin sisältyy sellaisiakin asioita, jotka voi huomata vain viettäessään aikaa nuorten kanssa osastolla. Kaikki muutokset eivät ole konkreettisia. Esimerkiksi voidaan ottaa nuorten ja omaohjaajien välisten suhteiden muuttumista positiivisempaan suuntaan. Todellisen merkityksen muutokselle voivat antaa nuoret ja omaohjaajat.

Jos ajatellaan mitä hyötyä nuorten osallisuuden muutoksista kuntoutusosastolla ylipäättään on, voidaan hyödyn arvioinnin tukena käyttää Tiina Muukkosen (2009) kirjoittamaa artikkelia *Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus*. Muukkosen artikkelissa lapsen ja vanhempien osallisuuden merkityksiä ja hyötyjä on arvioitu jakamalla ne viiteen eri luokkaan. Tässä yhteydessä sovellan luokat koskemaan tätä tutkimusta ja nuoria. Ensimmäinen hyöty on, että nuori tulee kuulluksi ja voi vaikuttaa. Toinen hyöty on, että nuoren tieto ja ymmärrys kasvavat. Kolmantena hyötynä on nuoren suojelun luonteva toteuttaminen, neljäntenä nuoren voimavarojen esiin ja käyttöön saanti ja viimeisenä yhteisen arvioinnin mahdollisuus nuoren prosessissa. (Muukkonen 2009, 172.)

Tämän tutkimuksen yhteydessä nuoret tulivat kuulluiksi saaden vaikuttaa sekä omiin että ryhmän asioihin. Nuoret saivat tietoa omista asioistaan tutkimuksen aikana esimerkiksi ohjaajien kanssa käytyjen aiempaa useimmin tapahtuvien keskusteluiden kautta. Nuorten lisääntynyt osallisuus vaikutti tässä tutkimuksessa heidän lähisuhteiden tiivistymiseen. Sitä kautta vanhemmat ovat olleet enemmän mukana nuorten asioissa ja he ovat voineet olla nuoren elämässä myös vastuunkantajan roolissa. Nuorten lisääntynyt osallisuus lisäsi heidän voimavarojaan käsitellä omia asioitaan. Viimeisenä ja vielä merkittävänä asiana nuorilla oli mahdollisuus arvioida omaa prosessiaan yhteisesti esimerkiksi omaohjaajan kanssa. (Muukkonen 172-173.)

7 POHDINTA

7.1 Aiheen pohdintaa

Tarkasteltaessa aikaa ennen tutkimuksen toteuttamista, saattoi herätä ajatus onko nuorten osallisuutta koskeva tutkimus tarpeellinen. Osallisuus oli herättänyt ja herättää edelleen paljon puhetta sekä lastensuojelun yksikkötasolla että kansallisella ja kansainvälisellä tasolla. Erityisyksikössä aiemmin toteutunut osallisuus teki vaikutuksen. Kuitenkin nuorilta ja työntekijöiltä nousseet ajatukset jo ennen tutkimusta saivat aikaan vahvan vision siitä, millaisia muutoksia tutkimuksella voidaan saada aikaan ja toimintatutkimukselle ominainen ongelmakeskeisyys vahvistui.

Opinnäytetyön nimen kysymys ”Istutaanko samalla portaalla vai kiivetäänkö yhdessä ylöspäin?” sai tulosten myötä vastauksen. Kiipesimme tämän tutkimuksen myötä todella ylöspäin nuorten kanssa. Kiipeäminen tapahtui yhdessä. Työn nimen jatko ”Nuorten osallisuuden lisääminen lastensuojeluyksikössä” oli selvillä jo keväällä 2015. Se tuo esille sen, että olin orientoinut osallisuuden todella lisääntyvän. Tutkimuksen alkutaipaleella pystyin arvioimaan etukäteen tulosten suuntaa itse yksikössä työskennellessäni, mutta tämän työn nimenmukaiseen kysymykseen olisi kuitenkin voinut tulla myös vastaus samalla portaalla istumisesta.

Porrasmalleja ei ole mielestäni välttämätöntä ajatella vallan lisääntymisen kautta vaan keskiöön voi nostaa osallisuuden lisääntymisen. Porrasmallin käyttäminen ei myöskään estä Thomasin (2002) osallisuuden ulottuvuuksien huomioimista. Tutkimustuloksia voidaan tarkastella myös niiden näkökulmasta. Nähdäkseni osallisuuden ulottuvuuksien toteutuminen näkyi myös tuloksissa, mutta ulottuvuuksien syvempi tarkastelu olisi vaatinut uuden tutkimuksen.

KUVA 1. Osallisuuden portaat antavat mahdollisuuden ylöspäin kiipeämiseen.

Sosiaalialan kenttää voidaan kutsua nykyään nopeiden muutosten areenaksi. Tämän päivän trendien mukaisesti tutkimukseni toimintaympäristönä olevassa yksikössä on ollut meneillään paljon erilaisia muutoksia sekä organisaatio- että yksikkötasolla myös tutkimuksen aikana. Henkilöstön keskuudessa on kuitenkin sopeuduttu hyvin erilaisiin muutoksiin. Arvioin sen olleen yksi syy, jonka vuoksi osallisuuteen liittyviin muutoksiin oltiin ja ollaan työntekijöiden keskuudessa hyvin valmiita.

Kuntatyöntajien internetsivuilla kerrotaan vuoden 2016 alusta voimaan tulevan lastensuojelulain lakimuutoksen tiukentavan kiireellisen sijoituksen perusteluita. Lakimuutoksen jälkeen lapsi voidaan sijoittaa ainoastaan huostaanoton edellytysten täytyessä ja lapsen ollessa välittömässä vaarassa. (Kuntatyöntajat 2015.) Sen vuoksi lastensuojelualan ammattilaisen mieleen on noussut ajatuksia kiireellisten sijoitusten ja sitä kautta myös huostaanottojen mahdollisesta loppumisesta tai ainakin radikaalista vähentymisestä. Suunta on selkeä ja tavoiteltavaa on, että lastensuojelun työskentely painottuu tulevaisuudessa yhä enemmän avohuollon tukitoimiin ja ennaltaehkäiseviin toimenpiteisiin.

Lakimuutoksen myötä herää kysymys rajoitustoimenpiteiden mahdollisesta loppumisesta. Silloin voidaan miettiä, onko rajoitustoimenpiteisiin liittyvälle tutkimukselle enää ollenkaan tarvetta. Arvioin kuitenkin, että rajoitustoimenpiteitä tarvitaan tulevaisuudessakin lakiuudistuksesta huolimatta ja silloin rajoitustoimenpiteitä koskeva tutkimuskaan ei muutu tyhjäksi vaikutuksiltaan. Tämän tutkimuksen myötä nuorten osallisuus rajoitustilanteissa vahvistui ja toimintatapa nuorten kanssa voidaan soveltaa myös muihin kuin rajoitustilanteisiin.

Lienee yleistä, että tutkija on sitoutunut tutkimuksen kenttään siinä määrin, että irti päästäminen tutkimuksen maailmasta on haastavaa. Niin on myös tämän tutkimuksen kohdalla. On ollut hienoa tehdä sellaista tutkimusta, jonka myötä kuntoutusosaston nuorten osallisuudessa tapahtui aitoa kehittymistä. Yksikön ja työryhmän tuki olivat merkittäviä edistäjiä tutkimuksen onnistumisessa. Kuntoutusosaston nuoret ansaitsevat erityiskiitoksen mukana olosta tutkimuksessa. Jäädessäni opintovapaalle kuluvana syksynä ajattelin, että osallisuuden kehittämisessä on rajattomat mahdollisuudet. Ajatus vahvistui edelleen tutkimusraportin kirjoittamisen myötä.

7.2 Eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuksen kohteena olevassa organisaatiossa on käytössä omat tutkimuslupakaavakkeet, jotka laaditaan tutkimussuunnitelman hyväksymisen jälkeen yksikössä, jossa tutkimus toteutetaan. Toimin yksikön käytäntöjen mukaan. Organisaation tai yksikön nimeä ei julkaista työssä jo nuorten anonyymiteetin turvaamiseksi. Lähetin yksikön nuorten vanhemmille kirjeen, jossa kerroin opinnäytetyöstä ja nuorten osuudesta tutkimuksessa. (LIITE 1). Osa vanhemmista halusi kysyä tutkimukseeni liittyvistä asioista, lähinnä tutkimuksen aiheesta. Kävin vanhempien kanssa keskustelua heidän toivomistaan asioista.

Kysyin kuntoutusosaston nuorilta, ovatko he suostuvaisia tutkimukseen. Nuorten puheita ei nauhoitettu aineistonkeruun yhteydessä eikä heitä voida millään tavalla tunnistaa julkaistavassa opinnäytetyössä. Liisa Nieminen kirjoittaa artikkelissaan *Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu kirjassa Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka* siitä, että Suomen lainsäädännöstä puuttuu laki, jossa todettaisiin yleisesti, kenen päätettävissä lapsen osallistuminen tutkimukseen on. Suomessa on katsottu, että jos lapsi on osallistumassa tutkimukseen, päättää siitä huoltaja. Ennen päätöstä huoltajan tulisi kuitenkin keskustella asiasta lapsen kanssa. Käytäntönä on ollut, että vanhempien tiedotus tutkimuksesta etukäteen on riittävä toimintamalli. Informoinnin jälkeen vanhemmat voivat niin halutessaan kieltää lapsen osallistumisen tutkimukseen. Myös lapsen itse tulee suostua tutkimukseen. (Nieminen 2010, 33.)

Esitin tutkimusluvan sekä nuorille että yksikön työntekijöille, jotka olivat tutkimuksessa mukana. Mikäli joku nuori olisi muuttanut mielensä tutkimukseen osallistumisen suhteen

vielä aineiston keruun ollessa kesken, olisi hänellä ollut siihen mahdollisuus. Nauhoitin työntekijöiden tiimipalavereissa tapahtuneet ryhmäkeskustelut aineiston keruun yhteydessä ja kerroin heille siitä etukäteen. Hävitän nauhoitukset asianmukaisella tavalla opinnäytetyön valmistumisen jälkeen eikä yksittäistä työntekijää voi tunnistaa valmiissa opinnäytetyössä. Hävitän myös aineistojen litteroinnista tulleen kirjallisen materiaalin sekä aineistoihin liittyvät tiedostot heti opinnäytetyön valmistumisen ja arvioinnin jälkeen.

Kuntoutusosaston nuoret kertoivat kokevansa, etteivät he halua, että heidän puheitaan nauhoitetaan. En kokenut tarpeelliseksi, että heidän ryhmäkeskustelujaan olisikaan nauhoitettu. Ei olisi ollut myöskään eettisesti oikein millään tavalla edellyttää nuorilta vapautunutta keskustelua osallisuudesta mahdollisen nauhoituksen yhteydessä, koska he ilmaisivat mielipiteensä niin selkeästi nauhoitusta kohtaan. Kerroin kokonaisuudessaan nuorille ja työntekijöille tarkkaan mihin aineistoon tulevaa materiaalia käytetään ja kuinka ne hävitetään. Eettisyys toteutui kaikin osin tutkimuksessani.

Tutkimuksen luotettavuutta parantaa se, että tutkimuksen toteutusvaiheen kuvaus on tehty tarkkaan. Pelkkä toteutusvaiheen tarkka kerronta ei riitä, vaan kaikissa tutkimukseen liittyvissä vaiheissa tulee noudattaa samaa tyyliä. Se tarkoittaa mm. sitä, että aineiston keruun olosuhteista on hyvä kertoa. Aineiston analysointiin liittyvä luokittelujen tekeminen on tärkeää ja olennaista ja perusteet luokitteluun on hyvä selvittää myös hänelle, joka tutkimusta lukee. Tutkijan tulkitessa tuloksia, hän tarkastelee niitä myös teorian näkökulmasta ja pystyy perustelemaan miksi hän on päätenyt ratkaisuihin tai päätelmiin. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 232-233.) Tutkimuksen luotettavuuden lisäämiseksi tein aineistojen litteroinnin hyvin yksityiskohtaisesti. Muistiinpanot havainnoista ja tutkimuspäiväkirjan osat olivat tarkkaan dokumentoituja.

Omassa tutkimuksessani kuvasin toimintatutkimuksen vaiheet siten, kuin ne olivat tapahtuneet. Kerroin niistä olosuhteista, joita aineistonkeruuseen liittyi sekä työntekijöiden tiimeissä että nuorten yhteisökokouksissa. Aineiston analysoinnin yhteydessä aineistoista tekemäni luokittelun tavat tulevat näkyviksi tässä työssä olevan esimerkkitaulukon kautta. Taulukko on laadittu tämän työn aineistojen pohjalta. Tarkastelin tutkimustuloksia tähän työhön liittyvään teoriaan pohjaten. Edellä mainituin kriteerein tutkimustani voidaan siis pitää luotettavana. Tutkimuksen toistettavuuden mahdollisuuksia ei ole, koska oma tutkimukseni on ainut laatuaan. Se ei kuitenkaan tee tutkimusta epäluotettavaksi.

Toinen tutkija olisi voinut päätyä erilaisiin tuloksiin omien taustatekijöiden vuoksi. (Vilka 2015, 197.)

Eskolan ja Suorannan (2001) mukaan kvalitatiivisen tutkimuksen luotettavuuden edellytys on itse tutkija. Siinä tapauksessa pohdinta siitä, onko tutkimus luotettava, pätee koko prosessiin. Uskottavuutta voidaan pitää yhtenä luotettavuuden kriteerinä. Se tarkoittaa sitä, että tutkijan tulee varmistaa, vastaavatko hänen omat käsitteellistyksensä ja tulkinnat aineistosta niitä käsityksiä, joita tutkittavilla mahdollisesti on. Toisaalta on mahdollista, että tutkittavat itse eivät kykene arvioimaan tutkijan tekemiä tulkintoja, koska he ovat voineet sokaistua omalle tilanteelleen. (Eskola & Suoranta 2001, 210-211.) Tämän tutkimuksen yhteydessä kävin tutkimukseen liittyen keskusteluja tutkittavien kanssa. Yksi peruste tutkimukseni luotettavuudelle on, että huomasin jo käytyjen keskustelujen yhteydessä, että tutkittavien tulkinnat olivat samankaltaisia omien tulkintojeni kanssa.

Eskolan ja Suorannan (2001) mukaan siirrettävyys on jossakin määrin mahdollista tutkimustulosten kohdalla, vaikkakin pääosin katsotaan, että yleistykset eivät ole mahdollisia. Tutkimus saa varmuutta tutkijan ennako-olettamusten huomioinnin kautta. Lisäksi tutkimuksen luotettavuutta voidaan miettiä vahvistuvuuden kannalta. Se tarkoittaa, että ne tulkinnat, joita tutkija on tehnyt, saavat tuen toisista samaa ilmiötä koskevista tutkimuksista. (Eskola & Suoranta 2001, 211-212.)

Olen oman tutkimukseni siirrettävyyden suhteen osittain samaa mieltä Eskolan ja Suorannan kanssa. En kuitenkaan täysin usko siihen, että tutkimus olisi ollut hyvin siirrettävissä esimerkiksi toiseen yksikköön. Ennako-olettamukseni tutkimuksen suhteen oli, että osallisuus tulee lisääntymään ja kehittymään kuntoutusosastolla. On tärkeä pohtia kuinka paljon vein itse tutkimusta tutkimustulosten mukaiseen suuntaan. Tulin siihen lopputulokseen, että varmasti vaikutin tutkimustuloksiin siinä määrin, että tutkimusotteeni oli alusta alkaen kehittämishaluinen. Tunsin nuoret sekä työntekijät siinä määrin hyvin, että en epäillyt osallisuuden lisääntymisen mahdollisuuksia. Kuitenkaan tutkimustulosten suuntaan vaikuttaminen ei ollut kohdallani liian voimakasta, vaan tein tutkimukseen osallistuvien nuorten ja työntekijöiden kanssa yhteisiä oivalluksia nuorten osallisuuden toteutumisesta ja lisääntymisestä tutkimuksen aikana.

7.3 Tila jatkokehittämiselle

Nuorten osallisuutta koskevalle jatkokehittämiselle tulee riittämään jalansijaa niin toimintaympäristönä olleessa yksikössä kuin laajemminkin. Nuorten osallisuutta on hyvä mahdollisuus tutkia myös yksikön toisella osastolla. Osallisuus siellä saattaa muuttaa muotoaan ja toteutua eri tavalla kuin kuntoutusosaston toiminnassa. Näkökulma osallisuuden tutkimiseen voisi olla esimerkiksi nuoren osallisuus yksikössä kiireellisen sijoituksen prosessissa. Eräs tutkimuksen aihe voisi olla mahdollisen perehdytysohjelmaan tulevan osallisuuden mallin vaikutusten tutkiminen uusien työntekijöiden toimintaan nähden. Olisi mielenkiintoista selvittää loisiko malli kokonaan uudet raamit osallisuuden toteuttamiseen positiivisessa mielessä vai koettaisiinko se kontrolloivana uusien työntekijöiden näkökulmasta.

Nuorten osallisuuden toteutuminen sijaishuollossa ja erityisesti lastensuojelulaitoksissa tarjoaa tulevaisuudessakin laajan kehitettävän kentän. Osallisuuden toteutuminen vaatii tahtoa ja työntekijöiden välistä keskustelua enemmän. Siihen tarvitaan toiminnan ja asenteiden muuttumista. Oma ajatukseni on alkaa kehittämään yksikölle omaa osallisuuden mallia, jonka voi siirtää myös toisten saman organisaation lastensuojeluyksiköiden käyttöön. Koen hyvänä myös sen, että tämän tutkimuksen tuloksia voidaan hyödyntää yksikössä vielä pitkään. Toivon, että tuloksista voidaan nauttia koko yksikössä nuorten ja työntekijöiden kesken, koska tulokset ovat sovellettavissa myös toiselle osastolle.

Tunnelma yksikössä on jännittynyt. Eletään elokuuta 2015. Nuoret ovat odottaneet päivää. Osa kuntoutusosaston nuorista liikehtii levottomasti yksikön ikkunoiden takana ja osa kurkistelee käytävän oven takaa osastolle. Samana päivänä yksikköön on saapunut organisaation ylin johtaja kertomaan työntekijöille tärkeistä yksikköä koskevistä muutoksista. Työntekijät kuuntelevat häntä. ”Onks nyt se juttu, kun puhutaan siitä, et me saatais ne puhelimet?” joku nuori kysyy käytävällä olevalta työntekijältä. ”On, nyt on se juttu.”

Elokuu 2015

LÄHTEET

Aalberg, V. & Siimes, M. 2007. Uusittu laitos. 2. painos. Lapsesta aikuiseksi. Nuoren kypsyminen naiseksi tai mieheksi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Nemo.

Asiakasohjaus Luotsi. Tampereen kaupunki. Luettu 21.11.2015. www.tampere.fi/luotsi

Aspvik, U. 2006. Osallistava toimintatutkimus. Luento 23.3.2006. Luettu 6.4.2015. <http://www.epshp.fi/pohjanmaahanke/kehittamistyo/materiaalipankki/luentoesitykset>

Barkman, J. 2003. Minä, äiti, isä ja koti lasten tarinoissa. Teoksessa Krappala, M. & Pääjoki, T. (toim.) Taide ja toiseus Syrjästä yhteisöön. Helsinki: Stakes.

Dialogisuus ammattilaisen ja perheen välillä. 2015. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Päivitetty 9.1.2015. Luettu 15.10.2015. https://www.thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tyon_tueksi/varhainen-avoin-yhteistoiminta/dialogisuus_ammattilaisen_ja_perheen_valilla

Eskola, J. & Suoranta, J. 2001. 5.painos. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.

Hiltunen, L. Graduaineiston analysointi. Graduryhmä. Jyväskylän yliopisto. Luettu 6.4.2015.
http://www.google.fi/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CB4QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.mit.jyu.fi%2Fope%2Fkurssit%2FGraduryhma%2FPDFt%2Faineiston_analysointi2.pdf&ei=WtYiVYj5LIucsAG-xjYHwBA&usg=AFQjCNFaaynqKoxdtE52j5hxD2Op5vvg7g&bvm=bv.89947451,d.bGg

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. 13.painos. Tutki ja kirjoita. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. 15. painos. Tutki ja kirjoita. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hirsjärvi, S., Laurinen, L & al. 2000. Kasvatustraditiot ja niiden muuttuminen. Teoksessa Laurinen, L. (toim.) Koti kasvattajana, elämä opettajana. Jyväskylä: Atena.

Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2013. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Bardy, M. (toim.) Teema 5. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 149-164. Tulostettu 1.3.2015. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7>.

Hotari, K-E., Oranen, M. & Pösö, T. 2009. Lapset lastensuojelun osallisina. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Bardy, M. (toim.) Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 117-132.

Huostaanotto. Lastensuojelun käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 21.11.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto>

Jyrkämä, J. 1983. Toimintatutkimuksen teorioista ja tutkimuskäytännöstä. Teoksessa Jaakkola, R & Urponen, K. (toim.) Sosiaalipolitiikan teoriaa ja ongelmia. Helsinki. 57-91.

Kananen, J. 2014. Toimintatutkimus kehittämistutkimuksen muotona. Miten kirjoitan toimintatutkimuksen opinnäytetyönä? Jyväskylän ammattikorkeakoulu. Suomen Yliopistopaino Oy. Juvenes Print.

Kinnunen, S. 2014. Uudistettu painos. Murrosikäinen perheessä. Tasapainoilua tilan ja rajojen välissä. Latvia: Jelgava Printing House.

Koskela, M. 2013. Asia asiakirjassa. Perustelut ja lapsen mielipide lastensuojelulaitoksen rajoitustoimenpiteasiakirjassa. Tampereen yliopisto. Luettu 24.3.2015. Sosiaalityön laitos. Pro gradu -tutkielma. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:uta-201401271067>

Kuntatyönantajat. 2015. Uusi sosiaalihuoltolaki: Sosiaalihuoltoa ja lastensuojelua koskevat muutokset voimaan asteittain. 5.1.2015. Luettu 18.11.2015. <http://www.kuntatyönantajat.fi/fi/ajankohtaista/uutiset/2015/Sivut/uusi-sosiaalihuoltolaki.aspx>

Kurki, L. 2010. Nuorisokasvatus sosiokulttuurisen innostamisen kehyksessä. Teoksessa Nivala, E. & Saastamoinen, M. (toim.) Nuorisokasvatuksen teoria. Perusteita ja puheenvuoroja. 2. uusittu painos. Helsinki: Yliopistopaino, 201-228.

Kuula, A. 2006. Toimintatutkimus. Luku 5.4. kokonaisuudesta Saaranen-Kauppinen, A. & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Ylläpitäjä ja tuottaja. Luettu 5.4.2015. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Kuula, A. 1999. Toimintatutkimus. Kenttätöitä ja muutospyrkimyksiä. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Kylmä, J & Juvakka, T. 2007. Laadullinen terveystutkimus. Helsinki: Edita Priima Oy.

Laakso, R. 2010. Sijaishuollon mahdollisuudet ja rajat – erityisyys ja tavallisuus sekä ammatillisuuden luonne sijaishuollossa. Nuoret sijaishuollossa seminaari. 15.6.2010. Luettu 9.3.2015. www.lskl.fi/files/337/Kouvola_2010-06-15_Laakso.pdf

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 22.9.2000/812.

Lapsen edun huomioiminen. Lastensuojelun käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 10.4.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/ehkai-seva-lastensuojelu/ehkaisevan-lastensuojelun-tavoitteet-ja-periaatteet/lapsen-edun-huomioiminen>

Lapsen osallisuus. Oranen, M. Lastensuojelun käsikirja. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Luettu 10.4.2015. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lapsen-osallisuus#otsikko2>

Lastensuojelu 2013. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Päivitetty 25.11.2014. Luettu 15.10.2015. <https://www.thl.fi/fi/tilastot/tilastot-aiheittain/lasten-nuorten-ja-perheiden-sosiaalipalvelut/lastensuojelu>.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Lastensuojelulaki 5.8.1983/683. Kumottu.

Lastensuojelun laatusuositus 2014. Lavikainen, M. Puustinen-Korhonen A & Ruuskanen K. (toim.) Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö & Suomen Kuntaliitto. Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriön julkaisuja 4. Luettu 22.11.2015. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3488-7>

La Valle, I., Payne, L. & Jelacic, H. 2012. The voice of the child in the child protection system NCB Research Centre. Luettu 6.4.2015. www.ncb.org.uk/media/.../research_summary_7.pdf

Leppäkorpi, M. 2014. Yhdenvertaisuus 1. Arvon mekin ansaitsemme. Näkökulmia osallisuuden historiaan Suomessa. Sisäministeriö. Julkaisu 9, 8-15. Luettu 24.11.2015. <http://www.intermin.fi/julkaisu/092014>

Lämsä, A-L. (toim.) 2009. Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: WS Bookwell Oy.

Makkonen, M. 2014. Asiakasosallisuuden lisääminen lastensuojelun asiakaskirjausten avulla. Asiakkaiden kokemuksia lastensuojelutyöstä. Jyväskylän yliopisto/ Kokkolan yliopistokeskus Chydenius. Pro gradu - tutkielma. Luettu 25.3.2015. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201310082435>

Mitä tarkoittaa lapsen etu? Asiaa lastensuojelusta. 2004-2007. Ensi ja turvakotien liitto. Luettu 2.11.2015. http://www.ensijaturvakotienliitto.fi/asiaa_lastensuojelusta/mita_lastensuojelu_on/mita_tarkoittaa_lapsen_etu/

Muukkonen, T. 2013. Lapsen kohtaamis- ja prosessiosallisuus. Teoksessa Lastensuojelun ytimissä. Bardy, M. (toim.) Teema 5. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere: Juvenes Print – Suomen Yliopistopaino Oy, 165-175. Tulostettu 1.3.2015. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7>.

Myllyniemi, S. (toim.) 2015. Ihmisarvoinen nuoruus. Nuorisobarometri 2014. Nuorisosiain neuvottelukunnan julkaisu. nro 51. Juvenes Print.

Myllyniemi, S., Berg, P. 2013. Nuoria liikkeellä! Nuorisosiain neuvottelukunnan julkaisu ISSN 2341-5568 (verkkojulkaisu), nro 49. Luettu 18.10.2015. http://www.tieto-anuorista.fi/wp-content/uploads/2013/07/Nuoria_liikkeell%C3%A4_Julkaisu_Nettiversio.pdf

Nieminen, L. 2013. Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. (toim.) Nuorisotutkimusverkosto. Helsinki: Yliopistopaino.

- Nivala, E & Rynänen, S. 2013. Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2013. Vol 14, 9-37. Luettu 20.11.2015. www.uef.fi/documents/1381035/2330652/NivalaRynänen2013.pdf
- Nivala, E. 2010. Teoksessa Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tanskanen, I. & Timonen-Kallio, E. (toim.) Turun ammattikorkeakoulun oppimateriaaleja 51. Tampereen yliopistopaino. Juvenes Print Oy.
- Oranen, M. 2008. Mitä mieltä? Mitä mieltä! Lasten osallisuus lastensuojelun kehittämisessä. Sosiaali- ja terveysministeriön Lastensuojelun kehittämissohjelman osaraportti. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki: Multiprint.
- Pekkarinen, E. 2006. Lastensuojelun ryhmätoiminta murrosikäisten tyttöjen kokemana. Teoksessa Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja uudelleenarviointia. Juva: WS Bookwell Oy.
- Perustuslaki 11.6.1999/731.
- Pinkney, S. 2011. Participation and Emotions: Troubling Encounters Between Children and Social Welfare Professionals. *Children and Society*. Volume 25, 37-46. Ladattu 3.11.2015.
- Pollari, K & Lohiniva-Kerkelä, M. 2013. Ketä kuullaan -kuka päättää? Alaikäisen osallisuus ja itsemääräämisoikeus terveyden- ja sairaanhoidossa. Teoksessa Hakalehto- Wainio, S & Nieminen, L. (toim.) Lapsioikeus murroksessa. Viro: Meedia Zone OU, 269-301.
- Pursiainen, M. Pölkki, P. Riikonen, M. Vornanen, R. 2012. Children participation in Child protection as Experienced by Foster Children and Social Workers. *Child Care in Practice*. Volume 18, 107-125. Luettu 5.3.2015. <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13575279.2011.646954>.
- Pösö, T. 2004. Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Tutkimuksia 133. Helsinki: Stakes.
- Saaranen-Kauppinen, A & Puusniekka, A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto. Verkkojulkaisu. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. Ylläpitäjä ja tuottaja. Luettu 23.10.2015. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>
- Saastamoinen, K. 2010. 2. painos. Lapsen asema sijaishuollossa. Käsikirja arjen toimintaan. Helsinki: Edita.
- Sosiaalihuoltolaki 30.12.2014/1301.
- Suomen YK-liitto. Lapsen oikeudet. Luettu 24.11.2015. <http://www.yk-liitto.fi/yk70v/yk/ihmisoikeudet/lapsen-oikeudet>
- Talentia. 2013. 6. painos. Arki, arvot, elämä, etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki. Luettu 24.11.2015. <http://www.talentia.isintexas.com/mag/eettinenopas.php>

Tarkkinen, H. & Forsberg, H 2013. Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa. Yhteiskuntapolitiikka 78. (2013):6. 661-669. Tulostettu 13.3.2015.
<http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2014040923348>

Tolonen, T. 2009. Vanhemmuuden puute ja nuorten sosiaalinen pääoma. Teoksessa Bardy, M. (toim.) Lastensuojelun ytimessä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino Oy, 144-162.

Tuomi, J. & Sarajarvi, A. 2013. 10. uudistettu laitos. Laadullinen tutkimus ja sisällysanalyysi. Vantaa: Hansaprint Oy.

Tuori, K. 1990. Oikeus, valta ja demokratia. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Törrönen, M. 1999. Lasten arki laitoksessa. Helsinki: Helsinki University Press.

Valvira. 2013. Sosiaalihuollon asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen. Ohje. 2/2013. Luettu 10.4.2015. www.valvira.fi/.../Sosiaalihuollon_asiakk_itsemaaramisoik_vahvistamin

Valvira 2013. Itsemääräämisoikeuden toteutuminen sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa palveluissa. Lastensuojelussa, vammaispalveluissa, mielenterveyspalveluissa ja päihdehuollossa. Selvityksiä 1:2013. Tulostettu 20.2.2015. www.valvira.fi/files/tiedostot/s/e/Selvityksia_1_2013.pdf

Vario, P., Barkman, J., Kiili, J., Nikkanen, M., Oranen, M. & Tervo, J. Suojele unelmia, vaali toivoa. Nuorten suositukset lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi. Lapsiasiainvaltuutetun toimiston julkaisuja. 2012:6.

Veivo-Lempinen, L. 2009. Nuoren aito kohtaaminen. Teoksessa Lämsä, A-L. (toim.) Mun on paha olla. Näkökulmia lasten ja nuorten psyykkiseen hyvinvointiin. Juva: WS Bookwell Oy, 85-95.

Vilka, H. 2015. 4. uudistettu painos. Tutki ja kehitä. Juva: Bookwell Oy.

Yhdenvertaisuus 2015. Oikeusministeriö. Yhdenvertaisuus etusijalle -hanke. Luettu 25.11.2015. www.yhdenvertaisuus.fi/yhdenvertaisuus/

Yhdenvertaisuuslaki 30.12.2014/1325.

LIITTEET

Liite 1. Kirje vanhemmille

Hei vanhemmat!

Teen yksikössämme opinnäytetyötä sosiaalialan ylempään ammattikorkeakoulututkintoon liittyen. Opinnäytetyöni tavoitteena on nuorten kuuleminen ja osalliseksi ottaminen aiempaa enemmän rajoitustilanteissa. Tavoitteena on myös, että nuoret laativat yhteistyössä aikuisten kanssa uuden sääntökokonaisuuden omalle osastolleen. Tutkimuksen päätavoitteet ovat, että nuorten osallisuus sääntöjen ja rajoitustilanteiden suhteen lisääntyy ja nuorten osallisuus kasvaa yhteisössä.

Aineiston keruu opinnäytetyöhön tapahtuu kuluvan kevään, kesän ja alkusyksyn aikana. Nuorten ajatuksia ja ehdotuksia kuullaan maanantaisin olevan yhteisökokouksen aikana muutaman kerran yhteydessä. Yhteisökokouksia ei nauhoiteta vaan nuorten esille tuomat asiat kirjataan ylös. Nuoria ei voi tunnistaa valmiista opinnäytetyöstä eikä myöskään yksikön nimeä tulla julkaisemaan valmiissa työssä.

Vastaan mielelläni työvuorojeni puitteissa asiasta mahdollisesti herääviin kysymyksiin. Minut tavoittaa osaston tutusta numerosta. Mikäli en ole paikalla, voit jättää soittopyynnön.

Ystävällisin terveisin

Johanna Blom, ohjaaja

Liite 2. Kirjallisuuskatsauksen taulukko

1(3)

Tekijät	Teos	Vuosi	Tavoite	Tarkoitus	Aineisto	Keskeiset tulokset
Pursiainen, M. Pölkki, P. Riikonen, M. & Vornanen, R.	Children participation in Child protection as Experienced by Foster Children and Social Workers (artikkeli)	2012	Perustuu kirjoittajien tekemään tutkielmaan, jonka tavoite on analysoida sijaishuollossa olevien lasten osallisuutta lastensuojelun prosesseissa eri ajanjaksojen aikana ja konteksteissa lasten ja sosiaalityöntekijöiden perspektiivistä. Tavoitteena on myös tutkia niitä mekanismeja, jotka estävät tai edistävät lasten osallisuutta eri lastensuojelupalveluiden konteksteissa ja vaiheissa.	Tuoda tietoisuuteen lasten kokemuksia osallisuudesta lastensuojelun prosessin eri vaiheissa.	kahdeksan perhesijoituksessa olevan 7-17-vuotiaan lapsen ja nuoren puolistrukturoitua haastattelua ja neljä lastensuojelun sosiaalityöntekijän haastattelua	Ennen sijaishuoltoa kokemukset osallisuudesta olivat lasten mielestä epätydyttäviä. Sijaishuollon aikana lapsilla oli paremmat mahdollisuudet osallistua heitä koskeviin suunnitelmiin. Aikuisilla pitäisi olla aktiivisempi rooli osallisuuden mahdollistamisessa päätöksiä tehdessä.
Hotari, K-E. Oranen, M. Pösö, T.	Lapset lastensuojelun osallisina	2013	Tietoisuuden lisääminen osallisuudesta lastensuojelun ammattilaisille.	Osallisuuden käsitteen esittely, sen käytön perustelu lastensuojelussa, lasten osallisuutta koskevien suomalaisten tutkimusten tarkastelu ja osallisuuden kuvaaminen nuorten ja lasten kommentoimana.	Osallisuutta koskevat tutkimukset ja kirjallisuus	
Tarkkinen, H. & Forsberg, H.	Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa. (artikkeli)	2013	Perustuu Tarkkisen tekemään pro gradu – tutkielmaan Turvatakuista ja kontrollin keinoja. Asiakirjatutkimus lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden käytöstä.	Tarkoituksena tutkimuksessa oli tarkastella rajoitustoimenpiteiden määrää,	Tutkielman aineistona 600 rajoitustoimenpiteistä	Yleisimmät rajoitustoimenpiteet olivat omaisuuden ja lähetysten tarkastamisesta ja kiinnipidosta ja niitä tehtiin vuoden kuluessa yli 600 kappaletta. Rajoitustoimenpiteiden logiikka voitiin jakaa turvallisuutta takaavilla tilanteisiin, kontrollin ja valvonnan tilanteisiin sekä

			Tavoitteena oli kartoittaa ja kuvata rajoitustoimenpiteitä.	sisältöjä sekä rajoitustoimenpiteiden oikeuttamisen tapoja ja logiikkaa		ennakoinnin ja rangaistuksen tilanteisiin. Rajoitustoimenpiteet oikeutettiin sekä yksityiskohtaisilla että yksiselitteisillä tavoilla.
Laakso, R.	Sijaishuollon mahdollisuus ja rajat – erityisyys ja tavalisuus sekä ammatillisuuden luonne sijaishuollossa. Puheenvuoro seminaarissa	2010	Tekijän graduun Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastensuojelutyöstä pohjautuvan puheenvuoron pitäminen.	Tuoda esille lastenkotityön tutkimisen ja siihen liittyvän keskustelun merkitys. Keskustella lastenkodin arjesta ja hoidollisista linjoista	Tekijän pro gradu-tutkielma	-
Valvira	Itsemääräämisoikeuden toteutuminen sosiaalihuollon ympärivuorokautisissa palveluissa	2013	Valviran tekemän raporttiin pohjautuvan selvityksen tavoitteena oli tutkia itsemääräämisoikeuden ja lapsen edun toteutumista ja rajoitustoimenpiteiden lainmukaista käyttöä.	kuvataan sitä miten itsemääräämisoikeuden toteutumiseen kohdennettu valvonta toteutettiin, mitkä tulokset olivat ja mihin toimenpiteisiin Valvira ja aluehallintovirastot ryhtyivät tulosten perusteella	Kirjallinen aineisto, joka muodostui eri toimintayksiköihin lähetystä kyselystä.	Rajoitustoimenpiteitä oli käytetty joissakin tapauksissa rangaistuksina. Itsemääräämisoikeuden ja lapsen edun toteutumisessa havaittiin olevan puutteita.
Vario, P. Barkman, J. Kiili, J. Nikkanen, M. Oranen, M & Tervo, J.	”Suojele unelmia, vaali toivoa” Nuorten suosittu lastensuojelun ja sijaishuollon laadun kehittämiseksi	2012	Tavoitteena raportilla on saada nuorten viestit ja lastensuojelun laatua parantavat toimenpide-ehdotukset näkyviksi lastensuojelun päättäjille ja sijaishuollon yksiköiden aikuisille.	Puheenvuoron antaminen sijoitetuille lapsille ja nuorille sekä kuulla heitä asiantuntijoina lastensuojelun laadun arvioinnissa.	Uskomme sinuun – sijaishuollon kiertueella tavatun 120 lastensuojelun asiakkaana olevan nuoren kokemuksista poimitut asiat.	Nuorten kokemukset vuorovaikutuksen laadun parantamisen tarpeesta, nuorten toive tulla kohdatuksi ja kuulluksi yksilöinä ja rajoitustoimenpiteiden epäselvyys sekä niihin liittyvä perustelemattomuus.

Koskela, M.	Asia asiakirjassa? Perustelut ja lapsen mielipide lastensuojelulaitoksen rajoitustoimenpideasiakirjassa	2013	Tavoitteena on tutkia asiakirjoissa käytettäviä perusteluja nuoriin kohdistuvien rajoitustoimenpiteiden kohdalla ja nuorten mielipiteiden kuvaamista rajoitustoimenpideasiakirjoissa.	Tarkastella käytännön ilmenemistä lastensuojelun dokumentoinnissa.	200 rajoitustoimenpideasiakirjaa, joista satunnaisotoksella valittu 50 rajoitustoimenpideasiakirjaa	Yleisin rajoitustoimenpide on henkilönkatsastus ja toiseksi yleisin liikkumisvapauden rajoittaminen. Eristäminen on harvinaisin päätös aineistoista. Rajoitustoimenpidekertoimusten tekstit vaihtelevat. Eristystä on kuvattu kaikista laajimmin.
Makkonen, M.	Asiakasosallisuuden lisääminen lastensuojelun asiakirjausten avulla	2013	Tutkia asiakkaan kokemaa osallisuutta lastensuojelun työskentelyssä ja dokumenttien saamisen merkitystä sekä dokumenttien saamisen ja asiakasosallisuuden mahdollisia yhteyksiä	Lisätä ja laajentaa tietoa niistä kokemuksista, joita lastensuojelun asiakkaalla on.	54 asiakaspalautekyselylomaketta	Asiakkaiden kokemus osallisena olosta lastensuojelun työskentelyssä oli pääosin hyvä. Aikuisten kokemus osallisena olosta avoimen dokumentoinnin johdosta oli parempi kuin nuorten kokemus. Asiakkaan kokemus osallisuus oli selvästi yhteydessä avoimeen dokumentointiin. Asiakkaan tiedonsaanti omaan asiakkuuteensa liittyvissä asioissa oli myös yhteydessä avoimeen dokumentointiin.